

БІЛІМДЕГІ ЖАҢАЛЫҚТАР №3 (63), 2018

Республикалық ақпаратты-әдістемелік журнал
2003 жылдан бастап шығарылады

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Меншік иесі

«Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы»
акционерлік қоғамының филиалы Астана қаласы
бойынша педагогикалық қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институты

Бас редакторы:

Л.А. Саинова, магистр,
ПҚ БАИ директоры

Редакция алқасының мүшелері:

Ө. И. Чокушева, PhD, ПҚ БАИ
Қ. К. Ахметова, п.ғ.к., ПҚ БАИ
Б. Ғ. Ғалымжанов, магистр, ПҚ БАИ
Г. У. Тусупова, ПҚ БАИ
Г. Қ. Даулетбаева, магистр, ПҚ БАИ
Н. А. Клименко, ПҚ БАИ
В. И. Нұрмаганбетова, ПҚ БАИ
Ж. С. Нұрмагамбетова, ПҚ БАИ
Ж. Р. Айтжанова, ПҚ БАИ
М. Ж. Асамбаев, ПҚ БАИ

Дайындаған редакторлар:

О. А. Бегалина
Е. Б. Адамбаев

Әрлендірген және қалыптаған:

Н. Ж. Исенов

Жазылым бойынша таратылады:

«Қазпошта» каталогы, индексі 75584

Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және
қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген. Лицен-
зия № 3463 - Ж, 2002 ж., 21 желтоқсан

Журнал зарегистрирован Министерством культуры,
информации и общественного согласия Республики
Казахстан Лицензия № 3463 - Ж от 21 декабря 2002 г.

Редакцияның мекен-жайы:

Астана қаласы, Мәңгілік Ел даңғылы, 18
Телефон/факс: 8 (7172) 48-76-85

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін
білдірмейді. Қолжазбалар және суреттер
рецензияланбайды және қайтарылмайды

Позиция редакция не обязательно совпадает
с мнением авторов. Рукописи и фотоснимки не
рецензируются и не возвращаются

Дана / Тираж:
349

БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТ /

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

Құлбекова Н. Қ. Ұлттық бірегейлікті қалыптастыру жолдарын
зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері..... 2
Саулембекова Р. М. Пути реализации концепции национальной
идеи «Мәңгілік Ел»..... 10

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР /

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ

Кусаинова А. Т. Профессиональное развитие педагогов ТИПО
в условиях системы повышения квалификации..... 14
Нурмаганбетова В. И. Формы обобщения передового
педагогического опыта..... 17

ӨЗЕКТІ АҚПАРАТ /

АКТУАЛЬНАЯ ИНФОРМАЦИЯ

Сыздыкова Б. Р. «Lesson study»: из опыта работы школы..... 21
Мамиева М. И. Внедрение обновленного содержания
образования в пилотном режиме..... 23
Луценко Т. П., Тауекелова А. А. Совершенствование
профессионального мастерства учителя через применение
подхода «Lesson study»..... 26
Болатбаева А. Т. О роли русского языка в Казахстане..... 28

БІЛІМ БЕРУ: МОДЕЛДЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІ /

ОБРАЗОВАНИЕ: МОДЕЛИ И МЕТОДЫ

Ибраева Г. Н., Бердигожина Г. Н. Оқушылардың тыңдалым
дағдыларын дамыту жолдары..... 31
Құдайбергеноұлы Болат, Құдайбергенова А. Б. Жаңартылған білім
мазмұны бойынша тарих пәнін оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері..... 35
Жанузакова Н. А. Бастауыш сыныпта ағылшын тілін оқытуда
ойын технологиясын қолданудың маңызы..... 40
Кабдушева А., Аубакиров А. Multilingualism as one of the priorities
of modern education..... 46
Баекина Д. Б. Жаңартылған білім беруде жаһандық дағдыларды
дамыту..... 49
Даулетова З. А. Қазақ тілі сабағында оқушылардың ауызша
және жазбаша сауаттылығын арттыру әдіс-тәсілдері..... 52
Теркешова А. А., Бурабаева Р. С. Теңдеу құру арқылы
есептерді шешудің кезеңдері..... 56
Вагапова Н. Н., Байдаuletova Г. У., Минайчева Е. А. Реализация
дифференцированного подхода в 1 классе в условиях обновления
содержания образования..... 61

ӨНЕГЕЛІ ТӘРБИЕ /

ИСКУССТВО ВОСПИТАНИЯ

Даулетбаева Г. К., Кабажаева С. К. Тұлғаны рухани-адамгершілікке
тәрбиелеу..... 65
Нәлібаева Г. Р. Білімді ұрпақ – болашақтың кепілі..... 68
Безус Н. А. Воспитание доброты посредством сказок..... 71
Хасенова Г. О. Роль семьи в выявлении общечеловеческих
ценностей у детей..... 75
Щеглов С. Г. Краеведческая работа как одна из форм
воспитания патриотизма..... 77

РЕДАКЦИЯ ҰСЫНАДЫ /

ОТ РЕДАКЦИИ

Байқау, Конкурс..... 82

ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Құлбекова Н. Қ.,

Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ

Археология және этнология

мамандығының 1 курс магистранты

Жаһандану үрдісінің жалпы адамзаттық құндылықтарды алға тартуының нәтижесінде адамзат баласы «жалпы адамзаттық бірегейлену дәуіріне» аяқ басып келеді. Бұл үрдістің нәтижесі ретінде негізгі «сіңіруші ұлт» ретінде экономикасы дамыған, әлемдік алпауыт елдердің басымдылығы артып отырғаны анық байқалады. Осыған орай Қазақ ұлтының өзінің ұлттық және мемлекеттік бірегейлігін сақтап қалу мәселесі өзекті болып отыр. Яғни жаһандану үрдісінің жетегінде кетпей, өз даму стратегиясын жүргізуі қажет. Сонда ғана ұлттық және мемлекеттік бірегейлігімізді сақтап қала аламыз. «Бірегейлілік», «ұлт», «этнос» ұғымдары қандай ұғым, тәуелсіз Қазақстанның болашағындағы орыны қандай деген сұрақтар туындайды. Ендеше бұл мәселелердің мазмұнын ашу мақсатында бірнеше шетелдік және отандық зерттеуші ғалымдардың еңбектерін талдап көрейік.

Этнос және ұлт. Ю. М. Бородай олардың айырмашылығын жақсы көрсете білді. Эностық қауымның спецификасы адамның антропогенетикалық ерекшелігіне негізделеді. Сондықтан да этникалық «табиғи» қауымның дамуы ешқандай мемлекет басқаруын қажет етпейді. Керісінше, ұлт мемлекетпен азаматтық қоғамның жемісі болып табылады. Егер этноста адамдардың арақатынасы әдет-ғұрып арқылы реттелсе, ұлттық қауымда бұл қатынастарды құқық реттейді. «Ұлттың ең негізгі қасиеті оның алғашқы табиғаты полиэтникалық немесе жоғарғы этникалық болып

келуінде. Егер де тайпаны «праэтнос» деп санасақ, онда ұлт этностан кейінгі болып саналады» [1].

Ұлтты зерттейтін тұжырымдамаларға тоқталсақ, М. Вебердің пікірінше, қай жерде адамдар өздерінің бар екендігіне сенсе немесе қауымдастыққа жататындықтарын сезінсе және автономиялық мемлекетте өзін танытуға ұмтылса, ол жерде ұлт бар [2]. Ұлттың өмір сүруін нақты бір адамдар тобы басқа топтардың алдында өздерінің тұтастық сезімін білдіргендігімен көрінеді.

Өзіміздің елімізді сақтау үшін бізге мәдениетке, оқуға ұмтылу керек. Ол үшін ең алдымен әдебиет тілін өркендету керек. Өз алдына ел болуға өзінің тілі, әдебиеті бар ел ғана жарай алатындығын біз ұмытпауға тиіспіз.

Ахмет Байтұрсынов

М. Вебердің ойынша, бұл тұтастық сезімі толығымен субъективті емес, оның тамыры объективті факторларда жатыр, яғни, бір нәсілде, тілде, дінде, әдеттер мен саяси тәжірибелерде, бұлардың әрқайсысы ұлттық сезімді келтіреді. Веберлік тұжырымдамада қай жерде әртүрлі адамдарды байланыстыратын және оларды басқалардан айырып беретін бірнеше объективті факторлар болса; қай жерде осы фактор ортақ құндылықтар көзі ретінде саналып, сонымен бірге оларға қатысты тұтастық сезімін тудырса; қай жерде осы тұтастық автономды саяси институттарда өзінің көрінісін тапса, сол жерде ұлт қалыптасады. М. Вебердің пікірінше, адамдардың қауымдастығын, егер ол өзіндік автономды мемлекетінде

біріксе немесе бірігуге тілек білдірсе, ұлт деп санауға болады.

Ұлтқа сипаттама берген ғалымдардан П.Сорокинді қарастырсақ, «Основные черты русской нации в двадцатом столетии» деген мақаласында көптеген ұлттық бірегейлік зерттеулеріне тән қателіктер туралы айтады [3].

1) «ұлт, немесе ұлттық бірегейлік, нені білдіретіні туралы» анықталмаған немесе тым көмескі түрде анықтамалар берілген. Мысал ретінде шетелдік еңбектер ұлттық бірегейлік анықтамасына дәлел келтіреді: «Белгілі бір қоғамдағы адамдардың бүкіл өмір барысында жасаған байланыстары кезінде алғандары мен иеленгендері». Осы тәріздес сипаттамалар, Сорокин байқағандай, «кез келген әлеуметтік топқа келеді, мысалы, қоғамдық топқа, территориялық топқа, діни ұйымға немесе басқа да әлеуметтік жүйелерге». «Ұлт» және «ұлттық ерекшеліктер» әлеуметтік топтармен байланысты, бірақ таптардан, діни ұйымдардан, саяси партиялардан, тайпалардан және т.б. ерекшеленеді. Сорокин сонымен бірге белгілі бір топтарға жататын жеке адамдарды психологиялық немесе психоаналитикалық жағынан суреттеуге жүгінетіндерді де сынайды.

2) Зерттеулердің екінші кемшілігі туралы ол былай дейді: «Олар қарапайым «автоматты түрде» жеке адамдардың жинағы мен күрделі түрде әлеуметтік және мәдени жүйелермен біріккен жинақтардың арасында терең айырмашылықты жоққа шығарады», қарапайым тілмен айтқанда, «ұлттармен емес, жеке адамдармен» санасады. Жеке адамдардың бірегейлік сезімі ұлттың бірегейлік сезімімен бірдей болмайды. Ол жағдайды былай түсіндіреді, мысалы, судың құрамы сутегі мен оттегінің құрамынан өзгеше немесе автомобильдің бөлшектерінің құрамы жинаған машинаның құрамынан өзгеше.

3) Зерттеулердің үшінші кемшілігі туралы айтқанда, Сорокин жоғарыда айтылған

тезисті әрі қарай толықтырады. Тесттер мен сұрақ-жауаптар арқылы толық бір ұлттың мінез-құлығын, бірегейлігін анықтау мүмкін емес деп санайды. Егер Сорокин бұрын әлеуметтік бүтіндікті «бөліктері бір бағытта іс-әрекет етісіп және бір мақсатты көздейтін тұтастық» деп санап, былай тұжырым жасайды: «Индивидтер жинағы тәртіптерінің көріністері арқылы қандай да болмасын күрделі топтың, соның ішінде ұлттың мінезін (бірегейлігін) нақ анықтау мүмкін емес».

П. Сорокиннің пікірінше, ұлттың өзіндік сипаты әлеуметтік, мәдени жүйе ретінде келесі факторлармен анықталады:

1) мағыналар, құндылықтар мен нормалар, оларды жүзеге асыру үшін жүйе жұмыс жасайды;

2) алдын ала жазылған және тыйым салынған реттегіштер, олар арқылы құндылықтар мен нормалар эмпирикалық әлемде объективті бола түседі;

3) жүйенің жұмыс жасауы үшін қажет материалды құралдар (мекемелер, қару-жарақтар, қорлар және т.б.). Кез келген жүйе, сонымен бірге ұлт та «оны құраушы элементтердің іс-әрекет фрагменттерін зерттеумен шектелмеу тиіс» [3].

П. Сорокин ұлтты ерекше әлеуметтік жүйе ретінде санап, оның маңызды белгілерін көрсетеді.

«Ұлт дегеніміз — көпфункционалды, тұтас, жартылай жабық әлеуметтік-мәдени топ, және ол өзінің өмір сүріп жатқанын, бірлігін сезінеді. Бұл топ келесі индивидтерден тұрады. Олар:

1) бір мемлекеттің азаматтары;

2) тілдері ортақ немесе ұқсас және осы индивидтер және олардың алдында өмір сүргендердің ортақ тарихынан туындаған ортақ мәдени жинақ;

3) өздері және ата-бабасы тұрған ортақ территория.

Сонымен бірге ұлт дегеніміз — мемлекеттен, этникалық (тілдік) және

таза территориялық топтардан өзгеше элеуметтік жүйе». Жалпы айтқанда, П. Сорокин «ұлт» ұғымын этноспен де, мемлекетпен де байланыстырмай және этностан да, мемлекеттен де өзгеше жүйе ретінде дәлелдейді.

Ұлттық бірегейлік мәнін көбіне ұлтты керемет элеуметтік-этникалық қауымдастық және тарихтың толық субъектісі ретінде түсіндіруге байланысты. Э.Смит ұлттың екі түрін көрсетеді — территориялық және этникалық [5]. Территориялық ұлт (азаматтық) мемлекетпен мөлшерлес немесе белгілі бір территориядағы елмен мөлшерлес ортақ құқықтармен байланысқан азаматтардың бірлестігі. Мұндай ұлттық бірлестік түрінің қалыптасуында белсенді агент ретінде мемлекет араласады, ол кейде тіпті этникалық топтардың барлығын біртұтас етіп біріктіреді. Бұл үрдіс ортақ мәдениетсіз, даму туралы ортақ аңыздар мен белгілерсіз мүмкін емес. Бұл жерде азаматтардың бірігуінің мәні болмайды, егер мемлекет өз институттары мен білім беру жүйесі арқылы азаматтық дінді енгізбесе. Екінші, этникалық үлгіге екпін ортақ тамыр, салт-дәстүр, тіл және ортақ тарихи тағдырға қойылады.

Ұлт жайлы түсінік әртүрлі мағынада түсіндіріледі. Өзімізге белгілі, ұлтты анықтауда екі кең таралған бағыт қалыптасқан. Біріншіден, англо-американдық дәстүр бойынша «мемлекет — ұлт» мағынасында түсіндіріледі. Екіншіден, экономикалық, саяси дамуы барысында ортақ тіл мен мәдениеттің негізінде қалыптасқан адамдардың қауымы («неміс мектебі», ұлттың марксистік түсінігі).

«Ұлт» ұғымына қатысты этникалық бағыт ХІХ ғасыр аяғында неміс мектебінде пайда болды. ТМД құрамына кіретін елдерде этникалық бағыт кеңестік топтастыру кезеңдеріне сүйенеді: «ру — тайпа — елдік — халық — ұлт». Осы топтасты-

ру көпсатылы иерархияда социалистік ұлттар (орыстар, украиндар, қазақтар және т.б., «квазимемлекеттілігі» кеңестік республика арқылы жүзеге асырылған), халықтар (татарлар, башқұрттар, якуттар және т.б., квазимемлекеттік автономды республикалар арқылы жүзеге асырылды) және елдіктер (хантылар, мансилер, ненецтер және т.б., жер автономиялары облыс, аймақ, аудан арқылы жүзеге асырылған). Үшіншіден, өзіндік бірегейлілік ұстанымы жиі қолданылады. Бірегей этникалық өзіндік санасы арқылы адамдар өздерін белгілі бір топқа жатқызады. Осы айтылған көзқарастар ұлттың ерекшеліктерін және дербестігін қоғамдық құбылыс ретінде бейнелейді. Бірақ, М. Н. Руткевичтің пікірі бойынша, ұлт ұғымын зерттеу барысында ұлттың пайда болуы, дамуы және қалыптасу үдерісін элеуметтік шындық ретінде қарастырып, тарихи даму процесс арқылы ашып көрсету керек.

Этнократтар әрдайым бірінші бағытты ұстанып, ұлттың англо-американдық моделіне сүйене отырып, мемлекет пен ұлтты теңестіреді және ұқсастырады. Осы ұстанымдар БҰҰ-ның құжаттарында жүзеге асырылып жатыр. Ұлттың бірінші түсінігі АҚШ-та, Батыс Еуропа елдерінің көбісінде қолданыс тапса, онда басқа елдерде, олардың ішінде Ресей мен Қазақстанда бұл түсінік жарамсыз болып келеді [6].

«Ұлт» ұғымына қатысты сын пікірлердің туындауына байланысты қазіргі саяси тәжірибеде сандық құрамына, мәдениеттің, тілдің даму сатысына, мемлекеттің және шекараның болуына қарамастан, «халық» деген ұғым кең қолданыс тапты. Бұл дегеніміз ұлттар, этникалық топтар, елдер — барлығы бірдей саяси-құқық мәртебесіне ие болады.

Орыс тілді жұртшылықтың Ресейге жер аударуының салдарынан Қазақстан

Республикасының 1995 жылғы Ата Заңында этнократиялық бағыт саяси-шекаралық бағытпен алмастырылды. Ұлттың этникалық моделінен азаматтық моделге көңіл аударылды. Осы уақыттан бастап Қазақстан Республикасының субъектісі «қазақстандық халық» болып есептелінеді. 1995 жылдың Ата Заңында жалпы азаматтық ұстанымдар, этникалық ұстанымдарға қарағанда, бірінші орында тұр. Заңнамада ұлттық немесе діни партиялардың құрылуына тыйым салынды. 1995 жылдың Конституциясы ұлт — мемлекет негізін салып, қазіргі демократияның түсінігін қалыптастырды. Жалпы азаматтық аспектіге көңіл бөлмей, сын пікір білдірушілер 1995 жылдың Конституциясы, 1993 жылдың Конституциясымен салыстырғанда, демократиялық ұстанымдары кең таралған жоқ деп тұжырымдады [7].

Қазақстандық қоғамның бірлігі идеясы Қазақстан Республикасының егемендігінің және тәуелсіздігінің саяси негізі болып табылады. Осыған орай келесі жайтқа көңіл аудару қажет. Көптеген философтардың, саясаттанушылардың және саясаткерлердің пікірі бойынша, көпэтникалық қоғамда бірегей ұлтты қалыптастыру мүмкін емес. Өйткені адамдардың этникалық бірегейлілігі мемлекеттік бірегейліліктен және өзге этникалық топтардың өкілдерінен жоғары бағаланып тұр. Олардың ойы бойынша, Қазақстанда тек бір ғана ұлт бар. Оның құрамын қазақ ұлты құрайды. Ал қалған халықтар Қазақстанда диаспора болып саналады. Сондықтан да Қазақстан Республикасының ұлттық идеясы қазақтың ұлттық идеясы, немесе ұлттық қазақ идеясы, болып табылады. Осы бағыттың нәтижесінде тамырлы этнос қоғамда және ғылымда титулдық ұлт деген атаққа ие болады. Ұлттық сұрақ бойынша әдебиетте бұндай бағытты «ұлттың этномәдени түсінігі» деп атай-

ды.

Өзге ұстанымды қолдайтын адамдардың ойынша, ұлттық идея көп этникалық мемлекетте тек бір халықтың идеясы бола алмайды. Қазақстанда ұлттық идея жалпы ұлттық болуы тиіс. Бұл идея адамдардың этникалық топтасуына қарамастан, мемлекетіміздің барлық азаматтарын біріктіруге арналған. Тұтас халықтың жалпы негізі қазақстандық азаматтылық болып табылады. Қазіргі этносаясаттануда аталмыш бағыт «азаматтық ұлт» деп аталады. Бүгінгі таңда ұлттық идеяны түсіндіруде осы екі бағыт басты болып саналады. Ескере кететін жайттардың бірі, этномәдени және азаматтық бағыттарда ұлттық идеяны түсіндіру барысында қарама-қайшылықтар бар. Осы себептен қазіргі мемлекеттердің алдында келесі сұрақ туындап отыр: ұлттың және ұлттық идеяның азаматтық пен этномәдени бағыттарының арасында жатқан қарама-қайшылықтардың шешілу жолын табу.

Әртүрлі мемлекеттердің ұлттық құрылысының тәжірибесінің көрсетуі бойынша осы қайшылықтарды шешу барысында «немесе-немесе» бағытынан «және-және» принципі кең қолданыс тапты. Қазақстанның жалпы ұлттық идеясының қалыптасу жолында ұлт түсінігінің аталмыш екі бағыты — азаматтық және этномәдени — қолданылуы тиіс [8]. «Қазақстанда осы екі концепциялардың арасындағы қайшылықтар қалай шешімін табады?» деген сұрақ туындайды. Бұл тәсіл доминантты қазақ этносында тұтас халықты азаматтық қоғамда қалыптастыру болып табылады. Осы ұлтты қалыптастыратын тәсілді белгілі этносаясаттанушы Энтони Смит «доминантты этнос» моделі деп атайды [9].

Қазақстанда мультиэтникалық қоғам ретінде ұлттың этно мәдени және азаматтық концепцияларының

екеуі де объективтік қажеттілік ретінде жүзеге асырылуда. Егер де аталмыш концепциялардың біреуі объективті бағаланбаса, онда еліміздің ұлттық кеңістігіне зиянды әсер тиеді. Азаматтық ұлт идеясы, біріншіден, қоғамның тұрақтылығына және ішкі қауіпсіздігіне жол ашады. Азаматтық ұлттың этникааралық ұжым ретінде қалыптасуы этникалық топтардың қайшылықтарын жұмсартып, азайтуға мүмкіндік береді. Екіншіден, Қазақстанда азаматтық ұлтты қалыптастыру барлық қазақстандықтардың бірегейлігіне жақсы жақтан әсер етеді. Олардың этникалық топтасуына қарамастан, барлығы Қазақстан Республикасын өзінің елі, Отаны деп санайды. Үшіншіден, Қазақстандағы азаматтық ұлттың қалыптасуының нәтижесі пісіп-жетілген азаматтық қоғам болуы тиіс.

Азаматтық ұлт және азаматтық қоғам бір-бірімен тығыз байланысты және бір-бірінсіз өмір сүре алмайды. Ұлттың этномәдени концепциясының қажеттілігі келесі себептермен айқындалады: біріншіден, мемлекет құрушы қазақ этносында қазақстандық халықтың ұлттық құрылысының моделі туындаса, онда өз-өзімен азаматтық ұлттық құрамында олардың айрықша орны айқындалады. Екіншіден, біздің еліміздегі қалыптасып келе жатқан конституциондық бекітілген халықтың сипатын есепке алу қажет. Мәселе мынада — қазақстандық халықты өзінің тарихи қалыптасқан әлеуметтік формасы бойынша эмигранттық ұлт қатарына жатқызуға болмайды (мысалы, Америкада, Австралияда және әлемнің кейбір елдерінде). Қазақстанда ұлттың этникалық және тарихи алғышарттары мен тамырлары анық және айқын көрініп тұр. Бұл қазақтарға тікелей қатысы бар. Осы этнотарихи аспект қазақстандық халықтың даму жолындағы жалпы ұлттық сипатқа ие болуы тиіс. Үшіншіден,

этномәдени аспект Қазақстанның жалпы ұлттық идеясының әдіснамалық концепциясын құруында орасан зор орын алады. Бұл концепция ұлттық идеяға конструктивтік, шығармашылық көзбен қарауға мүмкіндік береді. Біздің ойымызша, ұлттың азаматтық концепциясында конструктивтік бағытты да тым асырудың қажеті жоқ.

Кеңес заманынан кейінгі қазақстандықтардың өзіндік бірегейлілік үдерісі бүгінгі күнге дейін аяқталды деп айтуға болмайды. Еліміз болашақта өзінің тарихи қалыптасып келе жатқан ұлттық келбетін сақтап қана қоймай, сонымен қатар тең құқылы дәрежеде өзге елдермен жаһандану үдерісіне кіруі қажет.

Біздің ойымызша, Қазақстан Республикасындағы ұлттық бірегейліктің бес деңгейін көрсетуге болады. Әртүрлі этностық топтардың ұлттық ұстанымдарын төмендегідей сипаттап, ұлт бірегейлілігін зерттеушілердің кейбіреулері бұл жіктеумен келіседі:

- Кейінгі уақытта саны азайып келе жатқан ұлттық, этностық әртүрлілікке мән бермейтін және өзінің де қай ұлтқа, этносқа жататынына назар аударғысы келмейтін адамдар. Бұл адамдар үшін ұлттық бірегейліктің маңыздылығы өте төменгі дәрежеде болып табылады.

- Керісінше, кейінгі кезде саны көбейіп келе жатқан өз ұлтына, этносына баса назар аударып, оның дәстүрі мен тілін дамыту қажеттілігін үнемі еске салатындар. Объективті себептерге байланысты оларды түсінсек те, кейде олардан келесі топқа жататындар шығуы да мүмкін.

- Ұлттық «байбалам салушылар». Бұл саны жағынан аз топ өкілдері өз ұлтына қауіп төніп тұр деп сезініп, саяси күштер арқылы қорғаныс жолдарын іздейді.

- Космополиттер, этникалық құндылықтардан жеке адами (жалпы азаматтық) құндылықтарды басым қоятын және мемлекеттік құндылықтардан ұлттық

құндылықтарды басым қоятын азаматтық идеологияны жақтайтындар. Сондықтан бұл топ өкілдері алғашқы үш топтың кейбір элементтерін өзіне алған болып есептелінеді. Яғни ұлттық идеяға немқұрайлылық, азаматтық қоғамда ұлттарға сыйластықпен қарау және ұлтаралық қатынастарға мән бере отырып, ұлтты сақтап қалуды көксейді.

- Бесінші топ — салауатты, нақты дамыған ұлттық бірегейлілік. Ол басқа этностардың, ұлттар мен ұлыстардың мүдделерін жақсы түсінетін, сол мүдделердің қанағаттануын қажет деп санайтындар. Ол өз негізінде жалпыұлттық идеяны иеленген, өз ұлтының жағдайын ойлайтын, оның ерекшелігін, мәдениеті мен тілін дамытуды көздейтін, ата-баба тарихына ізетпен қарайтындар. Бұл деңгей Қазақстандағы барлық этностық топтар өкілдерінің ұлттық ділдерінің бірігуіне жағдай тудыра алады [10]. Сондықтан Қазақстанның әлеуметтік, саяси, мәдени дамуында ұлттық бірегейлікті қалыптастыру мәселесі қазақ философиясында өзекті деп санаймыз, бұл мәселені терең зерттеу үшін қазіргі кезде осы тақырып айналасында кездесетін кейбір мәселелер мен қиындықтарға тоқталып кеткен жөн.

Ұлттық бірегейлілік мәселесінің қиындылығы мен күрделілігі — оның көп қырлылығында. Сондықтан оны зерттеу барысында белгілі бір оқиғалардың, саяси бағдарламалардың, әдемі идеялардың, сезім мен көңілдің жетегінде кетуге болмайды.

Қазақ философиясының негізін қалаушылардың бірі — Абай ілімі бүгінгі ұрпақты «қазақтың қазақтан басқа жауы жоқ» [11] дегендей ұлттың жан дүниесіне терең үңіліп, сын көзбен қайта қарауды талап етеді. Айта кету қажет, ұлттық бірегейлілік тұрақты сипатқа ие, алайда оған қоғамдық-тарихи тәжірибені ұрпақтан ұрпаққа

бергенімен, оған жасампаздық та бөтен емес. Сондықтан ұлттық бірегейліктің құрамдас бөліктерін, қазіргі ғылымда бірегейлілікпен қатар қолданыста, алайда одан мәні жағынан айырмашылықтары бар ұғымдар мен құбылыстарға анық, әрі толық түсінік беретін кез жетті. Солардың бірқатарына тоқталсақ. Бүгінгі қазақстандық ұлттық сананың дамуында екі бағыт байқалады. Біріншісі — қазақ ұлтын асыра мадақтау. Бір халықты орынсыз дәріптеу, оның тарихын бірыңғай батырлық пен даналықтың үлгісі ретінде баяндау, болмаса оны тарихтың құрбаны етіп көрсету, ұлт басына түскен ауыртпалықтары бір ғана отаршылдардың, басқыншылардың арам пиғылымен түсіндіру сияқты біржақты пікір де ұлтты тоғышарлық рухта тәрбиелейді.

Ұлттық ерекшелікті көрсетудің объективтендірілген түрі ретінде, мысалы, ұлттық мінез-құлықты жатқызуға болады. Ол бірегейлік ерекшеліктер мен әлеуметтік іс-әрекетте байқалатын сыртқы көрініс, бір ұлттық топтың екінші топтан айырмашылығы түрінде байқалады.

Ұлттық өзіндік сана мен ұлттық бірегейліктің негізінде сәйкестенудің әлеуметтік механизмі жатыр. Ұлттық және этностық бірегейлілік тұлғаның әлеуметтік нақтылықты меңгерудегі маңызды механизмдерінің бірі, ол әртүрлі ұлттық топтар мен әлеуметтік байланыстардағы ұлттық мінез-құлықтың қалыптасуында күшті фактор ретінде тұлғалық пікірлер жүйесінің қалыптасуына негіз бола алады. Ұлттық және этностық бірегейлену бұқаралық іс-әрекет пен саяси іс-қимылдарына өте мықты катализатор ретінде қызмет етеді (әсіресе дағдарысты қоғамдарда).

Ұлттық және этностық қалыпқа жатқызу туған кезден бастап, ана тілінде сөйлеумен және адамның қоршаған

ортасындағы мәдениетпен бірге жасасады, ал қоршаған ортадағы мәдениет өз кезегінде жалпыға бірдей тәртіп стандарттарын және тұлғаның өзіндік дамуына әсер етеді.

Ұлттық және этностық бірегейленудің тұрақтылығы адамның өзі туралы өзіндік түсінік пен басқалардың түсініктері арасындағы, әлеуметтік және жеке «Мен» арасындағы үйлесімді қарым-қатынасқа жету қабілетін қамтамасыз етеді. Алайда мұндай бейімделу динамикалық үрдіспен қалыптасады, себебі адамдардың дамуы барысында олардың ұлттық бірегейлігі үздіксіз өзгеріп тұратын сыртқы ортаның сынақтарына ұшырайды. Осыдан келіп, әлемдегі өз орны туралы, өз мақсаттары мен басқалармен қарым-қатынастары туралы белсенді түрде ой түйу нормативті және психикалық-әлеуметтік дағдарыс мүмкіндігі туады.

Бірегейлік тұлғаның қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасынан, іс-әрекеті ерекшеліктерінен көрінетін өзіндік белгілерден құрылған тұлғалық «қойма». Бірегейлік өз негізінде нақты тұрақты тұлғалық тәртіптің бағыттылығына жағдай жасайтын, әртүрлі салалардағы нақтылыққа байланысты адамның қажеттіліктерінің, сезімдерінің, мүдделерінің, идеалдарының, мақсаттарының үстемдігін көрсетеді.

Ұлттық бірегейлік құрылымында ерекше орынды оның меналдық бірлестігі алады, ол саналы немесе санасыз түрде өз ұлтының рухани тәжірибесімен сусындайды. Философиялық құрылымдар өз дүниесінде белгілі бір ұлттың тәжірибесімен тығыз байланысты. Ұлттың рухани мұрасы қаншалықты бай болса, ол ұлт даму барысында ұтқыр іс-әрекеті жемісті болып келеді.

Ұлттық бірегейлік пен ұлттық

менталитетті тығыз байланыстыратын тағы бір компонент ол ұлттық имидж болып табылады. Ұлттық имидж дегеніміз — басқа халықтың өкілдеріне танылатын сипат және де сол арқылы нақты бір ұлт өзін басқаларға көрсетіп, дәлелдей алады. Ұлттық имидж де ұлттық меналитетті, бірегейлікті зерттеуде маңызды орын алады, ол туралы Б. Ф. Поршнева былай дейді, ұлттық имидждің ядросы ретінде «біз» ұғымының жеке немесе ұжымдық деңгейде түсінілуі жатады [12]. «Материал алғашқы қауымдық қоғам тарихынан ғана емес, алайда әртүрлі тарихи кезеңдерде көрінеді, кейде тіпті «олар» деген ұғым болса да, «біз» ұғымы жоғалып кетеді. «Олар» — «біз» емес немесе, керісінше, «біз» — «олар» емес. Тек қана «олардың» барлығы, «оларға» қатысты өзіндік анықталып алу арманын тудырады, «олардан» «біз» деген сезім арқылы бөлініп шығу».

Ұлт табиғаты, ұлттық бірегейлік — күрделі де жан-жақты құбылыстардың бірі. Ұлт табиғатын тану, оның тарихи тағдыры мен болмысын анықтау — қоғамдық ғылымдар үшін қиын да күрделі мәселе. Бір қарағанда, ұлт деп тегі бір, тілі, мәдениеті, дәстүрлері ортақ адамдардың қауымдастығын айтуға болады. Ең бастысы — әр ұлттың, оның рухани мәдениетінің бағалы, өзіндік қайталанбас құбылыс екенін ескеру. Оны тек бір тілде сөйлейтін әлеуметтік топтардың бірлігі мен қарама-қарсылығы деумен шектелу оның терең дүниетанымдық тамырларын ескермеуге әкеледі.

Ұлттық бірегейлікті бағытталған мемлекеттік идеология және мемлекеттік саясат арқылы өзгертуге болады, оның жақсы қасиеттерін басып-жаншып, жаман қасиеттерін әшкерелеуге де болады (бұған қатысты кеңестік тарихымыздан көптеген мысалдар келтіруге болады) немесе керісінше, мемлекеттің

стратегиялық мақсатына жетуі үшін, салауатты мемлекеттік ұлттық идеяны қалыптастыру үшін ұлттық бірегейліктің жақсы жақтарын дәріптей отырып, жастарды жаңа сапалы рухта тәрбиелеуге де болады.

Н. Бердяев былай деп санаған: «... адам адамзат қауымына орыс, француз, неміс немесе ағылшын атауларына ие болған жай адам ретінде емес, ұлттық ерекшелігі арқылы енеді. Ұлтжанды адам — жай адамға қарағанда — жоғары, онда адамның тектік сипаты бар, тіпті сонымен бірге жеке-ұлттық белгілері де бар» [12]. Жеке бір ұлт адамзат қауымы құрамына қажеттілік ретінде енеді, онсыз қауымдық толық емес немесе тіпті зиян да шегуі мүмкін. Әрбір ұлт, Бердяевтің ойынша, «күрделі иерархиялық баспалдақ, онда тарихи тағдырдың өткірлігі де ерекше көрініс тапқан. Мұнда табиғи нақтылық тарихи нақтылыққа айналады» [12].

Тарихи үрдістің субъектісі бола отырып, ұлт өз күшінің арқасында және өз құндылықтарына сай өз траекториясында дамиды, нәтижесінде «адамзаттықтың жағымды нақты тұтастығына адам болмысының барлық сатысы кіреді, одан ештеңе алынбайды да, жоғалтылмайды да». Адамзаттық тұтастық «ұлттардың күрделі иерархиясымен» түсіндіріледі, олардың әрқайсысы өзінің сапалы үлесін қосып отыруы қажет, соның нәтижесінде «космостық иерархиядағы бір тұлғалық құбылыс ретінде» [12] ол тұтастық өмір сүруге қабілетті және тұрақты, бай әрі мықты бола алады. Тек қана жалпы адами мұрадан алып қана қоймай, оны техникалық жағынан да, құндылықтар жағынан да толықтырып отыру үшін еңбектену қажет.

Қазіргі таңда Қазақстанда халықтың этномәдени негізі бойынша көлденең бірігуі көбіне идеякратиялық сипатқа ие.

Себебі үкімет тарапынан жүргізілетін саясат пен оның ұйымдастырушы рөлі ұлтаралық интеграцияға көп көңіл бөлуде. Сондықтан саяси элита осы факторды ескеріп, қазақстандық ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда қазақ жерінде тарихи, табиғи жағдайда (еріксіз түрде емес) қалыптасқан ұлттық бірегейлік ерекшеліктерін ескеруі қажет. Біздің ойымызша, мемлекеттік билік мемлекеттің негізін құрайтын қазақ этносы ұлттық менталитетінің базалық құндылықтарына сүйене отырып, биліктің негізгі ресурсы ретінде өзінің маңыздылығын көрсетуі қажет. Олай дейтін себебіміз, қоғамдағы ұлтаралық келісім мен мәмлеліктің кепілі болып, қазақ ұлтының өзіндік бірегейлігі саналады.

Ол туралы философ-ойшыл Т. Қ. Бурбаев былай деп жазады: «Мәмлелік тұрғысынан дүниемен қарым-қатынас орнату адамдардың көзқарасына ішкі болмыс дүниесіне, халықтың мәдени-рухани деңгейіне, ұстанымына, мақсат-мұраттарына да байланысты. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ менталитетіндегі мәмлелік ұғымының қалыптасу тарихы терең», — дей отырып, мәмлелік қасиетінің қазақ бірегейлігіне тән екендігін дәлелдейді [11]. Одан әрі ойын былай сабақтайды: «... осындай тарихи-мәдени сұхбаттың, мәдени, менталдық алғышарттардың қалауы бүгінгі қоғамдағы азаматтық, ұлтаралық, дінаралық қатынастарды өркениеттік тұрғыдан шешуге жағдай жасауда».

«Мәмлелік ұғымының мағынасына тоқталсақ, «толерантность» («толеранттылық») сөзі латын тілінен француз тіліне, кейін еуропа тілдеріне енген. Оны «мәмлелік» деп аударып жүрміз. «Шындығында, оның мәні қазақ тілінде терең: төзімділік, шыдамдылық, ымыраластық, байсалдылық, кісілік,

ізгілік, кемелін тану, келісім табу деп жалғастыра беруге болар», — деп жазады А. Айталы [13].

Сонымен, ұлттық бірегейлік, сыртқы факторлар нәтижесінде өзгеріске ұшыраса да, заманға сай бейімделіп, өз түпкі

тамырын өзгеріссіз қалдыра алады. Бұл жағдайда бірегейлік ұлттық кодымызды қалыптастырып, сақтау, болашаққа тасымалдау, «Мәңгілік Ел» ұстыны қызметін атқарады.

Әдебиеттер:

1. Бородай Ю.М. *От фантазии к реальности (происхождение нравственности)*. — М.: ИФРАИ, 1994. — С. 422.
2. Вебер М. *Протестантская этика и дух капитализма*. — М., 1999. — С.
3. Сорокин П. *Человек. Цивилизация. Общество*. — М., 1992. — С.
4. Нысанбаев А.Н. *Евразийский межконфессиональный диалог как фактор обеспечения континентальной безопасности и стабильности // Аль-Фараби*. — 2003. — № 3. — С. 5–11.
5. Иванов В.Н. *Политическая ментальность: опыт и перспективы исследования // Соц.-полит. журн*. — 1992. — № 2. — С. 43.
6. Тоценко Ж. Т. *Этнократия. История и современность*. — М.: РОСПЕН, 2003. — 434 с.
7. Сарсенбаева З.Н. *Этнос и ценности*. — Алматы, 2009. — 235 с.
8. Бальшикеев С.Б. *Социально-политические аспекты идеи казахстанского патриотизма // Саясат*. — № 8. — С. 37.
9. *Выступление Президента РК Н.Назарбаева на XII сессии Ассамблеи народа Казахстана // Казахстанская правда*. — 2006. — 25 окт.
10. Романова Н.В. *Этнополитические процессы в Республике Казахстан*. — Алматы, 1998. — С.
11. Бурбаев Т.Қ. *Қазақ менталитетінің даму ерекшеліктері*. — Астана, 2005. — 287 б.
12. Бердяев Н. *Я и мир объектов. Опыт философии одиночества и общения*. — Париж, 1931. // *Цитаты из кн.: Пути всех к мудрости*. — М., 1987. — 267 с.
13. Айталы А. *Ұлттану*. — Алматы, 1998. — 154 б.
14. Б. Е. Қолумбаев, М.М.Шуматова *Ұлттық бірегейлік тәуелсіздіктің сыртқы көрінісі ретінде // Қарағанды университеті хабаршысы*. 2013 жыл <https://articlekz.com>

ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»

Саулембекова Р. М.,

филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области, г. Кокшетау

Перед учителями всегда стояли цели и задачи, которые они успешно решали: содействовать воспитанию духовно – нравственных качеств, формировать гражданина Отечества, способствовать всестороннему развитию личности. И сегодня мы, казахстанские педагоги, как истинные патриоты страны, взяли на вооружение идеи, выдвинутые в программной

статье Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева «Рухани жаңғыру» по модернизации общественного сознания. Общеизвестно, что заложить краеугольные камни в формирование психологии, философии человеческого общества можно и необходимо уже в школьном возрасте. Мы, педагоги, формируем общественное сознание целых поколений. Во многом

от нас зависит, какими гражданами вырастут наши воспитанники. Подтверждением этому может служить высказывание великого политика У. Черчилля «Школьные учителя обладают властью, о которой премьер – министры могут только мечтать». Сегодня перед казахстанскими педагогами стоят глобальные задачи: последовательно реализовывать на практике идеи программы «Туған жер», основу которой составляют вопросы воспитания патриотических чувств, а именно: любви к родной земле, преданности и гордости за культуру, историю Родины.

В Программной статье Главы государства «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» приоритетным и главным в модернизации общественного сознания и воспитании подрастающего поколения обозначены ценности и духовность. Как известно, программа «Рухани жаңғыру» включает в себя 6 специальных проектов: «Туған жер», «Сакральная география Казахстана», «Казахстанская культура в современном мире», «100 новых учебников», «Перевод казахского языка на латинскую графику», «100 новых лиц», которые реализуются по четырём базовым подпрограммам: «Атамекен», «Тәрбие және білім», «Рухани қазына» и «Ақпарат толқыны».

Сегодня образование не только должно определять систему знаний и умений, но и включать в себя воспитание. Согласно исследованиям ОЭСР, именно ценности являются устойчивыми жизненными ориентирами личности, мотивирующими поведение и созидательную деятельность. На курсах повышения квалификации в филиале АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области основной упор акцентируется на коренные изменения содержания учебных программ, воспитательной работы и внеклассных мероприятий. Возникла необходимость ориентировать учителей на нравственно-духовное развитие учащихся, наполнить

ценностями и культурой народа, которые передаются из поколения в поколение через семью, школу, средства массовой информации, законодательство. Именно образовательные учреждения сегодня способны, выполняя социально обусловленную функцию подготовки новых поколений к жизни и активной деятельности в обществе, должны прививать воспитанникам национальные и общечеловеческие ценности.

Центральным стержнем всех учебных программ является ценностная составляющая, она и стала определяющей. Ценностно-ориентированный подход лежит в основе определения базовых способностей, перечня навыков широкого спектра как результата учащихся «на выходе» из школы. К концептуальным идеям новой философии системы образования относятся ценности казахстанского общества, обозначенные Главой Государства на основе консолидирующей общенациональной идеи «Мәңгілік Ел». На уроках по обновленному содержанию образования учителя-предметники реализуют механизм идеи «Мәңгілік Ел» в образовании и воспитании.

Миссия и ценности общенациональной идеи осуществляются комплексно, через все виды учебно-воспитательной деятельности. Главной особенностью организации современного урока образования является единство образования и воспитания. Рычаги осуществления идеи «Мәңгілік Ел» в образовании и воспитании - это формирование ценностей образования, казахстанского патриотизма и гражданской ответственности, открытости и сотрудничества, пожизненного образования и др.

Гражданская и общенациональная составляющие идею «Мәңгілік Ел» направлены на совершенствование у казахстанцев таких качеств, присущих высокоинтеллектуальной и конкурентно-способной личности, как патриотизм, на-

циональное самосознание, национальный дух, гражданственность и социальная активность.

Школам отводится особо важная роль в деле претворения в жизнь общенациональных идей «Мәңгілік Ел», «Казахстан - наш общий дом», «Моя родина - Казахстан», объединяющих народ Казахстана. Ценности общенациональной идеи «Мәңгілік Ел» через содержание образо-

вания принимаются всеми разделами и главами по учебным предметам, учебными целями и упражнениями. Национальными и общечеловеческими ценностями среднего образования определены: казахстанский патриотизм и гражданская ответственность; уважение; сотрудничество; открытость; труд и творчество; обучение на протяжении всей жизни.

Реализация ценностей через содержание образования

Содержание	Цель	Учебная деятельность
Естествознание Раздел «Вселенная. Земля. Человек» (5 класс)	Определять условия существования жизни	Учащиеся разбирают понятие «условия существования» и «условия жизни». На основе определения понятий критически размышляют о жизненном уровне каждого человека.
Естествознание «Вселенная. Земля. Человек» (6-класс)	Оценивать современные условия существования человека на Земле.	Учащиеся отвечают на вопросы: что такое хорошо? Что такое плохо? Дают оценку деятельности человека и условиям существования человека на Земле.

Сохранить и приумножить духовные и культурные ценности — вот основная цель работы по программной статье Президента «Рухани жаңғыру» - взгляд в будущее. Одним из направлений модернизации общественного сознания является работа по формированию чувства патриотизма. Патриотизм начинается с любви к своей земле, к своему аулу, городу, к малой родине.

У педагогов возникает вопрос: как это реализовать, через учебно-воспитательный процесс? В жизнь современного образования активно вошло воспитание казахстанского патриотизма. Знакомство с бытом и культурой родного края, способствует нравственно-эстетическому воспитанию юного поколения, становлению их гражданственности, формированию высоких патриотических убеждений, активной жизненной позиции воспитанников, а знакомство с героическими делами современников, приобщает к культуре и умственному труду, способствует

формированию характера и воспитанию гражданских качеств подрастающего поколения.

Например, при формировании ценности «казахстанский патриотизм и гражданская ответственность» необходимо изучить прежде всего историю культуры, традиций своей страны, современные достижения Казахстана. Уделять внимание уважению предков, развивать толерантность и глобальную гражданственность, которые заложены в содержании предметов. При этом учитываются опыт и сложившиеся в школе традиции, современные реалии и проблемы, тенденции развития нашего государства. При формировании ценности «сотрудничество» учителю необходимо посредством интерактивных форм обучения организовать командную или групповую работу на уроке, создать коллаборативную среду и атмосферу позитивного взаимодействия, сотрудничества и взаимной поддержки. Основное содержание деятельности

— осмысление воспитанником того, что школа является его вторым домом.

Прививать любовь к школе. Познакомить с историей школы, ее традициями. Воспитать чувство гордости за родную школу. Формировать у детей осознание своей принадлежности к школьному коллективу, создание атмосферы подлинного товарищества и дружбы в коллективе. Знать и выполнять школьные правила. При формировании ценности «уважение» необходимо создать учебные ситуации и задания при выполнении которых развивается уважительное отношение к другим людям, народам, культурам, воспитывается личная ответственность за свои поступки и гуманное отношение к человеку. При формировании ценности «труд и творчество» учитель должен вовлечь учащихся в проектную, экспериментальную, исследовательскую деятельность, где учащимся необходимо использовать целый спектр имеющихся навыков.

Учителю предметнику необходимо на уроке дать возможность учащимся выполнять дифференцированные разноуровневые задания творческого характера, выполнение которых способствуют развитию навыков поиска, анализа и обработки информации, критического ее восприятия и представления, умения делать обоснованные выводы и вносить конструктивные предложения, выражать свое отношение к происходящим событиям.

С целью реализации программы «Рухани жаңғыру» учителями-предметниками Акмолинской области разработаны прикладные и элективные курсы по изучению родного края, учащиеся школ принимают активное участие в археологических раскопках по изучению

истории возникновения своего края, разрабатывают научные проекты. Дети, исследуя, убеждены в том, что настоящий гражданин Казахстана любит и гордится своей Родиной, изучает ее историко-культурное, духовное наследие, верен своему гражданскому долгу и готов к защите своего Отечества.

На тематических конференциях представлены доклады о самых важных аспектах программы модернизации общественного сознания, на заседаниях круглого стола рассматриваются вопросы, связанные с формированием новой модели сознания и мышления. Это не только сохранение собственной культуры, исторического опыта и традиций, но и опора на национально-культурные корни. Учителя-предметники - научные руководители школьных проектов в рамках реализации проекта направляют учащихся по разработке карты сакральных мест Акмолинской области.

Для того чтобы выжить в современном глобальном мире необходимо изменяться! За годы независимости в Казахстане многое сделано в сфере образования для повышения его качества, конкурентоспособности и эффективной интеграции в международное научно-образовательное пространство. При этом на современном этапе в контексте третьей модернизации необходимо обеспечить качественно новый уровень подготовки казахстанских специалистов, «адаптированных к глобальной конкуренции в сфере знания». Адаптация к новым условиям — это процесс постоянного изменения, в рамках которого наиболее важным является вопрос адекватных механизмов и проектов посредством которых будут осуществляться изменения.

Литература:

1. [http://akmoedu.kz/ Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру](http://akmoedu.kz/)
2. http://icite.ru/8346/citaty/cherhill_uinston/shkolnie_uchitelya_obladayut_vlastyu#.WgVAtXZx0dU
3. <https://infourok.ru/konspekt-uroka-po-muzike-na-temu-zastivshiy-mig-kazahskogo-valsaklass-1075592.html>
4. <http://www.lib.okno.ru/omsk/valixanov.htm>
5. <http://collegyy.ucoz.ru/publ/21-1-0-10821>

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ ТИПО В УСЛОВИЯХ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

Кусаинова А. Т.,
начальник отдела МОИР
ФАО «НЦПК «Өрлеу»
ИПК ПР по г. Астана

Одним из основных факторов обеспечения устойчивого экономического роста страны, социальной стабильности казахстанского общества, механизмом поддержания устойчивой занятости молодежи является создание высокоэффективной национальной системы технического и профессионального образования. Системе технического и профессионального образования предъявляются большие требования по подготовке квалифицированных, мобильных кадров.

Современный мир не стоит на месте, он постоянно развивается, дополняется, внедряются новые технологии, все это требует от человека приобретения, развития умений и навыков, способствующих повышению профессиональной компетентности в том или ином вопросе. Педагог не исключение, ведь он является носителем информации, что подразумевает постоянное ее обновление. В современном мире, когда происходят глобальные изменения в системе образования, очень актуально высказывание Н.Д. Зеленского «Никогда не считай, что ты знаешь все, что тебе уже больше нечему учиться».

Обучение – это процесс, продолжающийся всю жизнь. Так как именно педагогам отводится роль просветителя общества, сподвижника внедрения изменений в образовании, то конечно сами они должны стремиться к переменам, порождать их, принимать самостоятельные решения и нести за них ответственность, повышать свой профессиональный уровень.

Совершенствование качества обуче-

ния и воспитания, подготовка квалифицированного, социализированного, конкурентоспособного специалиста зависит от уровня профессиональной подготовки педагога. Педагог, который ставит перед собой цели, ориентированные на результат в виде востребованного специалиста – сам мотивирован на совершенствование своего профессионального мастерства.

Повышение квалификации педагогов – это постоянный процесс обновления профессиональных знаний, умений и навыков, который должен стать частью целостной и долгосрочной программы развития образовательной системы.

Курсы повышения квалификации дают возможность не только узнать о новых требованиях и технологиях современного образования, но, прежде всего, встретиться с единомышленниками: с людьми, искренне преданными своему делу, с безграничной любовью к своему предмету, и детям.

Международный опыт повышения квалификации показывает, если у нас и в России обязательно один раз в 5 лет необходимо проходить повышение профессионального мастерства преимущественно 72 часа, то в Финляндии ежегодно 3 дня в течении года, в Сингапуре ежегодно не менее 100 часов, в США 24 часа ежегодно.

«Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу», является подструктурой МОН РК, включает в себя 17 филиалов, является лидером в повышении квалификации педагогических кадров нашей страны, открывает новые

возможности для совершенствования профессионального мастерства педагогов. Перспективным направлением является введение ваучерно-модульной системы повышения квалификации работников образования. Ваучерно-модульная система повышения квалификации - форма повышения квалификации, предоставляющая работнику образования возможность выбора организации, содержания и сроков обучения, финансируемая на основе подушевого норматива, установленного государством и оформленного в виде именного документа (ваучера), обеспеченного определенной суммой денег. [1]:

Положительными сторонами ваучерной системы повышения квалификации являются:

- финансирование непосредственными потребителями, которые самостоятельно осуществляют выбор места и время прохождения повышения квалификации;
- увеличение вариативности образовательных программ и способности потребителя существенно влиять на их содержание и качество;
- более гибкий и оперативный учет профессиональных запросов педагогов.

Деятельность филиала АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана протекает в русле общих целей национального центра и его подразделений, но в то же время институт имеет свои достижения и результаты.

Концептуальной основой деятельности ИПК ПР по г. Астана в повышении квалификации педагогических работников является «обучение на протяжении всей жизни», нацеливающая педагогов на самосовершенствование и профессиональную самореализацию.

В рамках повышения квалификации педагогов города выработаны разные подходы к решению проблемы постоянного обучения учителей, созданию ус-

ловий для их самостоятельной работы и получения курсовой, межкурсовой консультационной помощи.

Образовательные программы курсов повышения квалификации, разработанные на основе принципов и стратегий новой философии образования и компетентного подхода нацелены на внедрение в практику современных педагогических технологий и на применение активных методов обучения, развитие критического и креативного мышления, углубленное использование ИКТ в педагогической практике. Модульный принцип программ курсов позволяет гибко и мобильно реагировать на запросы педагогов в условиях модернизации системы образования.

Тематика краткосрочных курсов разнообразная, с одной стороны, стимулирует развитие педагогов, и, с другой стороны, отвечает интересам большинства преподавателей ТиПО.

На сегодняшний день мы имеем возможность разрабатывать программу курсов повышения квалификации согласно той тематике, которую заявляет сам коллектив колледжа в соответствии с образовательными потребностями или методической теме учебного заведения.

Переход всех классов на обновленное содержание будет завершен к 2020 году. В сентябре 2020 года колледжи начнут принимать абитуриентов на базе 9-х классов, прошедших программу обновленного содержания образования. А это значит, что уже необходимо преподавателям колледжей проходить курсы повышения квалификации в рамках обновления содержания образования, применять новые подходы в преподавании и обучении, в основе которой заложена конструктивистская теория обучения, базирующаяся на утверждении, что развитие мышления обучающихся происходит в условиях взаимодействия имеющихся знаний с новыми, либо со знаниями, полученными на

занятиях из различных источников: от преподавателя, от сверстников, из учебников [2]:

Главная задача – педагогов системы ТиПО подготовка востребованного, высококвалифицированного специалиста, для реализации которой могут служить применение эффективных технологий и способов обучения: технологии критического мышления, проектные, развивающие и другие современные технологии.

В Послании Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева народу Казахстана «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» отмечается, что «в Интернете необходимо размещать видеоуроки и видеолекции от лучших преподавателей средних школ, колледжей и вузов». В рамках реализации данного направления открыт образовательный портал «Өрлеу», где размещаются лучшие уроки педагогов Республики. В настоящее время на данном портале размещено более 17 видеоуроков педагогов г. Астана, из них один видеоурок преподавателя гуманитарного колледжа, обладателя Гран-при конкурса «Лучший преподаватель ТиПО -2018» Таукен Ж.Е.

Сняты уроки преподавателей специальных дисциплин, мастеров производственного обучения колледжей: «Экономики, технологии, стандартизации пищевых продуктов», «Управления», «Профессионально-технического колледжа».

С 1 июня по линии «Өрлеу», стартовал республиканский конкурс видеоуроков и видео-лекций «Панорама педагогических идей», в котором могут участвовать учителя всех уровней образования по 21 номинации с присуждением 1-3 мест и денежных вознаграждений. Первыми ласточками стали уроки педагогов колледжа «Экономики, технологии, стандартизации пищевых продуктов».

Приглашаем всех к участию в республиканском конкурсе и не упустить возможность получить общественное признание и достойную оценку вашего педагогического мастерства!

С целью повышения педагогического мастерства педагогических работников организаций ТиПО в работе с лицами с особыми образовательными потребностями, активизации применения интерактивных цифровых технологий в профессиональной деятельности, обобщения и широкого распространения лучшего инновационного опыта в развитии инклюзивного образования в октябре-ноябре месяце будет проводиться Республиканский конкурс «Лучший педагог инклюзивного образования в технических и профессиональных организациях образования».

Показателем педагогического мастерства является распространение передового педагогического опыта самого педагога.

К. Д. Ушинский писал: «Опыт не передается буквально, а передается идея заложенная в опыте». Чтобы эта идея дошла до работающего преподавателя необходимо публиковаться в журналах, выпускать научно-методические издания.

Как один из путей решения проблем в системе столичного образования является введение кластерного подхода на всех уровнях образования, который обеспечит эффективное использование имеющихся ресурсов, привлечение дополнительных средств, повышение качества образования на основе обновления его структуры, повысит инновационный потенциал педагогов. Образовательный кластер – гибкая сетевая структура, включающая группы взаимосвязанных объектов, объединенных вокруг ядра инновационной образовательной деятельности для решения определенных задач и достижения.

Для координации целостности рабо-

ты колледжей, а также вовлечения всех направлений образовательно-профессиональной деятельности организаций технического и профессионального образования в новом учебном году будут пересмотрены кластерные подходы.

Все способы повышения квалификации можно считать эффективными только тогда, когда они нацеливают педагога

на творческое переосмысление содержания, которое реализуется через различные формы методической деятельности и может стать хорошей основой для работы, позволяя ему самостоятельно формулировать цели собственного профессионального роста, создавать условия для зарождения и развития способностей к творчеству

Литература:

1. Закон Республики Казахстан « Об образовании» №319-III от 27.07.2007 г. Ст.1 http://kodeksy-kz.com/ka/ob_obrazovanii/1.htm
2. Программа дополнительного профессионального образования для студентов выпускных курсов высших учебных заведений, осуществляющих подготовку педагогических кадров, разработанная на основе уровневых программ повышения квалификации педагогических работников РК.- ЦПМ АОО « Назарбаев интеллектуальные школы», 2015 г.- 34 с.
3. Моисеев А.М., Моисеева О.М. Заместитель директора школы по научно-методической работе (функции, полномочия, технология деятельности) Пособие для руководителей образовательных учреждений / под ред. М.М. Поташника. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – 256 с.

ФОРМЫ ОБОБЩЕНИЯ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПЫТА

Нурмаганбетова В. И.,
главный специалист отдела
методического обеспечения
инновационного развития ФАО «НЦПК
«Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана

Деятельность учителя является по своей природе творческой. Педагогическое творчество проявляется в процессе воспроизведения известных знаний и опыта, их адаптации и преобразования. В результате формируется мастерство и собственный педагогический опыт, который может стать образцом для других учителей.

Передовой педагогический опыт – это отвечающая современным требованиям, доступная для воспроизведения практика учителя, содержащая элементы творческого поиска, новизны в решении педагогических задач, обеспечивающая высокие

и устойчивые результаты обучения.

Передовым педагогическим опытом могут быть технологии обучения или их элементы, методика обучения, воспитания и оценивания, авторская программа, алгоритмы учебных действий по предмету, система методических приемов (педагогическая техника), средства обучения (учебник, учебное пособие и др.), цифровые образовательные ресурсы, эффективная система мотивации учения и т.п.

Обобщить опыт своей работы могут педагоги независимо от стажа работы и категории. Новые правила аттестации педагогов подразумевают постоянный

процесс обобщения опыта в межаттестационный период. При присвоении категории (педагог-модератор, педагог-эксперт, педагог-исследователь, педагог-мастер) учитывается, на каком уровне (районном, городском, областном, республиканском или международном) обобщался его педагогический опыт.

Обобщение передового педагогического опыта - это вычленение главной изюминки, конкретной идеи опыта, который предлагается для использования другим педагогам. Опыт будет передовым, если опирается не на традиционные, а на новые педагогические концепции. Обобщить – это еще и обосновать продуктивность и перспективность идеи, раскрыть условия её реализации, выявить объективные требования и правила воспроизведения, творческого использования и развития представленного опыта.

В какой форме можно представить свой опыт? Формы обобщения могут быть самыми различными: публикации, мастер-класс, открытый урок, защита авторских разработок и проектов, видеофильм, банк педагогического опыта, методическая неделя, методические рекомендации, научно-методическая, научно-практическая конференции, общественная презентация опыта, панорама педагогических идей, педагогическая мастерская, школа передового педагогического опыта, методическая выставка, педагогическая экскурсия и другие. Остановимся более подробно на некоторых из них.

Одной из форм обобщения передового педагогического опыта, получивших широкое распространение среди педагогов в последнее время, является статья (в журнале, сборнике и т.п.).

С позиции жанра педагогические статьи могут быть обзорные, аналитические, научно-исследовательские, проблемные, теоретические, прикладные и т.д.

Обзорная статья готовится на основе результатов изучения педагогической литературы по теме опыта. Главные элементы обзорной статьи:

- объем обзореваемой литературы;
- время их выхода в свет, издательства;
- типы литературных источников, точка зрения о них автора статьи, оценка уникальности и важности полученных данных.

Аналитическая статья – представляет собой анализ факторов, позволивших учителю на практике найти решение той или иной педагогической проблемы и сформировать собственный опыт.

Научно-исследовательская – это статья, в которой автор излагает результаты собственного исследования. Главные элементы научной статьи:

- цель исследования;
- краткое описание эксперимента;
- методы и место проведения исследования;
- результаты, выводы и перспективы опыта.

При написании статьи по обобщению передового педагогического опыта необходимо придерживаться определенной структуры:

- введение;
- основная часть;
- заключение;
- список литературы.

Во введении следует акцентировать внимание на актуальности обозначенной проблемы, степени новизны и значимости представленного опыта для практики. В основной части - выделить и описать главные идеи и существенные характеристики собственного педагогического опыта, передать признаки, отличающие ваш опыт от массового. В заключении обязательно подвести итоги опыта, сформулировать выводы о его результативности, определить перспективы развития.

Список литературы содержит библиографические сведения о цитируемых или рассматриваемых источниках.

Мастер-класс как форма обобщения и распространения передового педагогического опыта становится все более популярной, так как в процессе его проведения идет непосредственная демонстрация опыта при активной роли всех участников.

Мастер-класс - технологически достаточно сложный процесс с определенными требованиями к его организации и проведению. При разработке важно учитывать, что цель мастер-класса не сообщение информации, а передача продуктивных способов деятельности мастера. Главный результат мастер-класса - это овладение участниками новыми творческими способами решения педагогической проблемы, формирование мотивации к применению вашего опыта в собственной практике.

По содержанию мастер-класс наряду с практической направленностью и видимой результативностью должен быть надпредметным. Надпредметность позволит участникам переложить ваш опыт на свою деятельность.

Этапы мастер-класса:

1. Презентация педагогического опыта учителем-мастером: основные идеи передового педагогического опыта, достижения в работе, доказательства результативности и эффективности, проблемы и перспективы.
2. Представление системы учебных занятий.
3. Имитационная игра. Участники выполняют две роли одновременно: обучающихся и экспертов. Мастер демонстрирует свой опыт.
4. Моделирование. Самостоятельная работа участников по конструированию собственной модели учебного занятия в режиме опыта мастера. Мастер консуль-

тирует, управляет, проводит обсуждение авторских моделей.

5. Рефлексия. Дискуссия по результатам совместной деятельности мастера и участников.

Открытый урок – традиционная, основная форма обобщения передового педагогического опыта. В настоящее время широко практикуется видеозапись урока, позволяющая наглядно запечатлеть ключевые моменты опыта учителя.

Передается мысль, выведенная из опыта, но не сам опыт

К. Д. Ушинский

На открытом уроке учитель показывает преимущества своего опыта в действии, мастерство в решении методических проблем. Самоанализ открытого урока отражает угол зрения педагога на эффективность процесса преподавания и учения в контексте главных идей передового педагогического опыта.

При проведении открытого урока соблюдаются все требования к учебно-воспитательному процессу, кроме того, урок должен быть «живым», ни в коем случае не отрепетированным. Это позволит коллегам отметить возможности для воспроизведения опыта.

Банк педагогического опыта – форма обобщения передового педагогического опыта, представляющая собой систему фиксирования, классификации, хранения, поиска и распространения информации о педагогическом опыте. Банки педагогического опыта могут создаваться на уровне школы, района, области, региона.

Банк педагогического опыта согласно Положения действует на базе ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана. Для размещения работы в банке педаго-

гического опыта учителю необходимо представить работу и пройти поэтапную процедуру экспертизы: во-первых, через научно-методический совет центра модернизации образования города, во-вторых, через экспертный совет филиала.

Методическая выставка как форма обобщения передового опыта является публичной демонстрацией достижений учителя. Работы к выставке оформляются по требованиям к методическим материалам и обязательно содержат рецензию. После выставки работы размещаются в библиотеке или в методическом кабинете. В ходе выставки посетители высказывают мнения о представленных материалах в книге отзывов. Специально созданная комиссия на основании критериев оценивания и отзывов оценивает работу учителя. Полученная оценка может учитываться при отборе материалов для участия в семинарах, конференциях более высокого уровня, а также при аттестации.

Панорама педагогических идей - демократичная форма самообщения и пропаганды передового опыта словесно-иллюстративным методом перед широкой аудиторией. Учитель имеет возможность охватить мыслью и взглядом систему своего опыта, выделить в нем главное, основные идеи опыта, определить их роль и влияние на результативность работы.

Педагогические чтения также предполагают анализ, осмысление и обобщение учителем своего опыта. По результатам обобщения он готовит доклад, отражающий теорию и практику работы, выступает сначала на заседании методического

объединения или на педсовете школы, потом на городском, республиканском уровне.

Педагогические экскурсии к педагогу-мастеру проводятся с целью обобщения и изучения передового опыта. При этом посетители наглядно видят условия организации работы педагога-мастера и реализации на практике передовых методов, приемов обучения.

Видеофильм об учителе - форма обобщения, которая представляет педагога-мастера как целостную и гармоничную личность. Видеофильм делается, чтобы показать педагогический артистизм, импровизацию и творчество, одаренность и профессионализм педагога.

Обобщить свой опыт учитель может при подготовке семинаров и практикумов для коллег, интересующихся его опытом и стремящихся к применению на практике. На семинарах и практикумах рассматривается теоретический материал, методические вопросы частного характера, изучается, анализируется опыт педагога участниками, делаются обобщения и выводы.

Таким образом, разнообразие форм обобщения передового педагогического опыта позволяет учителю рассмотреть свой опыт в различных аспектах, в разной степени глубины, показать условия реализации, результаты обучающихся, произошедшие качественные изменения в педагогическом процессе, выявить проблемы и перспективы дальнейшего совершенствования.

Литература:

1. Барбитова. А. Д. Латышев, Ю. И., *Педагогический опыт: изучение, обобщение, продвижение: методическое пособие.* – Ульяновск, 2012.
2. Горленко Н. М. *Как обобщить педагогический опыт: способы описания, формы представления.* - Волгоград: Учитель, 2016.
3. В. А. Дубровская. *Управление процессом формирования и распространения инновационного педагогического опыта: методическое пособие.* – Кемерово, 2009.

«LESSON STUDY»: ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ШКОЛЫ**Сыздыкова Б. Р.,
директор НУО***«Экономический лицей», г. Астана*

Я работаю директором школы уже 7 лет. Школа имеет хороший имидж в городе, пользуется спросом у потенциальных потребителей образовательных услуг. Родители, выбирая наш лицей, априори согласны с системой обучения, школьной культурой и условиями, которые школа может обеспечить их детям. Но, несмотря на все вышесказанное, я, как руководитель понимаю, что проблемы есть и их нужно решать. В условиях частной школы особое внимание необходимо акцентировать на развитии личности ученика, стремиться к удовлетворению индивидуальных образовательных потребностей учащихся и сделать это можно, повышая эффективность работы учителей на уроках.

Повысить эффективность возможно через формирование системы распределенного лидерства и постоянного продуктивного взаимодействия педагогов между собой. На момент начала внедрения изменений, в школе наблюдался низкий уровень взаимодействия педагогов, который слабо способствовал формированию у учителей навыка саморефлексии, умения давать взаимную оценку качеству используемой учителями методики обучения, а также вырабатывать дальнейшие стратегии улучшения собственной педагогической практики. Как писала в своей работе Catherine Lewis: «Исследование урока является простой идеей. Если вы хотите улучшить обучение, что может быть более очевидным, чем сотрудничать с другими учителями - планировать, наблюдать и размышлять над уроками?».

Эту проблему мы и решаем в нашем

школьном коллективе. Свое взаимное сотрудничество педагоги школы начали через реализацию подхода «Lesson study». Год назад, декады предметов естественно-математического цикла и декады казахского языка стали плацдармом для экспериментов. Хорошим подспорьем в тот момент был проведенный цикл семинаров по вопросам осуществления критериального оценивания, вопросам организации микрообучения. Были созданы 4 группы педагогов, и моя основная цель заключалась в том, чтобы познакомить учителей с новым для них подходом, проанализировать их первоначальное впечатление.

Как и ожидалось, после проведения уроков, учителя отметили положительные стороны подхода «Lesson study», возможность совершенствования урока, продуктивную совместную деятельность по проектированию уроков, обмен опытом между педагогами. Трудность, по мнению педагогов, заключалась в том, что не хватает имеющихся знаний методики, подход изучен поверхностно и много времени затрачивается на подбор заданий и выработку критериев.

Наблюдая действия команды развития и учителей, участвовавших в проведении уроков, я видела прохождение всех стадий реакции на изменения в работе: отказ, гнев, обсуждение, страх, депрессия, исследование, принятие, но принятие только небольшой частью коллектива.

В ходе работы учителя отмечали, что подход «Lesson study» дает возможность повысить культуру обсуждения урока, и позволяет отойти от системы «открыто-

го урока». Можно, приглашая коллег на урок, демонстрировать не то, что заведомо хорошо получится, а то, чему учитель хотел научиться и что он смог изменить в ходе исследования. Таким образом, уроки стали реальной площадкой для экспериментов и обмена опытом с коллегами.

Отзывы учащихся показали не только удовлетворение от своей работы, от активности, продемонстрированной на уроке, но и удивление от того, как раскрылись в работе одноклассники.

Нужно сказать, что при проведении цикла уроков была не полностью соблюдена технология подхода. Не было четких критериев, по которым можно было бы наблюдать за работой каждого ученика или контрольных учащихся и на их основании проанализировать урок, но педагоги отметили, что им необходимо самостоятельно эти критерии разработать.

Закономерно появилась задача по расширению знаний учителей через изучение методической литературы, возникла необходимость организации курсовой переподготовки кадров на базе школы, включающей изучение конкретных стратегий, приемов и методов развития мыслительных, учебных, метапредметных навыков учащихся, навыков критического мышления.

Проанализировав проведенную на практике работу, я убедилась, что необходимо вовлечь в процесс реализации подхода «Lesson study» 100% коллектива, так как это одна из наиболее эффективных возможностей для повышения методического уровня педагогов посредством само- и взаимообучения. Но взаимодействие учителей необходимо сделать регулярным и добровольным, а для этого нужно продумать систему, при которой не будет излишней отчетности и документирования. Таким образом, учителя, проводя исследование урока должны озвучивать цель и

полученный результат, запланированный на определенный промежуток времени. Педагоги, научившись тесно сотрудничать друг с другом, будут проецировать эти навыки на учащихся и, следовательно, по-новому организовывать учебный процесс. Также необходимо продумать систему изучения методической литературы, провести серию коучингов по формулированию SMART-целей и развитию критического мышления учителей, привлекать коучей из других школ, повысить уровень школьной культуры педагогов. Для расширения сферы использования подхода «Lesson study» на заседании педагогического совета школы, были созданы 9 фокус-групп, которые занялись процессом исследования урока на практике.

Процесс пошел, но большой проблемой пока еще остается организация самостоятельной познавательной деятельности учащихся на уроках. Все педагоги школы стараются развивать у учащихся навыки путем самостоятельного поиска решений собственных проблем, ученики должны сами обдумать пути решения проблемы, прежде чем учитель покажет способы их решения, кроме того большинство учителей считают, что размышления и рассуждения являются немаловажными процессами, чем выполнение конкретного учебного плана. Решение этой проблемы не произойдет сиюминутно. Педагоги постепенно, опытным путем придут к замене используемых приемов и методов работы с детьми, а овладение этими новыми методами происходит через организацию системной курсовой переподготовки педагогов. В ноябре 2017 года 41 учитель получили сертификаты участников курса «Развитие критического мышления через чтение и письмо».

В ходе работы, мы отслеживаем происходящие изменения. Компетенции учителей оцениваются на основе про-

веденных анкетирований, мониторинга, наблюдений в ходе проведения уроков с использованием подхода «Lesson study», воспитательных мероприятий, наблюдений в ходе проведения тренингов и коучингов, полученной обратной связи, проведенных собеседований в ходе неоднократных встреч с учителями и администрацией.

Последнее измерение показало, что педагоги намного улучшили свои компетенции в области критериального оценивания, умения формулировать SMART-цели, проведения рефлексии, активнее используют новые приемы и стратегии обучения и 100% вовлечены в процесс исследования урока. Учителя на своих уроках внедряют идеи семи модулей, активные и интерактивные подходы к обучению, активизируя процесс самостоятельного, диалогического обучения и обучения в команде. Они улучшили свои навыки планирования, преподавания и обсуждения уроков, навыки наблюдения за действиями исследуемых учащихся во время уроков, навыки решения проблем на основе анализа и рефлексии сбора

данных.

Сейчас я уже не сомневаюсь в том, что педагоги работают лучше всего в командах, в которых лидерство распределено, ответственность является общей. Лидерство должно быть распределено целенаправленно, прогрессивно и основано на взаимном доверии. Использование подхода «Lesson study» стало катализатором для реализации потенциальных возможностей, которые уже существуют в организации. На современном этапе, когда образование детей должно включать обучение их критическому мышлению, умению работать в команде и решать проблемы, сами педагоги должны успешно владеть этими навыками, потому что нельзя научить тому, чем в совершенстве не владеешь сам. Учителя школы продолжают движение в заданном направлении, т.к. в конечном итоге весь этот процесс обновления и внесения изменений в организацию учебно-воспитательного процесса направлен на то, чтобы обеспечить превосходное преподавание для каждого ученика нашей школы.

ВНЕДРЕНИЕ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ПИЛОТНОМ РЕЖИМЕ

Мамиева М. И.,
ст. преподаватель ФАО «НЦПК
«Өрлеу» ИПК ПР по ВКО

В рамках городского семинара «Особенности обновления содержания образования в начальной школе», прошедшего в средней школе № 39 г. Усть-Каменогорска, 10 учителей провели мастер-классы по теме «Реализация целей обучения в рамках предметов ...». Проблемное поле выбрано одно. Это реализация целей обучения, но каждый педагог работу в проблемном поле проводил

на основе разных предметов, изучаемых в начальной школе. Это и русский язык, и литературное чтение, и обучение грамоте, и математика, и художественный труд, и познание мира, и естествознание.

Работа в режиме пилотного внедрения программы обновления содержания образования - это пересмотр образовательного контента, подходов и методов обучения и воспитания, внедрение принципиально

новой системы оценивания достижений учащихся. Новые принципы обучения разворачиваются в контексте вопроса «Для чего учиться в школе?», а не традиционного «Чему учить в школе?», - так комментирует завуч школы Катчебаева Ж. А. аспекты работы школы в режиме эксперимента.

Семинар неслучайно проведен на базе средней школы № 39. Школа три года работает в режиме республиканского эксперимента по внедрению обновления содержания образования. Семинар открыла директор школы Бердыбаева Р. Х., познакомив присутствующих с особенностями работы школы в режиме республиканского эксперимента.

Говоря о необходимости обновления содержания образования, модераторы семинара акцентировали внимание присутствующих на том факте, что по результатам исследований TIMSS и PISA показатели читательской грамотности казахстанских участников являются самыми слабыми в сравнении с другими направлениями исследования. Казахстанские ученики затрудняются в понимании сложных письменных текстов, в недостаточной степени владеют навыками извлечения ключевой информации, анализа и обоснования собственной точки зрения. Между тем, уже начиная с 1 класса, задача учителя состоит в том, чтобы направить умения учеников в нужное русло, подсказать им, как добыть знания, заинтересовать, чтобы глаза ребят загорелись интересом к познанию.

Кафедра «Управление и качество образования» ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по ВКО в рамках ознакомления широкой педагогической общественности с особенностями работы по пилотному внедрению обновленного содержания образования представляет информацию о мастер-классе учителей Алиевой А. О. и

Бекжановой А. Б.

Особенности реализации целей обучения коллеги продемонстрировали через предмет «Обучение грамоте» и в первой части своего мастер-класса показали, как организовать работу таким образом, чтобы обучение было активным, диалоговым, дифференцированным и опиралось на межпредметные связи.

Разговор на мастер-классе был начат с того, что учителя общеобразовательных школ жалуются на невозможность реализации цели обучения в течение урока. Методическое сопровождение тренерского корпуса филиала АО «НЦПК «Өрлеу», прежде всего, учителей, проводящих мастер-класс заключалось в совместном выстраивании линии развертывания цели урока для всех, большинства и некоторых.

Для работы Айнура Ерлановна и Асель Оралбековна выбрали одну цель обучения через предмет «Русский язык» - 3.1.4.1 прогнозировать содержание рассказа по заголовку, ключевым словам/иллюстрациям. Учитывая, что среди присутствующих были как учителя, прошедшие курсы по программе обновления содержания, так и педагоги, не проходившие курсы, организаторы мастер-класса кратко рассказали о необходимости создания условий работы абсолютно для всех учеников в течение урока, что явилось обоснованием необходимости внедрения дифференцированного подхода. Резюмируя эту часть работы, педагоги высказали мысль, что «дифференцированные цели урока» - это желаемые результаты для каждого отдельно взятого ученика или группы учеников.

Первое задание, которое выполняли присутствующие педагоги, заключалось в необходимости формулирования цели урока, опираясь на цель обучения 3.1.4.1. В процессе работы участники мастер-класса остановились на следующей

формулировке цели урока: **все** учащиеся смогут спрогнозировать **общее** содержание рассказа, опираясь на название, иллюстрацию и 7-8 ключевых слов (фраз); **большинство** учащихся смогут **обоснованно** спрогнозировать содержание рассказа, опираясь на название, иллюстрацию и 4-6 ключевых слов (фраз), объясняя собственную точку зрения; **некоторые** учащиеся смогут спрогнозировать **подробное** содержание рассказа, опираясь на название, иллюстрацию и 3 ключевых слова (фразы), предлагая оценку действиям героев рассказа.

Затем согласно технологии обратного дизайна были определены уровни мыслительных навыков, необходимых для реализации обозначенных целей урока. Это знание, понимание, применение. Определение целей, дифференцированных целей урока и уровней мыслительных навыков помогло ответить на вопрос: **«Что должны знать, понимать и уметь делать обучающиеся?»**.

Следующий вопрос, который логично вытекает из первого, а какими будут показатели усвоения материала или что будет доказательством достижения цели? Это могут быть карточки, аудиозапись, наблюдение, ответ и высказывания ученика, анкетирование, рефлексия, картинки, рисунки, графики, фиксация письма и т.д. Например, когда мы в самом начале работы по реализации цели обучения 3.1.4.1 попросим ребят в паре подумать, если рассказ называется «Плохо», то, о чем в нем может идти речь. Ребята со слабым уровнем учебных возможностей могут дать ответ, что речь, видимо, пойдет о плохих делах, поступках, действиях. Ученики с высоким уровнем учебных возможностей, мы предполагаем, представят рассуждения о том, что уже в названии рассказа дана оценка некрасивым (плохим) поступкам героев рассказа. За-

давая этот вопрос, мы хотим услышать **высказывания учеников**. В данном случае озвученные высказывания учеников будут доказательством достижения цели урока. Определив, какие высказывания могут представить слабые ученики, и какие высказывания могут сформулировать сильные ученики, мы формулируем дескриптор: ученики создают оценочное высказывание. Выбранная нами цель обучения предполагает также обращение к ключевым словам текста. После того как выбран текст для работы на уроке (рассказ В. Осеевой «Плохо»), в качестве первой подсказки мы берем только 3 ключевых слова (фразы): «яростно лаяла», «взъерошенный котенок», «два мальчика». Доказательством достижения цели на этом этапе будет составленный каждым ребенком рассказ. Ребята могут в малых группах заслушать варианты своих работ. Правда, озвучить для прослушивания всем классом только самый, на их взгляд, лучший рассказ. Дескриптор на этом этапе будет звучать: ученики спрогнозируют по 3 ключевым словам (фразам) **подробное** содержание рассказа. На этом же этапе можно дать нескольким ученикам индивидуальные задания: выбрать из серии предложенных картинок с изображением котят, только взъерошенных котят и объяснить свой выбор или из серии картинок выбрать яростно лающую собаку. Чем вызвано обращение к такому заданию? Прежде всего, это задание может выступить своеобразным «подмостком» для ребят с заниженной учебной мотивацией. Выбрав соответствующую картинку, ученик может понять, в какие моменты котят могут быть взъерошенными и смогут выйти на осознание мысли, что котенок взъерошен, потому что испуган. Следующей подсказкой для достижения цели будет представленная иллюстрация к этому рассказу. Работая с иллюстрацией, некоторые

участники мастер-класса сумели детально спрогнозировать содержание рассказа, большинство участников представили обший прогноз содержания рассказа.

Предложенная в рамках мастер-класса работа показала, как можно организовать работу, чтобы в нее были вовлечены все обучающиеся.

Конечно, многое зависит на уроке от личности учителя. На мастер-классе Айнура Ерлановна и Асель Оралбековна сумели так организовать работу, что все

участники увидели некоторые пути планирования деятельности обучающихся в соответствии с целью, уровнями мыслительных навыков и ожидаемыми результатами. Участники мастер-класса высказали точку зрения, что не нужно ограничивать возможности ученика показать себя; учитель и ученик должны взаимодействовать и поддерживать друг друга; учитель должен создавать благоприятные условия для саморазвития ученика, учитывая его индивидуальные особенности.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЯ ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ ПОДХОДА «LESSON STUDY»

**Луценко Т. П.,
учитель физики
Таукелова А. А.,
учитель химии НУО
«Экономический лицей» г. Астана**

Утверждение К.Д. Ушинского о том, что педагог живет до тех пор, пока учится сам, в современных условиях приобретает особое значение. Сама жизнь сегодня ставит на повестку дня проблему непрерывного педагогического образования.

Достижение нового качества образования невозможно без повышения уровня профессиональной компетенции педагогов. Залогом профессионального успеха уже не могут служить полученные один раз в жизни в вузе знания. На первый план выходит способность учителя ориентироваться в огромном информационном поле, умение находить решения и успешно реализовывать а рамках педагогического сообщества.

Профессиональные сообщества в наше время играют важную роль в жизни общества, они позволяют не замыкаться в рамках одной школы, города и страны.

Наше исследование началось с совершенствования методики преподавания и

повышения уровня знаний. С этой целью в школе был проведен коучинг «Lesson Study». В ходе коучинга мы погрузились в историю «Lesson Study», в интерактивной форме отработали, как планируется и проводится исследование урока. На этапе рефлексии коллеги выразили свою готовность, сомнения и своё отношение к новому подходу деятельности педагогов.

В школе была организована работа 8 групп «Lesson Study». Работу нашей группы учителей естественно – математического направления, мы начали с анализа класса и определения учеников «А, В, С» и определения темы исследования. Для проведения исследования был определен восьмой класс.

Для оказания целенаправленной помощи и отслеживания степени воздействия совместной работы по внедрению новых подходов в процесс проведения урока и рефлексирования собственной практики, был составлен план работы.

Свою работу мы разделили на три этапа: установочный, эффективное включение и этап преобразования. На первом этапе мы проводили анализ и самоанализ имеющегося у педагогов опыта через посещение уроков и приглашения на свои уроки. Определили фокус развития опыта на период исследования. На этапе эффективного включения провели совместную работу по составлению плана серии последовательных уроков, наблюдению за процессом проведения и конструктивному обсуждению. Глубокая концентрация на целях и задачах урока, их детальная проработка, направленная на вовлечение каждого ребёнка в процесс совместной деятельности дала осязаемые результаты. Совместная работа с коллегами оказалась полезной не только в развитии профессиональных навыков, но и, несомненно, дала богатый опыт целенаправленной работы над конструированием урока и отслеживанием методов эффективного воздействия их на ученика. Третий этап практического преобразования был посвящен глубокому анализу проведённых уроков, нашему долговременному профессиональному общению. Мы думали о том, как наша совместная деятельность повлияла на учеников. Насколько полезными для учащихся были формы работы, используемые на уроке. Будет ли этот опыт работы полезен для наших учеников в будущем.

Анализируя свою работу, и ее воздействие на ученика, у нас появились вопросы к самим себе. В результате при проведении рефлексии мы сделали вывод, что ученик А, являющийся лидером по степени обученности очень медленно включался в работу, не мог грамотно распределить роли в группе.

Наша задача состояла в том, чтобы дети умели применить полученные знания в своей жизни. Посещая совместно планируемые уроки мы наблюдатели каждый за своим учеником, внося результаты своих наблюдений в специально разработан-

ную для данного урока карту. В этой карте были отражены все этапы урока. У коллег - наблюдателей был план проводимого урока. Это помогало в дальнейшем учителям - наблюдателям на уроке сравнивать устные ответы учащихся с правильными ответами предложенных заданий. Кроме этого учителя записывали свои наблюдения за работой всего класса.

После урока проводилось интервьюирование трех учащихся класса, что помогало нам выяснить их мнение об эффективности исследовательского урока.

*Педагог живет до тех пор,
пока учится сам.*

К. Д. Ушинский

Вопросы для интервьюирования составлялись заранее, были конкретными и направленными на получение обратной связи в виде деятельностной рефлексии.

После каждого урока мы с коллегами проводили обсуждение, где было крайне важно и очень сложно учиться не давать оценку уроку или действиям коллеги.

Вначале мы обсуждали результаты наблюдения за обучением трех «исследуемых» учеников на основе сопоставления с предварительными прогнозами, сделанными в процессе планирования, с последующим установлением причин произошедших изменений. Затем обсуждали обучение класса в целом.

При обсуждении хода урока и процесса преподавания мы отмечали положительные моменты всех этапов урока. Совместное планирование обогащало нас методически и позволяло получить опыт получения другого рода. Слабомотивированный учащийся на уроках химии и физики, показывал очень хороший уровень знаний на биологии и раскрылся совсем с другой стороны. Это дало почву для раз-

мышлений по поводу применения других приемов обучения, и послужило темой обсуждения планирования следующих уроков, с учетом корректировки полученных результатов исследования, которые помогли нам повысить эффективность нашей работы.

Свои исследования мы представили коллегам, заинтересованным в данных исследованиях, на педагогическом совете школы.

Давно известна истина, что получение вузовского диплома - не финиш, а старт. На каком бы этапе жизненного и профессионального пути ни находился учитель,

он никогда не может считать свое образование завершенным, а свою профессиональную концепцию окончательно сформированной. Сегодня каждый педагог сам определяет наиболее важные аспекты совершенствования своего мастерства. Подход LS, конечно, способствует профессиональному самосовершенствованию педагогов, но только тех, кто заинтересован в своем профессиональном росте. Используя этот подход, мы научились с коллегами разделять ответственность за общее дело, реализовывать интересные идеи и помогать друг другу профессионально расти.

О РОЛИ РУССКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСТАНЕ

Болатбаева А. Т.,

*аспирант филологического факультета
Киргизского национального университета
им. Ж. Баласагына, г. Бишкек*

В постсоветских республиках после приобретения ими суверенитета сложились крайне разные социально-экономические, демографические и языковые ситуации. Республика Казахстан, на огромной территории которой проживает более ста этносов, по сравнению с другими центральноазиатскими государствами уникальна, потому что (по данным последней всесоюзной переписи населения 1989 г.) титульная нация составляла только 40,1% населения страны, численность русских в то время была 37,4%, немцев - 5,8%, украинцев - 5,4%, других этносов - 11,3%. [1].

Необходимо отметить, что почти 85% населения Казахстана владели русским языком как родным и вторым родным языком. В других республиках Центральной Азии исторически преобладали государствообразующие этносы, а численность русского населения была не столь значительной, как в Казахстане. Языковая

ситуация на современном этапе в Казахстане формируется за счет функционирования, в первую очередь, казахско-русского билингвизма (75% представителей титульной нации владеют русским языком как вторым родным языком), во вторую, – русскоязычия (русские, белорусы, украинцы, поляки, немцы, корейцы, греки, молдаване, мордва, чуваша и др. общаются между собой на русском языке), национально-казахско-русского двуязычия (узбеки, уйгуры, турки, курды, азербайджанцы, таджики, чеченцы, киргизы, татары, дунгане, башкиры и др.). Важно отметить, что в процентном отношении в этом полиязычии разных этносов, исключая таджиков и узбеков, доминирует русский язык.

Новые социально-политические реалии Казахстана требуют новой языковой политики, которая должна отвечать потребностям полиэтнического населения страны и учитывать особенности языко-

вой, демографической и политической ситуации.

Не зря так много сказано слов о значимости родного языка – это язык души и сердца. Исчезнет язык – исчезнет и народ. Язык – это характер народа, его память, история и духовное могущество. История моего родного языка неотделима от истории казахского народа, потому что образование и развитие национального языка – это сложный и длительный процесс.

Мне, как учителю русского языка, обучаемые мною школьники и студенты задают один и тот же вопрос: «Для чего мы изучаем русский язык? Ведь его не изучают в России так, как русский в Казахстане». Немного о значении русского языка в современном мире. Русский язык – один из восточнославянских языков. Это один из крупнейших языков мира, национальный язык русского народа. Он является самым распространённым из славянских языков в Европе как географически, так и по числу носителей языка как родного (хотя также значительная и географически большая часть русского языкового ареала находится в Азии).

На данном этапе русский язык по распространению и по изучаемости занимает четвертое место в мире, он является языком этнического общения, то есть родным языком русского этноса (народа, нации) и межнационального общения (в России проживает более 170 народов и народностей, и все они общаются между собой на русском языке); он является также и международным языком, и, наконец, одним из 6 мировых языков.

Мировыми языками стали на современном этапе следующие: английский, французский, испанский, русский, китайский и арабский языки. Русский язык избран официальным языком Содружества независимых государств. Мировой язык отличается такими особенностями, как глобальное распространение; сознательное принятие его массами; объем языка

и специфика функций. Мировые языки включаются в программы обучения общеобразовательной и высшей школы разных стран в качестве «иностранных языков» [2].

При выдвигании языка на роль мирового учитываются политические, экономические, географические факторы и культурные достижения народа, говорящего на данном языке, число людей, владеющих этим языком, степень совершенства самого языка. Русский язык вошел в «клуб мировых языков» в XX веке после победы советского народа над фашизмом в Великой Отечественной войне, хотя по числу говорящих на нем людей он занимал 6 место в мире уже в XVII веке, а в XIX веке оценивался в разных странах их интеллигенцией как носитель богатейших культурных традиций и как один из самых выразительных языков мира.

Ф. Энгельс, знавший двадцать языков, писал: «Знание русского языка, – языка, который всемерно заслуживает изучения и сам по себе, и как один из самых сильных и самых богатых из живых языков, и ради раскрываемой им литературы, – теперь уже не редкость» [3].

Русский язык – один из немногих языков в мире, который вовлечен с развитием технологий в интернациональную интеграционную систему в качестве научного языка. 60-70% всей мировой научной информации публикуется впервые именно на русском и английском языках.

В современном Казахстане функционирует более чем 100 языков. Выступая в Государственной Думе Федерального Собрания Российской Федерации 5 апреля 2006 года, президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев подчеркнул следующее: «Сегодня среди казахов, представителей других этносов, живущих в современном Казахстане, сложно найти человека, который бы не знал русского языка. Казахстан первым из стран СНГ в конституционном порядке придал рус-

скому языку статус официально употребляемого наравне с государственным. На русском языке издаются сотни периодических изданий, вещают все электронные средства массовой информации. На русском языке ведется обучение во всех казахстанских вузах. Русский язык – обязательный предмет в общеобразовательных школах Казахстана. Более того, свыше 40 процентов всех учащихся Казахстана обучаются в школах с исключительно русским языком обучения. Мы делаем это не ради политики. Русский язык – наше великое богатство» [1].

Казахстанские ученики школ с русским языком обучения в течение последних пяти лет, на постоянной основе принимают участие в Международных олимпиадах по русскому языку и литературе стран СНГ и Балтии. Зачастую на международных олимпиадах, проводимых государственным институтом русского языка им. А.С. Пушкина в разные годы, абсолютными победителями были учащиеся из Казахстана.

В своём Послании к народу «Новый Казахстан в новом мире» в 2009 году президент Н. А. Назарбаев отметил, что в целях обеспечения конкурентоспособности страны и ее граждан предложена поэтапная реализация культурного проекта «Триединство языков», согласно которому необходимо развитие трех языков: казахского как государственного языка, русского как языка межнационального общения, и английского как языка успешной интеграции в глобальную экономику.

По мнению Н. А. Назарбаева, «...Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство... Поликультурность Казахстана – это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские, западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности».

В Казахстане уделяется очень большое внимание изучению языков народов, населяющих нашу страну. Согласно государственной программе учебники нового поколения издаются в стране на шести языках: казахском, русском, уйгурском, узбекском, турецком и немецком. Иностранные языки изучаются во всех общеобразовательных школах, а в учебных планах всех учебных заведений предусмотрено изучение, кроме русского, еще, как минимум, одного иностранного языка.

По поручению Главы государства, начиная с 2013 года, в школах республики с 1 класса введено изучение английского языка. И вот прошло 5 лет, а эти школьники начали изучать дисциплины на английском языке. Подготовлены квалифицированные кадры для осуществления такой работы. Новая модель образования строится на трех языках. Именно такую задачу перед казахстанцами ставил Глава государства, и в ближайшей перспективе работа будет продолжена.

Литература:

1. *Население Казахстана.* <https://wiki2.org/ru/>
2. Назарбаев Н.А. Указ Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года N 110 «О Государственной программе развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://online.zakon.kz>
3. Научная библиотека «Киберленинка»: <http://cyberleninka.ru/article/n/russkiy-yazyk-v-tsentralno-aziatskom-regione#ixzz>
4. Сулейменова Э.Д. «Языки народов Казахстана» - Алматы, 2007.
5. Сулейменова Э.Д. «Языковая компетенция и полиязычие». Динамика языкового состава в Казахстане. - Алматы, 2010.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЫҢДАЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Ибраева Г. Н.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы ШҚО
бойынша ПҚ БАИ

Бердигожина Г. Н.,
М. Шаяхметов атындағы №23 орта мектептің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
Өскемен қаласы

Бүгінгі таңда елімізде білім саласында жаңартылған білім беру бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу реформалары бойынша жұмыстар жүргізіліп жатқаны белгілі. Соның бір саласы - орыс тілінде оқытатын мектептерде қазақ тілін оқыту аясында оқылым, тыңдалым, айтылым, жазылым дағдыларын дамыту - оқушылар алған білімдері мен үйренген дағдыларын кез келген орта жағдайында бәсекеге қабілетті болуға, сондай-ақ қарым-қатынас барысында тиімді қолдануға мүмкіндік беретін білім беру болып табылатыны анық.

Тіл қарым-қатынас құралы болып табылады. Тілді оқытудың әдіс-тәсілдері оқу ортасы мен мәнмәтінді ескере отырып, оқушыны тиімді білім алу үшін ауадай қажет болып табылатын дербестікке ұмтылуға оң ықпал етуі тиіс. «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасы төрт тілдік дағдыны қамтиды: тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым.

Тыңдалым. Шармо (1995) тыңдалым теориясы танымдық үдеріс деп түсіндіреді, ақпараттың тыңдаушыға жететін үш кезеңін ұсынады: ол қысқа мерзімді жады, жұмыс жадысы және ұзақ мерзімді жады ретінде сараланады. Алғашқы екі кезең өзге тілді оқу мен үйрену кезінде өте маңызды, себебі ұзақ мерзімді жадыда сақтап қалу үшін қан-

дай ақпараттың маңызды екендігін түсіну үшін әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану қажет. Дыбыстық ақпаратты түсініп, меңгеріп, бағамдау үшін, әсіресе екінші тілді оқуда тыңдалымның тиімді әдіс-тәсілдері қажет. Тыңдалым дағдысын дамытуға арналған сабақты өткізудің негізгі мақсаттарының бірі оқушыларды тиімді тыңдауға үйрету, яғни ақпаратты түсіну үшін онымен не істеу керек екенін үйрету болып табылады (Mendelsohn, 1994). Бұл әдіс оқушыларға тиімді әдіс-тәсілдері қалай анықтау керектігіне үйрететін тәсілге негізделген стратегияны қалыптастырады. Мендельсон (1994) стратегия дегенде әрекеттерді, кезеңдер мен техникаларды меңзейді. Рубин (1975) тиімді тілдік әдіс-тәсілдер тілді жақсы меңгерген оқушыларды дайындауға мүмкіндік береді деп есептейді, алайда ол тыңдалымды оқыту оқылым, жазылым және айтылымға қарағанда анағұрлым қиынырақ деген болжам айтады. Мендельсон (1995) мұғалімге оқушылардың білімін тексеруге емес, оның тыңдалым дағдыларын машықтандыруға, оларды жаттықтыруға баса назар аударуды ұсынады. Сондықтан үздіксіз жаттыға беруді жоспарлау арқылы тіл мұғалімдері оқушыларына тыңдалым дағдысын шыңдап, метатану стратегияларын дамытуға көмектесе

алады. Қазақ тілді емес мектептердегі қазақ тілінен тыңдалым дағдыларын оқытуда төмендегідей тиімді тәсілдерді қолдануға болады:

- **Тыңдалым алды:** уәж, тұжырымдамалық карта, пікірталас, қорыту, оқыту алдындағы сөздік қор, болжам.
- Сәйкес хабарлама (бейнежазба немесе мәтін).
- Жалпы және нақты тыңдалым, егжей-тегжейлі тыңдалым – бірнеше рет тыңдау.
- Бейтаныс сөздермен жұмыс – мәнмәтінге қарап мағынасын ажырату.
- Өзара түзете отырып жауаптарды тексеру (кері байланыс).
- Транскрипция жасай отырып тыңдау.
- Тыңдаған мәтінді түсінгенін тексеру.
- Тілге шолу жасау тапсырмасы, сөз тіркестеріне, жаңа сөздерге, сөздік қорды қайта-қайта жаңғыртып отыруға назар аудару.

- **Тыңдалымнан кейін:** пікір білдіру, пікірталас жүргізу, рөлдік ойын.

Жалпы, оқу мақсатында тілдік төрт дағды (айтылым, тыңдалым, жазылым, оқылым) оқушының сөйлеу әрекетін қалыптастырады. Осылардың ішінде басқа дағдыларды қалыптастырудың негізгі алғышарты – тыңдалым әрекеті болып табылады. Себебі, күнделікті өмірде оқушы көптеген ақпаратты сағат сайын естіп, көріп тыңдайды. Ал, тыңдалым дағдысы бойынша: негізгі ойды түсіну, ақпаратты анықтау, түсінгенін практикада қолдана білу бағаланады.

Тыңдалым – орыс тіліндегі «аудирование» деген терминнің білдіретін мағынасы – яғни, «есту арқылы түсіну». Бұл айтылған не техникалық ақпараттарға жазылған аудио мәтіндегі сөздерді, сөйлемдерді тыңдай білудің

нәтижесінде қабылдау және түсіну деген ұғым. «Тыңдалым кезінде тілді меңгерген тыңдаушы бір не бірнеше адам айтқан ауызша ақпаратты қабылдап өңдейді».

Мысалы, кез келген мәтінді тыңдата отырып әртүрлі ресурстар арқылы оқушыны ынталандыруға болады. Мысалы: Абай Құнанбаевтың табиғат лирикасын оқытқанда табиғат көрінісін бірге көрсете отырып аудио арқылы шығарманы тыңдатып, тыңдағаннан алған әсерің қандай, қандай ой келді деген сұрақтар қою арқылы оқушыдан неше түрлі жауап ала алатынымызға көзім жетті. Оқушыны шығармашылық ойлауға, жылдамдыққа, икемділікке, тапқырлыққа үйрету ол мұғалімнің әр сабағында қалыптасып отыратыны анық. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың: «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», – деген сөзі ізденімпаз, жаңаша ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір мұғалім жанында сақтауы тиіс деп ойлаймын.

Тыңдалымның тиімділігі өмірде қарым-қатынасты (коммуникацияны) жүзеге асыру үшін оқушы уақытының: 9% - жазуға, 16% - оқуға, 30% - сөйлесуге, 45% - сөйлеуді қабылдауға, тыңдауға жұмсайды екен. Сондықтан тыңдалым сабақтарда жиі қолданып отырса, нәтижесінде оқушылардың бойынан мынадай өзгерістер байқалады: ынтымақтастыққа үйренеді, жеке, жұппен, топпен жұмыс істеуге үйренеді, өз ойларын еркін жеткізуге үйренеді, өзіне-өзі баға беруге, сыныптастарын бағалауға үйренеді, бір-бірін тыңдауға, талдауға, салыстыруға, сабақты қорытындылауға, қорғауға үйренеді.

Тыңдалым дағдысы бойынша: негізгі ойды түсіну, ақпаратты анықтау,

түсінгенін практикада қолдана білу бағаланады; Осылардың ішінде басқа дағдыларды қалыптастырудың негізгі алғышарты – тыңдалым әрекеті болып табылады. Өйткені күнделікті өмірде оқушы көптеген ақпаратты сағат сайын естіп, көріп тыңдайды. Бірақ кез келген ақпаратты тыңдау арқылы түсіну сөйлеу әрекетін қалыптастырады. Егер оқушы өзіне керек мәліметті тыңдау арқылы тауып үйренсе, ол басқа үш дағдыны (айтылым, жазылым, оқылым), яғни айтылып жатқан мәліметті түсінеді; өз пікірін білдіре алады және басқалармен қарым-қатынас жасай алады; тақырыпқа қатысты деректі түсініп оқиды; көтерілген мәселеге өз көзқарасын жазбаша жеткізе алады. Ал тыңдалым дағдысы дегеніміз не? «Тыңдалым – «аудирование» деген терминнің білдіретін мағынасы – «есту арқылы түсіну». Бұл айтылған не техникалық ақпараттарға жазылған аудио мәтіндегі сөздерді, сөйлемдерді тыңдай білудің нәтижесінде қабылдау және түсіну деген ұғым». Ал «Шет тілдерді игерудің жалпы еуропалық құзыреттері: зерттеу, оқыту, баға» кітабында тыңдалымға келесі анықтама берілген: «Тыңдалым кезінде тілді меңгерген тыңдаушы бір не бірнеше адам айтқан ауызша ақпаратты қабылдап өңдейді».

Тыңдалымның мақсаты оқушыны: аудиожазбаның мазмұнын түсінуге, белгілі бір ақпаратты қабылдауға, мәтін деталдарын түсінуге, айтылған ойды толық түсінуге, сөйлеушінің сөзін еш қиындықсыз ұғынуға, ауызекі, анық құрылмаған сөйлеу тілін өзге адамдардың көмегінсіз түсінуге, бұқаралық ақпарат құралдары мен телерадиобағдарламаларды еркін, түсініп қабылдауға, таныс және бейта-

ныс тақырыптағы сөйлесімнің негізгі ойын түсінуге, т.б. үйрету.

Тыңдалымға арналған белсенді жұмыс түрлері: оқушыларды қоршаған ортадағы кез келген ақпаратты тыңдау арқылы түсінуге бейімдеу керек. Ол үшін сабақ барысында түрлі белсенді жұмыс түрлерін пайдалану көп септігін тигізеді. Оқушыда тыңдалым дағдысын қалыптастыру үшін белсенді жұмыс түрлері өзекті, қызықты, әртүрлі болуға тиісті.

Тыңдалым дағдысын қалыптастыруға арналған белсенді жұмыс түрлері:

«Айқайлап диктант оқу»: сынып оқушылары екі топқа бөлінеді. Бірінші топ оқушылары мәтінді айқайлап оқиды. Екінші топ оқушылары бір ғана оқушыны тыңдап, диктант жазуға тырысады. Осы арқылы оқушылар ерікті зейінді қалыптастырады әрі өмірге бейімделеді. Оқушылар аудиоматериалды екі рет мұқият тыңдайды (ол сюжетті мәтін, өлең, публицистикалық ақпарат болуы мүмкін). Тыңдалымнан өздеріне таныс емес сөздерді жазып алады, сөздік арқылы аударады. Аудионы тағы екі рет тыңдап, жазбаның мазмұнын толық түсінуге тырысады. Сыныппен ой бөліседі. Осы әдісті жүйелі қолдану – оқушылардың тыңдау арқылы түсіну дағдысын қалыптастырады.

Суреттеу: оқушылар аудиожазбаны (сөздік диктант) тыңдай отырып, мағынасына қарай сөзді суретпен бейнелейді. Осы арқылы оқушылардың зат пен атауды байланыстыра алу қабілеті қалыптасады.

«Синонимдерді тап»: оқушыларға сөздер ұсынылады. Олар тыңдалған мәтіннен осы сөздердің синонимдерін тауып, жауап парағына белгілеуі ке-

рек. Осы арқылы оқушылардың тыңдау әрекеті мен сөздік қоры дамиды.

Тыңдалымға арналған аудиожазбалар мәтіндері. Бұған әр сыныптың, әр оқушының жас ерекшелігіне байланысты мәтіндер алуға болады.

Аталған дағдыларды қалыптастыруда келесі әдіс-тәсілдерді пайдалануға болады: оқытудағы басты принцип – оқушының жеке, өзіндік мүмкіндіктерін ескеру, барлық оқушының сабаққа белсенді қатысуын қамтамасыз ету үшін деңгейлік тапсырмалар арқылы оқыту, өз ойын жеткізуге, өзіндік таңдау жасауына мүмкіндік тудыра отырып, оқушының танымдық және шығармашылық қабілетін дамыту, проблемалық оқыту арқылы оқу материалын өмірмен байланыстыра отырып, оқушыларды білімді өз бетімен меңгеруге талпындыру, сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолдану, мақсат қою, мәселені зерттеу, жауап іздеу, мәселені талқылау, ой қорытындылау, өз ойын ашық айта білуге тәрбиелеу, сабақ процесінде оқушының белсенді іс-әрекеті белсенді ойлауға, белсенді оқытуға бағытталады. Оқушы өз көзқарасын қалыптастырып, басқалардың да пікірін ескереді. Жаңа идеялар ұсынуда және жаңа мүмкіндіктерді көруде, мәселелерді шешуде ұжымдық оқыту

технологиясының маңызы зор, ұжымдық оқыту технологиясының мақсаты – оқушының қабілетін дамыту, еңбекке баулу, ұйымшылдық қабілеттерін ояту, ынтымақтастыққа тәрбиелеу, өзін-өзі басқару. Сабақты өткізуде мұғалім келесілерді ескеруі қажет: сабақтың мақсаты мен күтілетін нәтиже анық болуы тиіс, тілдік төрт дағдыны (оқылым, тыңдалым, жазылым, айтылым) дамыту, белсенді оқыту түрлерін қолдану арқылы оқушы уәжін арттыру, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланыс, оқу жетістігін критериалды жүйе арқылы бағалау.

Нәтижесінде оқушылардың бойынан мынадай өзгерістер байқалады: ынтымақтастыққа үйренеді, жеке, жұппен, топпен жұмыс істеуге үйренеді, өз ойларын еркін жеткізуге үйренеді, өзіне-өзі баға беруге, сыныптастарын бағалауға үйренеді, бір-бірін тыңдауға, талдауға, салыстыруға, сабақты қорытындылауға, қорғауға үйренеді.

Қазіргі кездегі білім берудің барлық жаңа әдіс-тәсілдерінің алдына қоятын басты мақсаты – білім алушының жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, олардың өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылығын қалыптастыру болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Қ. Қадашева «Қазақ тілін оқыту әдістемесі» Алматы, 2002 ж.
2. Н. Қ. Мухамадиева, Н. Ә. Үстемір «Қазақ тілін оқыту әдістемесі» Алматы, 2002 ж.
3. «Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде» журналы, 2000 – 2006ж.ж.
4. Орыс тілді мектептердегі «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы «Мұғалімге арналған нұсқаулық» әдістемелік құрал, 2015 жыл 4, 22 бб

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Құдайбергенұлы Болат,
т.ғ.к., «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Павлодар облысы бойынша ПҚ БАИ
Құдайбергенова А. Б.,
№1 қазақ орта мектебінің тарих пәні
мұғалімі, Ақсу қаласы

Тәуелсіз елдің негізгі тірегі - білімді ұрпақ. Қазіргі таңда білімдінің алға түсіп, бәйгеден озып келетін заманы енді туды.

Мемлекет болашағының кепілі - жастарға білім мен тәрбие беру мәселесінен өткір мәселе жоқ екені белгілі. Қазақтың кемел, талантты, ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсынов: «Елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек», - деген.

Қазақстан Республикасының білім беру реформаларының негізгі мақсаты - білім беру жүйесін жаңа экономикалық ортаға бейімдеу. Бұл тұрғыда ел Президенті Н. Ә. Назарбаев еліміздің әлемдегі бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына қосылуы туралы міндет қойғаны мәлім. Білім беру жүйесін жетілдіру осы мақсатқа қол жеткізуде маңызды рөл атқарады. Болашақта өркениетті, дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет.

Елбасымыз Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстандық жол – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында еліміз дамуының барлық Стратегиялық бағыттарын жүзеге асыратын міндеттер қойылды. Республика болашағына бағдар беретін бұл жолдауда «XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз - белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар» - деген.

Ал, дамудың негізі білім мен ғылым-

ға келіп тіреледі. Сондықтан да, әлемдегі дамыған елдер сияқты тәуелсіз елімізде білім беру жүйесінің сапасын жетілдіру - ең негізгі өзекті мәселелердің бірі болып отырғаны белгілі. Осыған орай, білім беру жүйесінде жастарға сапалы білім беру, олардың үйлесімді дамуы мен тұлға ретінде қалыптасуындағы ұстаздың кәсіби шеберлік көрсеткіштері - жалпы педагогикалық, ғылыми-теориялық, әдістемелік жаңалықтар мен озық тәжірибені жетік меңгеру болып табылады.

Елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек.

Ахмет Байтұрсынов

Қазіргі ұстаздар алдындағы міндет: ғылым мен техниканың даму деңгейіне сәйкес оқушының білімі терең, іскер және ойлауға қабілетті, әлемдік стандарттар негізінде жұмыс істей алатын құзырлы тұлғаны қалыптастыру. Мұндай талапқа сай қызмет істеу үшін ұстаз үздіксіз ізденісте кәсіби білікті болуы тиіс.

Инновациялық оқыту нәтижелері оқушының өз бетінше әрекет етуі арқылы білімді меңгеруіне ықпал етуі тиіс. Оқушының ой-өрісін кеңейтіп, дүниетанымдық көзқарастары мен

танымдық белсенділігін арттыруда, зерттеушілігі арқылы шығармашылық икемділігін дамытуда, біліктілікке ұмтылуда, яғни тұлғаны жан-жақты дамытуды жүзеге асыруда оқу үдерісіне инновациялық технологияларды енгізу шешуші рөл атқарады, оң нәтиже береді.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ең негізгі мақсаты - білім алушылардың оқу нәтижелерін жетілдіру болыптабылады. Орта білім мазмұнын жаңартудың көптеген компоненттері, соның ішінде мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы осы мақсатқа бағытталған.

Жаңартылған оқу бағдарламаларының ерекшелігі 10 бөлімнен тұратын жаңа құрылым болып табылады. Бұл ерекшеліктер: пәннің маңыздылығы; пән бойынша оқу бағдарламасының мақсаты; шетелділік саясатты іске асыру; оқыту үдерісіне ұйымдастыруға қойылатын талаптар; пәнді оқытуда қолданылатын педагогикалық әдіс-тәсілдер; түрлі мәдениет пен көзқарастарға құрмет; ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану құзыреттілігі; оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту; оқу нәтижелерін бағалау жолдары; оқудың мазмұны, ұйымдастырылуы мен бірізділігі.

Бағдарламаның міндеттері: пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен және мақсаттарымен таныстыру; пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келетін педагогикалық тәсілдерді түсінуін және қолдана білуін қамтамасыз ету; пән бойынша жаңартылған білім беру

бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериалды бағалау жүйесін түсініп, қолдана білуін қамтамасыз ету; мұғалімдердің бойында орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастыру.

Оқудан күтілетін нәтижелер: мұғалімдер жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымын, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретін, мазмұнын және мақсаттарын біледі және түсінеді; пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келетін педагогикалық тәсілдерді, оқу материалдарын қолдана біледі; пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериалды бағалау жүйесін түсінеді және қолдана біледі; мұғалімдердің орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында пән бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті біліктері мен дағдылары қалыптасады. Жаңартылған білім беру бағдарламасы - озық технологиялардың барлық қыр-сырларын білуге жетелейді.

Тарих пәнін оқытудағы мақсаты - білімдерді функционалдық және шығармашылық қолдану; сыни ойлау; зерттеу жұмыстарын жүргізу; ақпараттық-коммуникативтік дағдыларды пайдалану; әртүрлі коммуникация тәсілдерін пайдалану; топта және жеке жұмыс істеу ептілігі; проблемаларды шешу және шешімдер қабылдауға ие оқушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуы үшін қолайлы білім беру кеңістігін құру сияқты негізгі кең ауқымды дағдыларға негізделген.

Педагогикалық әдіс-тәсілдері құндылықты-бағдарланған; әрекетті; тұлғалық-бағдарланған; кіріктірмелі; коммуникативті әдіс-тәсілдер пән бойынша оқу бағдарламаларының құрылымы мен мазмұнын құрудағы негізгі бағдарлар болып табылады.

Оқушылар тарих пәнін оқу кезінде АКТ қолдану дағдыларын дамытады. Ақпаратты іздеу және өңдеу барысында ұжымда идеялармен алмасады, өз жұмыстарын бағалайды және жетілдіреді. АКТ оқушы білімінің, оларды тиімді қолдану бойынша дағдыларының дамуына жәрдемдеседі.

Тарих пәнінің оқу бағдарламаларында оқу мақсаттарының жүйесі түрінде берілген күтілетін нәтижелер тұжырымдалған. Күнделікті білім беру үдерісі оқу мақсаттарына жетуге және оқушыларда алынған білім мен дағдыларды кез келген оқу және тіршілік жағдайында шығармашылық пайдалануға дайындығын қалыптастыруға бағдарланған.

Тарих сабақтарында оқыту әдіс-тәсілдеріне жеке-жеке тоқталатын болсақ:

Құндылықты-бағдарланған тәсіл – оқушының құндылықтар жүйесін қалыптастырушы оқу-тәрбиелік үдерістің сәйкесінше формалары арқылы тұлғаның өзін-өзі танытуы үшін алғышарттар құруды көздейді.

Орта білім беру құндылықтары: қазақстандық отансүйгіштік және азаматтық жауапкершілік; құрмет; ынтымақтастық; еңбек және шығармашылық; ашықтық; өмір бойы білім алу.

Тұлғалық-бағдарланған тәсіл – педагогтің назарын оқушы тұлғасының тұтастығына, оның тек ақылойы,

азаматтық жауапкершілік сезімінің ғана емес, сондай-ақ эмоционалды, эстетикалық, шығармашылық нышандары мен даму мүмкіндіктерімен қоса рухани дамуы туралы қамқорлыққа шоғырландыруды көздейді.

Жүйелік-әрекетті тәсіл – оқу-тәрбие үдерісінде оқушының өз бетінше білім алуына бағытталып, осы мақсатта мұғалімнің тиімді іс-әрекеттің түрлі формаларын қолдануын көздейді.

Коммуникативтік тәсіл – бірінші кезекте оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамытуға, қарастырып отырған мәтін, қатысып отырған әңгіме мазмұнын түсініп, туындаған жағдаятқа сәйкес тілді қолданып үйренуге бағытталған.

Интегративтік тәсіл – оқу үдерісін жобалау және өткізу кезінде әртүрлі оқу пәндерінің мазмұнын өзара кіріктіру есебінен оқушыда әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға жәрдемдеседі.

Бастауыш білім беру мазмұнына ортақ тақырыптарды енгізу әртүрлі пәндік салалардан білімдерді кіріктіруге және сол арқылы алынатын білімдердің функционалдығына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу тәсілі – зерттеушілік әрекет дағдыларын дамытуға, ғылыми таным әдістерімен танысуға жәрдемдеседі, оқушыларда танымдық қызығушылық қалыптастырады.

Интербелсенді әдіс – үйретуші мен үйренушілердің өзара әрекеттесуін оқытудың негізі деп танитын және сондай қатынасқа жағдай жасайтын әдістер. (inter – аралық, бірнеше, action- әрекет дегенді білдіреді) Өзара әрекеттестік әдетте, белгілі бір мәселені шешу, ол шешімнің тиімділігі Біз оқытуды және білім беруді, егер сабақ барысында

мұғалім мен оқушы арасында өзара әрекеттестіктің жоғары деңгейіне қол жеткізсе, «интерактивті» деп атаймыз. Интерактивті сөзі – ағылшын тілінен аударғанда туралы әңгімелесу, талқылау түрінде өтеді.

Ең бастысы, мұнда мәселені шешу процесі жауапқа қарағанда маңызды екендігін түсіну қажет. Бұл интерактивті әдістің мақсаты – тек ақпаратты беру ғана емес, оқушыларға жауаптарды өз бетінше табу дағдысын меңгерту екендігімен байланысты.

Интербелсенді әдісте оқушылар терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту; өз идеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру; ақпаратты өздігімен түсініп, жан-жақты талдап, таңдап алу; өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру; пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеу; шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу сияқты білім, білік, дағды, машықтарға үйренеді. Сол себепті интербелсенді оқытуда оқушылар бірлескен жұмыс; танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту әрекеттерін атқаруға дайын болу керек.

Интербелсенді әдістемесінің жұмыс түрлері мен әрекеттері: бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, ұжымдық), рөлдік және іскерлік ойындар, пікірталастар, ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, интернет, құжаттар, мұражай т.б.) презентациялар, тренингтер, интервью, сауалнама т.б.

Оқыту тәжірибесінің барысы пікірталасқа негізделген және оқыту үдерісінде қолданылатын дидактикалық тапсырмалар сияқты интербелсенді әдістерді пайдалану тиімді екенін

көрсетеді. Соның ішінде дидактикалық тапсырмалар оқушылардың білім алуға деген ынтасын, белсенділігін арттырып, алған білімдерін тәжірибеде дұрыс қолдануына көмектеседі. Ойын барысында оқушылардың бойында жағдаятты (ситуацияны) бағдарлау, яғни жағдайға талдау жасай білу, жағдаят (ситуация) кезінде өзінің атқаратын рөлін сезіну, әңгімеге қатысушы әріптестері арасында байланыс орнату, қарым-қатынас жасауда тілдік ұғымдарды дұрыс пайдалану білу сияқты қабілеттері жетілетіндігі байқалады.

«Екі ассоциация» ойыны. Екі баған сызады да, оған төрт сөзден жазады. Бағанға кез келген адам, саясат, заттардың атын жазады. Осы екі жақтағы сөзді байланыстырып, ерекше бір ассоциация ойлап табуы керек. Жазғандардың ішінен ең қызықты ассоциация таңдалады.

«Қара жәшік» ойыны. Оқушылар екі топқа бөлінеді. Стол үстіне екі жәшік қойып, ішіне көзілдірік, түйме, гүл, желпуіш, айна т.б. заттарды салады. Ойыншының міндеті жәшік ішіндегі затты өмірде қай кезде, қалай қолданатынын сипаттап айтуы керек. Қарсы топ оларды жасырып отырған заттын айтқан сөздеріне қарап табуы керек.

«Дұрыс-дұрыс емес» ойыны. Ойынға қатысушыларды екі топқа бөледі. Оларды бір-біріне қарама-қарсы отырғызған дұрыс. Ортаға бос екі орындық қояды. Бір орындық «дұрыс» дегенді білдірсе, екінші орындық «дұрыс емес» дегенді білдіреді. Мұғалім немесе бір оқушы қағазда жазылған ойтұжырымды оқиды: «Ы.Алтынсарин – алғаш мектеп ашушылардың бірі». Бұл тұжырымды дұрыс деп санаса, олар тез барып «дұрыс» орындығына отыруы

тиіс. «Дұрыс емес» деп санаса, соған сәйкес белгіленген орындыққа отырады. Қайсысы бірінші барып отырса және жауапты дұрыс тапса, сол жеңімпаз болады.

«Ыстық орындық» әдісі. Берілген тапсырмаға байланысты қойылған сұрақтарға жылдам жауап беру керек, себебі, орындық ыстық.

«Автор орындығы» оқушының өзі жазған шығарма, эссесін оқытқанда отырғызып оқытуға болады. Бұл әдістер үй тапсырмасын сұрауда, өткен сабақты бекітуде тиімді.

«Миға шабуыл» стратегиясы (мұғалімдермен жұмыс). Тақырыпқа байланысты идеяларды көбірек жазыңыз. Уақыт аяқталғанда кезектесіп өз идеяларыңызды оқисыз, идея қайталанбау керек. Қайталанған идеяларды сызып тастап отырыңыз. Мысалы: «оқушылар мектепті тастамас үшін не істеу керек?»

«3 Таяқша» әдісі (мұғалімдермен жұмыс). Берілген тақырыпқа байланысты 1 сұрақ, 1 жауап, 1 идея әр топ даярлап, көпшілікке салады. Мысалы: «Абылай хан»

«Бинго» ойыны. (мұғалімдермен жұмыс). Лотоға түскен сандарға байланысты сұрақтар беру. Мысалы: 16-сұрақ. Ұлы отан соғысы болған жылдар? Алдымен мұғалімдерге жауап бергізіп, соңынан дайын жауапты ашу, салыстыру, «Әдіс алмасу үшін».

«Өзіңізді тексеріңіз» әдісі. Бұл мәлімет **шындық** па немесе **жалған** ба? Өтілген мәтін бойынша мысалдар келтіріледі. Мысалдарды оқу кезінде оқушылар ол келтірілген мысалдың өтілген мәтінде бар, жоғын анықтайды.

«Әңгімеге негізделген жазу»

Ұйымдастыру: топпен / жұппен

жұмыс.

Мақсаты: әңгіме желісі бойынша орындалған жұмысты топтарда немесе жұптарда талқылай отырып жазу; әңгіме туралы өз ойларын ортаға салу және пікір алмасу.

Қажетті материалдар: ақ парақтар, қалам

Сипаттамасы: берілген әңгіме бойынша шақыру қағазын, хат, ашықхат, электрондық хат, күнделік жаздыру үшін оқушылар шағын топтарға немесе жұптарға бөлінеді. Оқушылар берілген жұмыс түрлерінің бірін таңдайды немесе жеребе арқылы анықталады. Жазу уақыты белгіленіп, оқушыларға ескертіледі. Әр топта немесе жұпта бір хатшы сайланады. Оқушылар не жазатындарын талқылап, бір-бірімен пікір алмасады. Жазып біткеннен кейін олар өз жұмыстары төңірегінде ой бөліседі.

Шақыру қағазы. Оқушылар мазмұны кеш, туған күн немесе басқа да мерекелер туралы айтылған әңгімені тыңдағаннан кейін шақыру қағазын жазады.

Хат. Оқушылар әңгіме кейіпкерінің атынан хат жазады.

Ашықхат. Оқушылар әңгіменің кейіпкерінің атынан кейіпкердің ата-анасына хат жазады.

e-mail. Оқушылар әңгіменің бір кейіпкеріне электрондық хат жазады.

Қорытындылай келе, бұл жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша алдымызға бір мақсат қоя отырып, сол мақсатқа жету жолында шәкірттердің жүрегіне жол тауып, әрекеттендіре білу шеберлігіне жетсек, егемен елдің ұл-қыздары білімді де білікті болып шықпақ. Соның арқасында біз бәсекеге қабілетті, іргесі мықты

ел боламыз. Ұстаздықтың ұлы жолында өзімнің бар күш жігерімді салып, еліме пайдамды тигізіп жатсам, бұл ғаламда одан артық бақыт жоқ, - деп ойлаймыз.

Бағдарламаға сәйкес алынған тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсеңіз, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өзбетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі,

әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни, оқушы өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді сыныпта ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Сондықтан басқа пәндердің де осындай оқыту формасымен оқытылса, тиімді болатындығын айтуға болады. Осы бағдарламаны меңгергенде ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Әдебиеттер:

1. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша оқытудағы жаңа әдіс-тәсілдері. <http://martebe.kz>.
2. С.Әлкен. Жаңа технологиялар арқылы шығармашылыққа баулу. «Қазақстан тарихы» №1 2006 ж.
3. Р. Қ. Қарсыбаева. Сын тұрғысынан оқу мен жазуды дамыту технологиясының ерекшелігі. «45-Минут» №1 2009 ж.
4. Инновациялық педагогикалық технологиялар. Қ.Сарбасова.(2006 ж)
5. Мұғалімге арналған нұсқаулық 1 деңгей, 2 басылым, 2014 – жыл.
6. Тарих сабақтарында заманауи әдіс-тәсілдер мен тиімді педагогикалық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың қызығушылықтарын арттыру. <http://bilim-all.kz/jospar/972>

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Жанузакова Н. А.,
«БАҒО «Өрлеу» АҚ филиалы
ШҚО бойынша
ПҚ БАИ, Өскемен қаласы

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстан - 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында «Біз ағылшын тілін игеруде серпіліс жасауымыз керек. Қазіргі

әлемнің осы «лингва франкасын» меңгеру біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады» - деп айтқан [1]. Ал біздің мемлекетіміздің әрбір азаматы ағылшын тілін жетік меңгеруі үшін, оны біз мектепте бастауыш сыныптан бастауымыз

керек. Сондықтанда ағылшын тілін мектептерде жүйелі оқыту үдерісін қалыптастыру бүгінгі күннің басты талабына айналып отыр. Ағылшын тілін оқытудың тиімді де ыңғайлы жүйесі мен құрылымын қалыптастыру әрбір мұғалімнің шеберлігі мен шығармашылығына байланысты. Бастауыш сыныптарда ағылшын тілі пәні мұғалімдерінің мақсаты – оқушылардың ағылшын әліпбиін танып, ажырату, сөйлеу дағдысын дамыту, қарапайым қарым-қатынас біліктілігін қалыптастыру, ағылшын тілін меңгертіп, сөйлеуіне жағдай тудыру. Бұл орайда ағылшын тілін оқытудың озық технологиясын меңгеру – үлкен істің бастамасы.

Тілбілу – байлық. Әсіресе, өркениетті еліміздің дамуына үлес қосқымыз келсе, көп тілді игерген азаматтарға қарап қуанатынымыз да белгілі.

Қазіргі әлемде болып жатқан қарқынды өзгерістер әлемдік білім беру жүйесін қайта қарау қажет екендігін паш етті. Білім беру саласында қол жеткізілген бүкіл әлемдік бітімнің мәні оқушылар үшін білімнің де, дағдылардың да тең дәрежеде маңызды екендігін көрсетеді. Заманауи тәсілдің ең негізгі ерекшеліктері оқушылардың алған білімдерін жай ғана иеленіп қоймай, оларды орынды жерде қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады.

Сондай-ақ, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарында орта мектепті бітірушінің негізгі құзыреттіліктерінің бірі: коммуникативтік (қазақ, орыс және ағылшын (шет) тілдерінде ауызша, жазбаша және нәтижелі қарым-қатынас

жасауға қабілеті) болып табылады [2]. Яғни, тілді үйретудегі негізгі мақсаты - ағылшын тілінің әлемдік тіл екенін ескере отырып, оқушыларды осы тілде еркін ойлап-сөйлеуге үйрету; оқушылардың сөйлеу қабілетін жаңа технологияларды пайдалана отырып дамыту; оқушыларды өзге ұлттың мәдениетімен таныстыра отырып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру.

Демек, бүгінгі таңда қоғамымыздың даму бағытында жан-жақты дамыған, сауатты, саналы азамат тәрбиелеу мәселесі жүктеліп отыр. Мұндай мақсаттың баянды болуы оқу-тәрбие жүйесінің үлесіне тиетінін ескерсек, жас жеткіншектердің білімді, білікті болуында ағылшын тілін еркін меңгеруге ықпал ететін әдістердің, түрлі технологиялардың алатын орны ерекше.

Қазақстандықтардың лексикалық капиталының негізгі құрамдас бөліктерінің бірі іскерлік және халықаралық қарым-қатынас құралы ретіндегі шет тілдері болып табылатындықтан, Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі - шет тілдерін оқыту процесінің ауқымды білім беру кеңістігін сақтау көзделіп отыр [3].

Ағылшын тілі – ХХІ ғасырдың тілі. Бұл тіл қазақты дүниеге танытатын, әлемдік деңгейге шығаратын тіл. Шет елдермен қарым-қатынас күшейіп отырған қазіргі кезде оқушылардың шет тіліне қызығуын, білімге құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру – әрбір шетел тілі мұғалімінің міндеті. Демек, балаларымыздың ағылшын тілін білуі – уақыт талабы.

Қазіргі заманның оқушысы дүниетанымы кең, жан-жақты жетілген, өмірлік белсенді ұстанымы бар азамат болуы тиіс. Сондықтан оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеті мен белсенді ой еңбегін дамытуды ұйымдастыру оқу үдерісіне жаңа құралдар мен әдіс тәсілдерді енгізуді қажет етеді. Ағылшын тілі пәні сабағында оқушының тілді дұрыс меңгеруі үшін әртүрлі ойындарды қолдануға болады. Осы ойынның негізінде оқушылардың ой-өрісін кеңейту, өзіндік пікірін қорғауға, сөйлеу тілінің дамуына ықпал ету көзделеді. Шет тілінде сөйлеуді, қарым-қатынас жасауды коммуникацияға үйретуді ниет еткен әрбір мұғалім өз сабақтарында жаттығулардың бір түрі ретінде ойындарды қолданатыны сөзсіз. Осыны ескере отырып, іс-тәжірибемде қолданып жүрген ойын түрлерін ұсынып отырмын. Сабақ барысында ағылшын тілінде қолданатын ойындардың түрлері келесідей: фонетикалық, грамматикалық, лексикалық.

Ойын арқылы ұйымдастырылған сабақ балаларға жеңіл әрі тартымды, әрі түсінікті болады. Ойын сабақтары оқушылардың өздігінен жұмыс істеуге, ойлау қабілетін дамытуға үйретеді. Ойын кезінде балалардың достық сезімін оятып, бір-біріне қамқорлығы, ұжымдық бірлігі нығаяды. Балаларды жақсылыққа, қайырымдылыққа, ізгілікке, әдептілікке тәрбиелеуге болады.

Ойын түрлерін сабақта тиімді пайдалана білу мұғалімнің меңгертіп отырған білімін ықыласпен тыңдап, білімді берік меңгеруіне көмектеседі. Оқушының ойын үстіндегі өзін-өзі жаттықтыруы, өмірді білуге деген құмарлығы, шыны-

ғуы, шындалуы, оның ақыл-ойы, дене еңбегіндегі белсенділігінің артуы оның алдына қойған мақсатына жетуге деген ерік-қайратын шыңдайды, алға қарай ұмтылысын, құштарлығын оятады. Осының нәтижесінде оқушының өз бетімен ізденуі, білімді қажетсінуі өсіп, нақтылы мақсаткерлікке ұласады. Ойынға қатысқан әр оқушының алдына жеңіске деген ұмтылыс пайда болады.

Фонетикалық ойындар:

«The funny little clown»

Өлеңде сөйлеу аппаратының қозғалысын дамытуға арналған жаттығулар қамтылған.

I am funny little clown.

I say, `Ah {a:} – oo (ou) – ee (i) – oo`

My mouth is open wide

When I say `Ah, ah, ah`.

I draw my lips far back.

When I say `Ee, ee, ee`

My lips are very round.

When I say `Oo,oo,oo`

`Ah – oo- ee-oo`

`Ah – oo- ee-oo`

I am a funny little clown.

Жұмыс екі кезеңнен тұрады:

A) өлеңді жаттау;

B) өлеңді сахналау.

«Қай дыбысты жасырдым?»
(жұмбақ-ойын)

Мұғалім бір дыбыс бірнеше сөзде кездесетін сөздер атайды. Тапқан оқушы, өзінің жұмбағын жасыруға мүмкіндік алады. Мысалы: mother, father, daughter, teacher немесе fat, map, cap, sat, dad.

«Сөзді ата» (заттармен ойын)

Жүргізуші оқушыларға кезекпен, сөзде сол дыбыс бар сөзді атап, допты лақтырады. Егер ол дыбыс жоқ болса, допты қағып алмайды. Мысалы: fat, map, cap, sat, dad немесе mother, father, teacher.

Грамматикалық ойындар:

Conditional clauses. Chains of events

Use of conditional (any type) to describe results of actions; transformations and some free composition; oral or written.

Procedure: Give the class if clause: If I had a little sister....

One student suggests a possible result:

A: If I had a little sister, I would take her to the Zoo.

The next student takes the result, reforms it into a condition and suggests a further result and so on.

B: If I took a little sister to the Zoo, I would show her all animals.

C: If I showed her all animals, I would enjoy myself, etc.

The same can be done using other types of conditional:

A: If I am free tomorrow, I shall go to the library.

B: If I go to the library, I shall take a book.

C: If I take a book, I shall prepare for my report, etc.

Variations: The same can be done in small groups. In writing it is best done as a class activity: each student gets a sheet of paper, at the top of which he or she writes down his or her own condition. The student fills in a possible result and passes the paper to a neighbor. The next student thinks of and writes down the next event in the chain, (according to the example given for oral work above), and passes it on. After some time (10-12 minutes) the chain will be ready to read aloud or put it up on the wall.

Future tenses. Horoscopes

Use of going to or will to express non-real future events; mainly in writing. Procedure: Ask your students to compose a horoscope for an unknown paper on a

sheet of paper: it should be interesting and not too serious. It may relate to a limited future time (next week/ month/ year) or to the person's future life. The papers are folded, collected, and placed in a hat, bag or other container. Each member of the class takes a piece of paper and reads' his or her horoscope' and reads it.

Variations: Ask your students to compose very optimistic and desirable horoscopes. Instead of distributing them personally, the horoscopes are put up on the wall round the class. You and all students go round reading them and correcting the English, if necessary. Each student of the class chooses one future he or she would like and writes his or her name at the bottom. Then students read aloud the futures they have chosen for themselves.

Interrogatives. Find someone with the answer

'WH' questions; reading and identifying spoken answers.

Materials: Slips of paper with 'WH' questions on them; separate slips with corresponding answers. There should be one copy of each question and one of each answer; in total rather more pairs of slips than there are students in the class. For example, you should have about 30 questions and 30 corresponding answers for a class of 20 students.

Procedure: Each student gets one question slip and one answer slip. In 'fluid pairs', students ask each other 'their' questions, at the same time giving their answers in response. When a question gets a correct answer, the two students put their slips together and come to the teacher. You check they are right, and take in the slips. These students get fresh slips from your reserve pile, until there are none left.

Лексикалық ойындар:

Ambiguous picture

Describing and vocabulary practice.

Procedure: Draw a small part of a picture. Ask the students what it is going to be. Encourage different opinions. Do not confirm or reject their ideas. Add a little more to the drawing and ask the question again. Build your picture up in about four stages.

Abstract picture

Describing and vocabulary practice.

Procedure: Draw a big rectangle on the board. Draw in the rectangle a variety of squiggles, doodles, shapes (and colours if you have them). Ask the class what they think the picture represents. Assure the students that there is no right or wrong answer and encourage them to use their imaginations.

Cutting down texts

Forming new grammatical sentences by eliminating words or phrases from the original.

Procedure: Take a short text of up to about 30 words (it can be from your coursebook), and write it up on the board. Students suggest any section of one, two or three words that can be cut out, while still leaving a grammatically acceptable - though possibly ridiculous - text. Sections are eliminated for as long as it is possible to do so.

For example:

The princess was awakened by the kiss of a handsome prince.

The princess was awakened by the kiss of a prince.

"The princess was awakened by a prince.

The princess was awakened.

The princess!

Princess!

Variation: The students then try to

reconstruct the original text.

Ойындарды тиімді қолдана білсек, оқушылардың рухани дүниесін ізгілендіруге, жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға жол ашамыз.

Ұлттық педагогика негіздерімен оқушыларды оқыту арқылы олардың өз халқын сыйлауға, туған тілін құрметтеуге үйренеді. Бұл оқушылар бойына бір-бірімен қарым-қатынас кезінде өзара кішіпейілдікпен қарауды, әдеп сақтауды, сыпайы сөйлесуді қалыптастырады және соның нәтижесінде балалардың тіл мәдениеті жетіледі, сонымен қатар басқа ұлттардың мәдениетін құрметтеуге жетелейміз.

*Тіл үйрену үшін қажеттілік
не мәжбүрлік емес, шынайы
қызығушылық болуы маңызды.*

А. Б. Августин

Қорыта келгенде, ойын әрекетінсіз ағылшын тілі лексикасын оқушының есінде қалдыру тиімділігі аз және ақыл-ой күшін көп қажет етеді. Оқу үрдісіне енгізілген ойын ағылшын тілі сабағында оқытудың бір түрі ретінде қызықты, жеңіл және жанды болуы керек. Ойын оқу үрдісін жеңілдететінін ескеру қажет. Оқытушының сабаққа қойған мақсатына, міндетіне, шартына байланысты ойын түрі өзгертіліп отырылуы қажет.

Оқушылардың шет тілінде сөйлеуге деген ынтасын арттырып, қызығушылығын оятатын - ойын. Әр сабақ үстінде қандай дидактикалық ойын қолдануға болатынын сабақтың мазмұнына, мақсатына, жас ерекшелігіне сәйкес дұрыс таңдау қажет.

Ойын оқушыларды бірлікке бау-

лиды. Баланы оқыту, балаға берілетін білімнің сапасын арттыру, сабақтың жаңа заманға сай жаңаша сипатын күшейте түсу, оқушының шет тіліне қызығушылығын дамыту әр мұғалімнің біліміне, шеберлігіне байланысты. Ойын арқылы өтіп жатқан тақырыпты оқушы қай деңгейде меңгергенін байқауға болады. Ойын балалар үшін әр уақытта ойын болғандықтан, ойын элементтері бар сабақ оқушыларды қызықтырады, белсенділігін арттырып, мұғалім мен оқушының арасындағы психологиялық кедергіні бұзып, теңдік сезіледі. Ойын баланың көңілін өсіріп, ойын сергітіп қана қоймай, сонымен қатар оның таным-түсінігін де арттырады. Балалар бір-бірімен тез тіл табысып, тапқырлықты үйренеді.

Ойын - шет тілін оқытудың басты тірегі. Осы орайда оқушылардың іс-әрекетінде өзгерістер пайда болып, топтасып жұмыс істеуге, білгендерін ортаға салуға үйренеді. Грамматиканы жақсы меңгеруге белсенділігі артады. Бала бойында тілді үйренуге деген талпыныс

пайда болып, басқа елдің мәдениетіне, өміріне деген қызығушылығы туады. Пікір алмасып өз ойын дәлелдей алады. Сөздерді дұрыс айтуға ұмтылады, оқу мен жазу дағдыларын қалыптастырады. Өзіне деген сенімділігін арттырады.

Шетел тілі сабақтарында дұрыс ұйымдастырылған ойындар оқушылардың таным-түйсігіне жағымды әсер етіп, алған білімдерін қолдана алуына ықпал етеді.

Осы ойынның негізінде оқушылардың ой-өрісін кеңейту, өзіндік пікірін қорғауға, сөйлеу тілінің дамуына ықпал ету мақсаты көзделеді. Шетел тілінде сөйлеуді, қарым-қатынас жасауды, коммуникацияға үйретуді ниет еткен әрбір мұғалім өз сабақтарында жаттығулардың бір түрі ретінде ойындарды қолданатыны сөзсіз. Көбінесе ойынды жаңа тілдік материалдарды бекітуде, сабақты қызықты өткізу үшін, оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттыруда, білім деңгейін тексеру құралы ретінде қолдануға болады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан - 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты.- Астана. Ақорда, 2012
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға арналған 2012-2016 жж. ұлттық іс-қимыл жоспары: Үкімет қаулысы.-25.06.2012, №832
3. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. -Астана, 2011 жыл 29 маусымдағы №110 Жарлығымен бекітілген
4. Debra Wise, *Great big book of children's games.* – printed in the USA, 2003. – 318 p.
5. Penny McKay and Jenny Guse, *Five – minute activities for young learners.* – printed in the UK at the University Press, Cambridge, 2011. – 155 p.
6. James Kealey and Donna Inness, *Grammar-Focused Interactive ESL/EFL activities and games.* – printed in the USA, 2002. – 152 p.

MULTILINGUALISM AS ONE OF THE PRIORITIES OF MODERN EDUCATION

Кабдушева А., Аубакиров А.,
филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по
Акмолинской области, г.Кокшетау

Today it is impossible to imagine that somewhere else there are countries whose people have only one language. Knowledge of several languages, in fact, opens a window into a large global world with its colossal flow of information and innovations. Reasonable, competent and correct introduction of trilingual education will enable us to be communicative - adapted in any environment. No one will doubt the wisdom of the people: "How many languages do you know - so many times you are a man."

The modern person today is characterized as a person who is fluent in two or more languages, aware of belonging to his own national culture, understanding and respecting the identity of the interlocutor's culture, who is able to participate in intercultural dialogue.

To ensure the achievement of an internationally standard level of proficiency in several foreign languages, the concept of multilingual education was formulated. It assumes the formation of a multilingual personality with a certain selection of content, the principles of instruction, the development of a special technology using multilingual phrasebooks, dictionaries and educational methodical literature, which would indicate the similarities and differences in the basic, intermediate and new language of instruction. In the new technology of teaching it is necessary to ensure the identity of the content of instruction in the second and third

languages, beginning with universal linguistic phenomena, to pass to the language specific for the new, studied. A multilingual personality is a model of "a person viewed from the standpoint of his willingness to produce speech acts, create and accept works" (statements and texts) in three or more languages.[1]

The multilingual competence makes it possible and successful to independently master the basics of unfamiliar languages; therefore, the competence of polyglots can be considered as not only the possession of several foreign languages, but also as the ability to learn foreign languages, the possession of "a sense of language", the desire and the ability to independently learn foreign languages.

The question arises about the organization of a multilingual education for a person capable of active work in a multinational and multicultural environment, with a developed sense of understanding and respect for other cultures, the ability to live in peace and harmony with people of different nationalities, races and beliefs. Trilingual education, with the appropriate principles of humanism, can stimulate humanization in the national educational system. The basis for the need to prioritize the native language of culture in general, which, while actively adapting the languages of other peoples, is strengthened in its richness and uniqueness, is the methodical principle that is put forward as a conceptual solution

to the social and philosophical problems of the humanization of the multilingual educational space of the modern world. [2]

Currently, foreign languages are becoming one of the main factors of both socio-economic and general cultural progress of society.

The goal of managing the educational process in terms of trilingual education can be formulated as improving management effectiveness. It leads to more effective mastering of knowledge, skills and abilities and allows to intensify the learning process of a foreign language and to achieve for a relatively small amount of hours of high results both in the language plan, and in terms of co-management and self-management of the learning process. [3]

Learning a foreign language forms a communicative skill, so necessary for a person as a member of society, a member of the collective, a member of the family. It involves the ability to listen to the interlocutor, join the communication to support it. English as a means of international communication takes the leading position in the world. This is due primarily to the rapid development of high technologies (space, information laser technology, bio and nano technologies), and the economy. Competences in the field of foreign languages and for the country's economy, and for the development of regions, and, of course, for the citizens themselves. Anyone who wants to get higher chances for successful employment and professional career should have at least a sufficient command of at least one foreign language. [4]

Development of the multilingual consciousness of the individual; algorithm of speech development; mental, oral, written; communication. The development

of speech is the development of thinking. Speech is impossible without thoughts, without an outstripping internal process. Knowledge of Kazakh, Russian and foreign languages becomes an integral part of personal and professional activity of mankind in modern society. All this in general causes the need for a large number of citizens, who practically and professionally speak several languages and receive in this connection a real chance to occupy a more prestigious position in society both socially and professionally.

Interest in languages begins with the school bench. The teacher should call this interest, and teachers are to develop it. Huge responsibility for the implementation of this system rests with the parents. The same great responsibility, only on the other hand, lies with the teachers. In any situation and at any level, in order to learn the language, one must speak on it. From an early age, it is necessary to teach students to live in a multicultural society, to cultivate poly-lingual tolerance. It is necessary to explain to the child why he should leave his entertainment and at some point come to school a year earlier, start learning a foreign language that no one in the family speaks. The main task of parents is to support the child. As for teachers, it is necessary, through communication skills and skills, to get a child interested in learning languages, so that the initiative and desire are from the child's side.

Trilingual education forms a communicative skill, very necessary for a person as a member of society, a member of the collective, a member of the family. This ability involves listening to the interlocutor, supporting the interlocutor in communication.

The truth is simple: the world is open

to those who can master new knowledge through mastering Kazakh, Russian and English languages. Undoubtedly, using innovative methods in lessons, forming interest in learning, introducing new technologies, teachers activate language competence and thereby contribute to the effectiveness of mastering languages.[5]

Teaching foreign languages puts forward the task of humanitarian and humanistic development of the child's personality. This is facilitated by familiarity with the culture of the countries of the studied language; education of courtesy, goodwill; awareness of yourself as a person of a certain gender and age, personality. The study of foreign languages is also called upon to contribute to the development of independent thought, logic, memory, the imagination of the child, to the formation of his emotions, to the development of his communicative cognitive abilities.

Knowledge of languages reveals great prospects for them in training, further work: such as studying abroad, training in foreign countries, free movement in the world space. The tri-unity of languages is the key to the successful education of the youth of Kazakhstan, its reliable stronghold.

A multilingual speaker is, firstly, the most important person in the world, when he is able to think in his own language, to become an example for his people, to be able to compete in a different way, to understand culture from the point of view of consciousness. Multilingual education is the basis of a multicultural personality.

We, the Inservice Institute of pedagogical workers of Akmola region conducted Educational professional development courses for teachers «Formation of Subject-Matter and Linguistic Competences of Teachers

in the Context of Learning in Three Languages». The course included the goal of enhancing the competitiveness of the country for sustainable economic growth. The development priorities: transition to content and language integrated learning; training of multilingual educators, able to teach in three languages. Subject teachers gradually improved English language proficiency. Formed the ability to plan a lesson using TKT CLIL and interactive teaching methods in accordance with the skills of the 21 st century in science subjects; The main international trends in teaching subjects in English for non-native speakers include CLIL (Content and Language Integrated Learning). CLIL is a method of integrating content and language in the learning process: through the use of foreign language, learners study subject specific content, while improving language skills and motivation to study the subject matter. It means the study of the content is not possible without learning a language, as well as language learning cannot be separated from content and context. Immersion programs are used for teaching two or more languages. One of them is the native language, and the second is a foreign language. At least 50 percent of the curriculum is absorbed through the second, i.e. foreign language for one or more years. Usually children participating in the language immersion programs, speak the same first language, they have no or limited experience of second language use outside of school. Thus, a review of international studies and practices allows us to conclude that there are proven methods of teaching not only a foreign language, but subjects in a foreign language. Early foreign language learning concept is confirmed to be successful by

the European practice. Successful results were also showed in the use of content and language integrated learning. After we saw the result of the work, we can state that the use of CLIL programs is relevant to teachers' professional development system in the context of trilingual education.

As a result, I want to say that we are ready to contribute to create a competitive, communicative, positive personality, capable of active life in a multinational and multicultural environment with a developed understanding and a sense of respect for other cultures.

References:

1. Назарбаев Н. А. *Новый Казахстан в новом мире* // *Казахстанская правда*. – № 33(25278). – 2007. – 1 марта
2. Джейсон Сеноз, Фред Генеси. *За двуязычием: Полиязычие и полиязычное образование*. – 1998. – 269 с.
3. Назарбаев Н. А. *Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда* // *Казахстанская правда*. – 2012. – № 218-219. – 10 июля.
4. Жетписбаева Б. А. *Теоретико-методологические основы полиязычного образования: Автореф. дис. д-ра пед. наук*. – Караганда, 2009. – 46 с.
5. *Полиязычное образование: теория и методология*. – Алматы: Білім, 2008. – 343 с.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАҢАНДЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУ

Баекина Д. Б.,

№80 мектеп-гимназияның физика
пәні мұғалімі, Астана қаласы

Жаңартылған мазмұндағы білім беруде оқушылар бойында жаһандық дағдыларды дамыту маңызды орын алады. Мектеп қабырғасынан оқушыларда жаһандық дағдыларды дамыту - қазіргі уақыт талабы.

Елбасымыз Н. Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және

жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс. 2019 жылдан 10-11-сыныптардағы жаратылыстану ғылымының жекелеген пәндерін оқытуды ағылшын тіліне көшіру басталатын болады. Нәтижесінде, біздің барлық түлектеріміз елімізде және жаһандық әлемде өмір сүріп, жұмыс істеуі үшін қажетті деңгейде үш тілді меңгеретін болады. Сонда ғана нағыз азаматтық қоғам құрылады.

Өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет

тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар қазақстандық біздің қоғамымыздың идеалына айналуға тиіс» деп көрсетілген. [1]. Қойылған мақсатқа жетудің баспалдақтары жаһандық дағдыларды дамыту.

Әлемдік оқу стандарттары және өзін-өзі дамыту жүйесі «Жан-жақты ойланып жүйелі шешім қабылда» принципі бойынша дамитын мәдениеттер айырмашылығын бағалау, әртүрлі көзқарастарды түсіну және ескеру, сыни тұрғыдан ойлауға және фактілерді салыстыру, әртүрлі тапсырмаларды шеше білу, белгісіздік жағдайларында әрекет ету қабілеттері, сондай-ақ жаһандық проблемаларды және сынақтарды түсіну және т.б. ауқымды, түйінді құзыреттіліктен тұратын жаһандық дағдыларға сүйенеді. [2].

Жаһандық дағдыларды дамыту қазіргі таңда білім берудегі өзекті мәселердің бірі. 2000-жылдардың ортасынан әртүрлі деңгейде «21-ғасыр дағдылары» (21st Century Learning Skills) Концепциясы белсенді талқыланып келеді. Осы дағдылар адамдарға өмірдегі мақсаттарын іске асыруға, мансап жасауға және жаңа өзгерістерге тиімді жауап беруге көмектеседі. Бұл қандай дағдылар? Төменде жаһандық дағдылардың түрлеріне тоқталып, мағыналарына мән берсек:

Сыни тұрғыдан ойлау: мәселелерді шешу, ой толғау, талдау, интерпретациялау (түсіндіру), ақпаратты жалпылау.

Зерттеушілік дағдылар мен әдістер

Креативтілік (шығармашылық): әртістік, қызығушылық, қиялдау, инновациялар, өзін-өзі көрсету;

Бастама көтеру: табандылық, өзіндік жұмыс, жоспарлау, өзін-өзі тәртіпті

ұстау, өзгерістерге бейім болу қабілеті;

Коммуникативтілік (байланыс жасау): сапалы ауызша және жазбаша қарым-қатынас дағдылары, көпшілік алдында мұқият сөйлеу;

Ынтымақтастық: көшбасшылық, топта жұмыс жасау, ынтымақтастық, виртуалды коворкинг (электрондық пошта мен арнайы қосымшаларды пайдалану);

Медиа-сауаттылық: ақпараттық және коммуникациялық технологияларды білу, деректерді түсіндіру және талдау;

Жауаптылық: азаматтық, этикалық және әлеуметтік сауаттылық, жеке және әлеуметтік жауаптылық;

Жаһандық сана: көпмәдениетті құзыреттілік, гуманизм [3].

Экономикалық ынтымақтастық және даму Ұйымы өткізетін білімді бағалаудың халықаралық жүйесі бағдарламасына «жаһандық дағдылар» (global skills) және мәдени даму енгізіледі. Ұйым 21-ғасырдағы білім беруді кеңінен түсінуде жаһандық дағдыларды орталық элемент деп таниды. [4]

Жаһандық дағдыларды дамытуға мектептің жоғары сыныптарында жаратылыстану пәндерін ағылшын тілінде өткізу маңызды. Өткен жылының қыркүйек–қараша айларында физика, химия, биология, информатика пәні мұғалімдері үшін Назарбаев университеті ұйымдастырған ағылшын тілі бойынша оқыту курсына қатысып, білімді жетілдірдім. Курстық оқу барысында тыңдаушыларға, тек ағылшын тілін үйренумен бірге білім беру үрдісіне байланысты бірнеше бейне-лекциялар тыңдауға мүмкіндік болды. Назарбаев Университетінің профессоры Линн

Пармендердің «Жаһандану дағдылары туралы» лекциясы қарапайым және түсінікті мысалдар келтірілуімен өте ұнады. Онда жаһандану дағдыларының анықтамасы берілді. Жаһандылық дағдылар: Ойлау. Әрекет. Икемділік және бейімделу деп үш бөлімге жіктелді.[5] Олардың әрқайсысын бірнеше қабілеттіліктерге бөліп, түсіндірме берді. Жаһандық дағдыларды меңгеру өмір қажеттілігі. Мектеп бітірген түлектің оқу оқып, жұмысқа тұрғаннан соң, сол жұмыста өмір бойы қалуы сирек болады. Әлемдегі үлкен өзгерістер жаңа жағдайларға бейімделу қажеттілігін туғызады, басқа жұмыс, басқа кәсіп іздеуге тура келеді. Осы дағдыларды меңгеру келешекке нығыз аяқ басуға жағдай жасайды. Оқушылар Қазақстанның әлемдегі орны? Өзі тұрып жатқан немесе қандай да басқа бір аймақ әлеммен қалай байланысқан? және т.б. көптеген сұрақтарға жауап береді.

Физика сабақтарында жаһандық дағдыларды дамыту мүмкіндігі көп.

Топтық жұмыста оқушылар бір мәселені жан-жақты қарастырып, түрліше шешімдерді тыңдап, ішінен тиімдісін таңдайды.

Бірнеше дұрыс жауабы бар тест тапсырмаларын орындау кезінде оқушылар өзара тең балама бір немесе бірнеше жауаптарды іріктеп алады.

Жағдаяттық есептерді шешу барысында бір есептің әртүрлі жағдайларда қандай өзгерістер болатынын анықтап, өзгерістерді сипаттайды, себеп-салдарлық байланыстарды (Егер ... , онда ...) талдайды. Сыни тұрғыдан ойлау дағдысын дамыту үшін көптеген деректерді талдап, қойылған сұрақтың шешімін топтық жұмыста іздейді.

Зерттеушілік дағдылар мен әдістер

көптеген зертханалық жұмыстар (эксперименттік тапсырмалар) мен практикумдарда дамиды. Оқушылар жобалық жұмыстар дайындайды. Ғылыми жобалар байқауына қатысады.

Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс.

Н. А. Назарбаев

Ағылшын тілін меңгеру ғылыми жұмыстармен айналысу мүмкіндігін күрт арттырады. Зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми еңбектерді ағылшын тілінде тікелей оқып, жаналықтармен танысады, іздейді. Қосымша әдебиеттер ауқымы кеңейеді, шығармашылық жұмыстармен айналысады, ақпаратты этикалық ережелерге сай қолдана білуге үйренеді, академиялық парасаттылық түсінігі қалыптасады. Тақырыпты кеңірек ашу үшін медиа-сауаттылық: ақпараттық және коммуникациялық технологияларды білу дағдыларын меңгеру қажеттілігі туындайды. Ақпаратты өңдеуде графиктік, аналитикалық, кесте, диаграммалық әдіс-тәсілдерді меңгереді. Топтық жұмыс ережелерін сақтау жеке және әлеуметтік жауаптылық сезімдерін дамытады. Топтық және жұп-тық жұмыстарда коммуникативтілік, ауызша және жазбаша қарым-қатынас дағдылары дамиды. Бөлім бойынша және тақырыптық жиынтық бағалауды орындау барысында түрліше жауаптар (қысқа, толық, тізбекті) беруге дағдыланады. Топтық жұмыста көшбасшылық қабілеттері ашылады, ынтымақтастық, бірлесіп жұмыс жасалады. Сабақта және сабақтан тыс іс-шараларда оқушылар

бойында білімді игеру тәсілдерін меңгеру, азаматтық жауаптылық, этикалық және әлеуметтік сауаттылық, өз ойын нақты дәлелдеулер арқылы негіздеу, басқалардың пікірлеріне дұрыс көзқараспен қарау, болашаққа мақсат қоя білу және оған ұмтылыс жасау дағдыларын дамыту маңызды.

Бүгінгі шәкірт – ертең Қазақстанның белсенді азаматы. Жаһандық

дағдыларды дамыту жаңа ақпараттар тобынан қажетті білімді тауып, қолдануға мүмкіндік береді. Оқушылар өздігінен жұмыс жасап, дайын шешімдерге дағдыланбай, түрліше ой-қорытынды, талдау жасауға, білімі мен дамуымен айналыса алады. Осы дағдыларды дамыту әркімнен табандылық, өзіндік тәртіп, бейімделуге қабілеттілік, бастама көтеруді талап етеді.

Әдебиеттер:

1. http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-n-nazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar
2. <http://conferences.nis.edu.kz/wp-content/uploads/2017/01/%D0%98%D1%81%D0%B0%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%90-%D0%BA%D0%B0%D0%B7.pdf>
3. <http://eclab.by/texts/article/navyki-xxi-veka-v-obrazovatelnoy-programme-eclab>
4. <http://worldskillsrussia.org/articles/view/globalnye-kompetencii-mirovoe-soobsestvo-vyrabatyvaet-novye-podhody-v-obrazovatelnoj-politike>
5. <https://youtu.be/sJd9Gb7ode4>

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ АУЫЗША ЖӘНЕ ЖАЗБАША САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Даулетова З. А.,
Орталық Азия университетінің
магистранты

Баланы өмір сүруге бейімді, мемлекетке қажетті тұлға етіп тәрбиелеп шығару мектеп пен ата-ананың басты міндеті. Заман талабына сай тұлға ең әуелі барлық жағдайды саналы саралайтын сауатты адам болуы тиіс. Ал сауат ашу мүмкіндігі балаға мектепте беріледі.

Оқушылардың қазақ тілінде ойын сауатты жеткізуді бүгінгі білім беру жүйесіндегі басты мәселе деу артық бол-

мас. Мемлекеттік тілде көсіле сөйлеп, таратып жазба жұмыспен айналысатын оқушы санаулы-ақ. Мұның себебі неде?! Оқушы тұрақты ізденуге, үйренуге, талаптанып, тағлым алуға тиісті жан. Мұны ескерсек, терең және жүйелі ойлану; ақпаратты өздігімен түсініп, оны таразылап, екшеп, оның ішінен керектісін таңдап алу; ақпаратты жан-жақты талдау және бағалау; өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру; пікірталастарға

катысып, өз ойы мен пікірлерін дәлелдеу; шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу; өз біліміне, өміріне деген жауапкершілікті тереңінен сезіну; басқалармен тиімді қарым-қатынас құру әр оқушының бойында болуға тиісті қасиеттер.[1] Ал бұл қасиеттерді баланың бойында қалыптастырушы, бағыт-бағдар беруші ол – мұғалім.

Қазіргі қоғам мен оның экономикасына кез келген жағдаятта, тіпті белгісіздік жағдайында жұмыс жасай білетін мамандар қажет.[1] Ондай мамандарды даярлап шығару ұстаздар қауымының қолында. Мұғалім адамзат баласының болашақ өмірге жол жасауына қажетті құрал-жабдықтың барлығын беретін, беруге тиіс жан. Сондықтан, өз қызметінің жауапкершілігін сезіне білген әр ұстаз шәкіртін мейлінше білім мен білікке, ең бастысы қоршаған ортамен өзара бейбіт қарым-қатынас жасауға үйретеді. Ал адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасқа түсу құралы – тіл екендігін ескерсек, өз ойын келесі бір адамға ұғынықты жеткізу және одан өзіне керекті білуге тырысу әр адамның тіршілік етудегі басты міндеті болып саналатындығын ажырату қиын емес. Ол үшін бала кезден «кетікке кірпіш боп қаланатындай» бойына ізгі қасиеттерді жиюға тиісті. Соның бірі, әрібірегейі, ХХІ ғасыр талабына сай адам мен техниканың тілін бірдей меңгеруіне мүмкіндік сыйлайтын – сауаттылық.

Бүгінгі таңда сауаттылық ұғымының ауқымы кеңейді. Бірақ соған қарамастан ол әлі де түрлі мәтіндерді түсінумен тығыз байланысты. Кез келген адам үшін ақпаратты немесе білімді меңгеру – барлық анағұрлым жоғары ойлау деңгейлерінің даму негізі болып табылады. Себебі ақпарат сыни

ойлаудың бастапқы нүктесі. Егер оқушының негізгі ақпарат алу көзі оқулық пен сабақта мұғалім ұсынған мәліметтер екендігін ескерсек, онда сабақта оқушының ауызша және жазбаша сауаттылығын арттыруда мұғалімнің таңдаған әдіс-тәсілдері де өзі беретін ақпараты секілді сан алуан болуы тиіс.

Мәтінмен жұмыс жасауда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер өте көп. Атап айтсақ, «Ойлан-жұптас-бөліс», «Кубизм», «ЖИГСО», «Балық қаңқасы», «Төрт ресурс», «Білемін. Білгім келеді. Үйрендім», «Синквейн», «Сюжеттік кесте», «Түйінді сөздер», «Қабырғадағы рөл», «Оқиға картасы», «Оқырман конференциясы» және т.б. әдіс-тәсілдер. Мысалы, фактілер мен пікірлер тәсілінде мұғалім оқушыға факті мен пікір туралы түсінік беріп, оларды үштікке бөледі. Бірінші оқушыға мәтінде берілген фактілердің астын сызуды, екіншісіне сол фактілерге қатысты айтылған пікірлердің авторы мен мазмұнын белгілеуді, үшінші оқушыға мәтінде бағалау ақпараты бар екендігін анықтауға мүмкіндік беретін маркер сөздердің астын сызуды тапсырады да, жұмыс нәтижесін кесте түрінде ұсынуды ескертеді [2]. Ал PRES тәсілі оқушы мәтінді оқып болған соң, мәселеге қатысты өз ойын білдіруі үшін қолданылады.

Позиция: «Менің ойымша, ...» немесе «Мен _____ деп санаймын» деген құрылымдарды қолданып, мәселеге қатысты өз пікірін айтып, көзқарасын түсіндіреді.

Негіздеу: «Өйткені...» деген сөзден басталатын сөйлем құрылымын пайдаланып, өз ойының пайда болу себебін, өз ұстанымының неге негізделетінін түсіндіреді.

Мысал келтіру: ойын «мысалы...» сөзімен жалғастырып, өз көзқарасын қолдайтын мәліметтер, фактілер мен дәлелдемелер келтіреді.

Қорытынды: ойын «Сонымен (сондықтан, сөйтіп), мен _____ деп санаймын» сөйлемімен жалғастырып, өз пікірін жинақтап, қалай әрекет жасау керектігі туралы қорытындыға келеді. [2]

Оқушылардың сыни ойлау, сөйлеу дағдыларын дамытуға және оқу белсенділіктерін арттыруға арналған стратегиялардың бірі – «5.15». Мұнда топқа бір тақырып бойынша мәтін немесе ресурс материалы, суреттер беріледі. Үйренушілер осы ресурс бойынша 5 минутта берілген мәселе бойынша 15 идея айтуы тиіс. Спикер топтың идеяларын жазып алып, үлкен топқа таныстырады. Бұдан әрі айтылған идеялар негізінде топтық талқылау жүргізуге болады. Ал «TED әңгімелері» стратегиясын қолданғанда оқушыларға сабақтың тақырыбына қатысты 3-5 минуттық TED әңгімелерін (talks) жеке немесе топтарда дайындауды тапсырады. Егер топтарда дайындалса, топтарға бір спикер сайлауды ескертеді. Спикерлер әрдайым ауысып отырса, оқушылардың барлығын оқумен қамтуға мүмкіндік туады. Оқушыларға 5 минуттық сөз дайындауға беретін тақырыптың өзектілігіне мән берілуі тиіс, себебі, тақырып оқушыларды креативті ойлауға жетелесе, шығармашылық ойлауға итермелесе сәтті болады. [3] Бұл секілді оқушылардың сөйлеу дағдыларын арттыруға қолданатын стратегиялар да жеткілікті: «Кезбе тілші», «Сөз ассоциациясы», «Есімдер таңбасы», «Коллаж әңгіме», «Керемет пікірталас», «Жеті Лақ пен Қасқыр» және т.б.

Тілдесу мен қарым-қатынас құруда сұрақ ерекше маңызды рөл атқарады. Себебі, сұрақ қоя отырып өзара ақпарат алмасамыз, өзімізге қажетті қосымша мәлімет аламыз, алған ақпарат туралы пікір қалыптастырып, оған баға беруге тырысамыз, бақылаймыз, растаймыз немесе жоққа шығарамыз, белгілі бір затқа қызығушылық танытамыз. «Білмегенін сұрап үйренген ғалым болады. Арланып сұрамаған өзіне залым болады», - деген Әлішер Науаи.[4] Сондықтан, дұрыс сұрақ қоя білу өте маңызды. Білім алу барысында оқушыларды сұрақ арқылы белсенді диалогке түсуге ынталандырып, коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру, іздену арқылы кез келген мәселені шешу жолдарын табуға үйрету - мұғалімге міндет.

Жеке тұлғаны дамыту тұжырымдамасы білім берудің даралық сипатын көздейді, ол әрбір нақты адамның мүмкіндіктерін және оның өзін-өзі іске асыруы мен өзін-өзі дамытуға қабілеттілігін ескеруге мүмкіндік береді.

Н. Ә. Назарбаев

Сабақ үш кезеңнен тұрса, сол үш кезеңнің әрқайсысында мұғалім тарапынан оқушыларға өз қабілетін танытуға мүмкіндік берілуі тиіс. Ол үшін сабақ басында «Кіріспе сұрақтар» қою арқылы оқушылардың белсенділігін арттыруға болады. Бұл сұрақтар Блум таксономиясы бойынша ойлаудың жоғары деңгейлері тұрғысында құрастырылады. Кіріспе сұрақтары жаңа тақырыпты зерттеудің бастамасы болып, сұрақты талқылау 5 минуттан аспауы керек. Ой-толғанысты тудырып, оқушыларды дайын жауап беруге бағыттамай, жаңаша тұрғыдан ізденуге ынталандыруы қажет. Дайын жауабы болмауы тиіс, сондай-ақ жауаптардың вариант-

тары көп болуы керек. Жауаптар жазба түрінде келтірілуі керек. Сабақ соңында жауаптарға қайта оралып, дұрыс не бұрыстығы талқылануы қажет.

Кіріспе сұрақтардың үш түрі ажыратылады: аналогиялық сұрақтар (сабақ мазмұны бойынша бір атауды (терминді) басқалармен салыстыруды меңзейді), өзіндік пікір келтіруді талап ететін сұрақтар (оқушыдан ойлау дербестігін талап етеді), болжамдау, жорамалдауды (қиял, фантазия) қажет ететін сұрақтар [1]. Сабақ басында қолданылатын тағы бір тиімді тәсіл ол – «Атаулар туралы үш сұрақ» тәсілі. Мұғалім тақтаға жаңа тақырып бойынша үш терминді жазып, оқушыларға осы терминдерге қатысты мынандай үш сұраққа жазбаша жауап беруді тапсырады: **қайда?** Бұл терминдерді сіз бұрынырақ қайда және қандай мағынада кездестіріп едіңіз? **қалай?** Өз тәжірибеңізден осы атауларды қолданудың мысалдарын келтіре аласыз ба? **Қандай?** Осы сабақта бұл атаулар қандай қолданыста болады деп ойлайсыз?

Әдеттегідей бұл жұмысты оқушылардың жеке, жұппен (шағын топ ішінде) ауызша не жазбаша орындауы ықтимал. Содан кейін мұғалім бірнеше оқушының пікірін тыңдайды.

Мұғалімге шығармашылық тұрғысынан әр сабақта тақырыпқа байланысты сұрақтарды өзгертіп отырғаны тиімді. [1]

Сабақ барысында қолданылатын тиімді стратегиялардың бірі - «Сұрағы не?». Бұл стратегияда екі топ құрылады. Оқушыларға өткен оқу материалдарынан бір мысал айтып, «Сұрағы не?» деп сұрағанда оқушылар мұғалімнің айтқан жауабына дұрыс сұрақ қоя білуі қажет екендігі түсіндіріледі. Екі топ-

тан екі оқушы тақтаға шақырылады. Мұғалім жауапты оқып, «Сұрағы не?» деп сұрайды. Екі оқушының қайсыбірі бірінші әрі дұрыс сұрақ қойса, сол оқушының тобына бір ұпай беріледі. Жаңа жарысушылар келесі жауаптың сұрағын дәл солай құрастырады. [3] «Жазбаша дөңгелек үстел» (немесе «Раундробин») тәсілінде оқушылар парақтарына өз ойлары мен идеяларын белгіленген уақыт аумағында (2-3 минут) жазып, уақыт аяқталған соң, оң жағындағы көршілеріне парағын ысырады. Көршілері алдыңғы оқушының жазғанымен танысып, сол ойларды әрі қарай жалғастырады. Белгіленген уақыт өте парақтар тағы да оңға қарай жылжытылады да жазуды толықтыру әрі қарай жалғаса береді. Жазба жұмысы парақтың жазу иесіне қайта оралғанша жалғаса береді. Үстелдерді толық айналып өткен парақ қолына тигенде, парақ иесі жазғандардың бәрімен де танысып шығып, қорытынды тұжырым жазады. [1] Осы секілді сабақ соңында қолданылатын тағы бір тәсіл ол – «Көршінің сұрағына жауап». Сабақ аяғында оқушылар қарастырылған тақырып бойынша бір сұрақ жазады (әдетте 1 минут ішінде). Жазып болғаннан кейін олар парақтарын сағат тілі бойынша жылжытып, сол жағында отырған серіктеріне береді. Осылайша оқушылар көршісінің сұрағы жазылған парақты алып, сол сұраққа жазбаша жауап береді. Жазып болған соң, оқушылар сұрақтар мен жауаптарды топ ішінде (немесе жұптасып) бір-біріне оқиды, талқылайды. [1]

Қазіргі білім беру жайындағы Н.Ә.Назарбаев «Жеке тұлғаны дамыту тұжырымдамасы білім берудің даралық сипатын көздейді, ол әрбір

нақты адамның мүмкіндіктерін және оның өзін-өзі іске асыруы мен өзін-өзі дамытуға қабілеттілігін ескеруге мүмкіндік береді» деген сөзін ескерсек, қай әдіс-тәсіл, стратегияны қолданба, барлығында оқушы өзінің «менін» дара-лап шығуы қажет.[1] Қандай жағдайда да, ол өзінің «менін» қорғайтын, өзгелерге мойындатқыза білетіндей сауаттылық танытуы тиіс.

Қорыта айтқанда, заманауи білім беру жүйесі өскелең ұрпақты ақпаратты дұрыс қабылдаумен ғана шектелмей, оны іздеп тауып алу, іріктеу, нақты

өмірлік жағдаяттарда қолдана білу, оны талдап, бағалап, осы ақпаратты интерпретациялауға үйретуі қажет. Тек сонда ғана оқушының сауаттылығы артады. Себебі, Мария Монтессори айтқандай, әр оқушы болмысынан «Менің өзім жасауым үшін маған көмектес!» («Мені үйрет!» емес) дейді. [1] Баланың сол сұранысын қанағаттандыра алатындай білім берілсе, яғни, тиімді әдіс-тәсілдер қолданылған жағдайда оқушылардың қазақ тілі сабағында ауызша және жаз-баша сауаттылығы арта түспек.

Әдебиеттер:

1. *Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Оқу құралы/А.Қ.Әлімов. – Алматы, 2013. – 448 бет. 6, 7, 11, 339, 340, 341, 369, 370 б.*
2. *Мәтінмен жұмыстың тиімді тәсілдері: әдістемелік нұсқаулық. / Т.М.Көпжасарова, К.Г.Утешева. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 60 б.: 13, 14 б.*
3. *Сыныпта сындарлы әңгімені ынталандыратын стратегиялар. //Құраст.: Н.Ж.Мұратбаева, Ұ. Б. Темирғалиева, А. Е. Кенжебаев. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015. – 34 б.: 20, 24 б.*
4. *«Ақылдың кені» ұлағатты сөздер: Алматы, «Ана тілі», 2012. 91б.*

ТЕҢДЕУ ҚҰРУ АРҚЫЛЫ ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУДІҢ КЕЗЕҢДЕРІ

Теркешова А. А.,
№81 Т.Тәжібаев атындағы жалпы орта
мектеп, Шымкент қаласы
Бурабаева Р. С.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Астана қаласы бойынша ПҚ БАИ

Математика сабағында оқушылар көбінесе мәселе есептерді шешуге киналады. Себебі, олар есептің мағынасына көңіл аудара бермейді. Сондықтан оқушылардың есеп мәтінін

меңгеруі үшін, есепті теңдеу құру арқылы шешкен тиімді. Ол үшін есепті шешу процесін кезеңдерге бөліп алса, мағынаны түсіну жеңілірек болады. Математика әдістемесінде есепті шешу

процесін есеп мәтінін талдау, есепті шешу тәсілін іздестіру және шешу жоспарын құрастыру, табылған жоспарды жүзеге асыру, табылған шешімді зерттеу кезеңдеріне бөліп, қарастыруға болады:

Мұғалім бірінші кезеңді оқушылардың қабылдауына қолжеткізуі қажет, яғни, өзінің іскерлігінің мақсаты ретінде есептің мағынасын түсіну керек. Бұл жағдайда есеп, ойлау объектісі болып табылады. Сондықтан оқушылардың есеп мәтінін меңгеруі, игере білуі мұғалімнің аса маңызды мақсаты болады. Мұндағы бастапқы кезең есеп шартындағы бөліктер болып табылады. Яғни берілгендер мен олардың арасындағы қатынастар және есептің талаптары, яғни ізделінділер мен олардың арасындағы қатынастар.

*Көкейге қонған математика табысы
Түбінде өмірден өз орнын табады.*

Мұхтарбай Өтелбаев

Бұдан былайғы шарттар және талаптарды арақатынасын сәйкестендіру есептің шешімін іздеу процесіне бағыттайтын есептегі негізгі қатынасты айқындауға мүмкіндік береді. Есеп мәтінінің қысқа түрдегі жазуы, сұлбалар, суреттер құрастыруының маңызды мәні бар.

Сұлбалар мен суреттер есеп мазмұны және ондағы шамалар арасындағы қатынастарды көрсетуге көрнекілік рөлінде алға шығады. Шамалар арасындағы жасырын тәуелділікті айқындайтын модель рөліндегі сұлба одан үлкен мағынаға ие болады. Сондықтан есеп мәтіні бойынша қысқа жазу құрастыру және сұлбаны арнайы

оқытуды қажет деп есептеледі. Есеп шарттары мен талаптарын салыстыру келесілерді анықтауға мүмкіндік береді: есептің сұрағына жауап беру үшін берілгендер жеткілікті ме, олардың арасындағы қарама-қайшылықтар немесе артық берілгендер жоқ па?

Шешудің бірінші кезеңінде есеп шешудің «базисін», яғни шешудің теориялық және практикалық негізін маңыздандыру қажет. Мұнда тағы да есеп белгілі есептер типіне жататындығын (не жатпайтындығын) анықтайды.

Есептерді шешу процесіндегі екінші кезеңде есепті шығару стратегиясын анықтау, маңызды кез болып табылады.

1) теңдеу құруға қатысты белгісіз ізделінеді, шама әлде аралық шама болатынын тағайындалады.

2) негізгі қатынас қандай компонентпен теңдеу құрастырады немесе ол оның барлық компоненттерін пайдалану арқылы құрастырады ма (басқаша айтсақ, қандай шамалар үшін сәйкес өрнек теңестіріледі)?

Кейін іздеу моделінің салу негізінде есептің шешу тәсілін іздеу жүзеге асырылады. Аналитикалық-синтетикалық шешу ізденісі теңдеу құрумен аяқталады. Шешудің сәйкес жоспарын оқушылар мен бірге талқыланады, мұнда есеп шешуінің ізденісіне кестелі жазу қолданылады. Қажет болған жағдайда жоспар есеп шешуінің тәсілі сияқты жазбаша түрде безендіріледі. Мұнда ол оқушы іскерлігінің нысана негізі рөлін орындайды.

Есептерді шешу процесіндегі үшінші кезеңде шешудің табылған жоспары жүзеге асырылады, шешімді тексеруі орындалады, және алынған жауапты жазады.

Төртінші кезең – табылған есеп

шешімін зерттейді (анализ талдау). Мұнда талдаудың өзіндік мақсаты бар: шешудің басты идеясын бөліп көрсету оның маңызды кездерін есепті шешуді қорытады (жалпы қорытындылайды). Шешімнің жетіспеушілігі анықталады және басқа ізденіс, яғни рационалды шешімі жасалады. Есепті шешу процесі кезінде пайдалану тәсілдері оқушы жадында жақсы бекітіледі және анықталады. Психологиялық-дидактикалық зерттеулерде осы кезеңнің жүзеге асырылуы білімді тасуға әсерін тигізеді және есепті шығарудағы оқытудың тиімді амалы қызметін атқарады деген көзқарасты пікір айтады.

Мәтіндік есептерді шешуді оқыту әдістемесінде келесідей нақты мысалдармен ашамыз.

Есеп. Жоспар бойынша бригадаға тапсырылған іс 10 күнде орындалуы керек. Бірақ шын мәнінде ол нормадан асыра күніне 27 бөлшектен және 7 жұмыс күнінде жоспарда көрсетілген тапсырманы орындап қана қоймай, сонымен бірге жоспардан асыра 54 бөлшек дайындайды. Бригада жоспар бойынша күніне неше бөлшек жасауы тиіс еді?

Есептің мәтінін талдау. Есеп мәтінін оқып болған соң, талдауды келесі сұрақтарды қарастыру арқылы жүргізуге болады. (Оқушылардың өздерімен немесе мұғалім көмегімен.) Бригада жоспар бойынша тапсырылған істі

қанша күнде орындауы керек? Бригада шын мәнінде істі қанша күнде орындады? Неге бригада көрсетілген уақыттан ерте орындайды? Бригада жоспардан тыс қанша бөлшек дайындайды? Есепті қандай шамалар құрайды? Еңбектің өнімділігі, уақыт және көлем орындалған жұмыста өзара қалай байланысқан? (Мұғалім оқушылардың мүмкіндігіне қарай сұрақты нақтыландыруына болады.) Есепті қаншалықты әртүрлі жағдайларға бөлуге болады? Шартқа кіретін қанша шамалар белгісіз? Есепте қанша шамалар ізделінді болып табылады? Бұған дейін осыған ұқсас есептер шешілген бе?

Есептегі жұмыстың бірінші кезеңі нәтижесінде негізгі қатынаспен есептегенде есеп мәтінін жазу орындалады. Мәтіндік есептерді шешуді оқытудағы бірінші кезеңде жазудың кесте түрі тиімдірек. Себебі оқушылардың сәйкес кестені толтыру іскерлігі берілген есепті қабылдағанын немесе қабылдамағанын білдіреді. Сол бір ғана шамалардың арасындағы мәндердің байланысуын анықтау үшін оқушыларға алдын ала сәйкес сұрақтар қойылады: қандай жағдайда бригаданың еңбек өнімділігі жоғары болады?

Кестеде бригада күніне нормадан қанша бөлшектен асырды?

Кестеде бірінші сұраққа дұрыс жауап аттас шамалардың белгісіз мәндер арасында теңсіздіктің сәйкес таңбасын қоюға мүмкіндік береді.

Шамалар	Жағдай	
	Жоспар бойынша	Шын мәнінде
Күніне неше бөлшек еңбек өнімділігі	?	?
Жұмыс уақыты, күндер орындалған		7
жұмыстың көлемі, бөлшек	?	?

Екінші сұраққа жауап «27-ге» кестедегі орында көрсетілгендерді жазуға мүмкіндік береді. Алынған жазу оқушыларға есеп шарты бөлігін маңызды етуді көздейді: жоспарда көрсетілгендей, бригада өнімділігі шын мәніндегіден күніне 27 бөлшек аз.

Басқа шамалардың белгісіз мәндері арасындағы байланысты анықтауды аналогия бойынша жасайды. Берілген жағдайда жоспарлы және шын мәнісіндегі орындалатын жұмыстың көлемі салыстырылады.

Есептің шешу тәсілін іздестіру. Бұл кезеңде есепті шешу стратегиясы талқыланады. Сонан соң ізделінді шаманы немесе мұғалім оқушымен біріге отырып таңдалынған стратегияға байланысты басқа белгісіз шаманы белгілеуді енгізеді, одан кейін бір аттас шамалардың арасындағы орнатылған тәуелділіктен және есептегі негізгі қатынаспен пайдалана отырып есеп мәтінінің кесте жазуының негізінде есепті шешу ізденісінің кестесі толтырылады:

Шамалар	Жағдай	
	Жоспар бойынша	Шын мәнінде
Бригада өнімділігі (1 күндегі бөлшек)	X	X+27
Жұмыс уақыты, күндер	10	7
орындалған жұмыстың көлемі, бөлшек	10X	(X+27)7

Осының көмегімен теңдеу құрастырылады: $10x+54=(x+27)7$ немесе $10x=(x+27)7-54$

Есепті шешу жоспарын жүзеге асыру. Бұл жерден есепті шешу жоспары келіп шығады. Жазылудың кестелі түрі теңдеу құрғанда оқушылардың біліктілігі оны қайта жазуды қажет етпейді. Сондықтан мәтіндік есептерді шешу процесіндегі үшінші кезеңде алынған теңдеуді шешуге, шешімді тексеруі орындалады және жауабын жазу қалады.

Алынған теңдеу былай шешіледі:

$$10x+54=(x+27)7$$

$$10x+54=7x+189$$

$$3x=135$$

$$x=45$$

Берілген теңдеудің бір түбірі бар – 45 саны. Бірақ есепті шешу теңдеуді шешумен шектелмейді: алынған түбір есеп шартын және талабын

қанағаттандыруын тексеру қажет. Осыған байланысты теңдеу түбірін есептің мағынасы бойынша тексеру керек. Мұнда теңдеу түбірін тексерудің екі тәсілі болуы мүмкін.

Бірінші тәсіл бойынша табылған x мәніне есептегі шамаларға кіретін мәндерді кезекпен есептейді. Мұнда бұл шамалар мағыналық шектеулерді қанағаттандыруын тексереді. Егер шамалардың барлық табылған мәндері оларды қанағаттандырса, онда теңдеу түбірі есептің шешімін береді.

Осы мақсатпен есепті шешу ізденісінің моделін пайдаланады. Берілген есептің мағынасы бойынша оған кіретін барлық шамалар оң мәндерді қабылдауы тиіс. Табылған $x=45$ мәні орындалуын тексереміз:

$$X=45$$

$$X+27=45+27=72$$

$$(x+27)7=72*7=504$$

$$10x=10*45=450$$

504-450=54 оң сан. Демек, $x=45$ мәні есеп шартын қанағаттандырады, яғни оның шешімі болып табылады.

Жауабы: бригада жоспар бойынша күніне 45 деталь дайындауы тиіс. Теңдеу түбірін тексеруді жазудың екінші тәсілін есеп мағынасы бойынша «бір айнымалысы бар теңсіздік» тақырыбын үйренген соң орындауға болады. Тексеру мәні бұрынғыдай қалады, ал жазу тәсілі келесілерден құралады. Есеп мәтіні бойынша құрастырылатын теңдеуді есепке кіретін шамалар мәндері үшін мәнді шектеулер қарастырылады.

Мынадай жүйе алынады:

$$10x+54=(x+27)7$$

$$x>0 \quad 10x+54=(x+27)7$$

$$10x > 0 \quad \text{немесе}$$

$$x+27 > 0 \quad 0 < x < 63$$

$$(x+27)7 > 0$$

$$10x < (x+27)7$$

$x=45$ мәні қос теңсіздікті қанағаттандыратынын көріп тұрмыз, демек, есептің шешімі болып табылады. Қос теңсіздікті қанағаттандыратын x -тің бүтін мәндер жиыны ізделінді шаманың мәні есеп мағынасы бойынша мүмкін болатын облысы болып табылады. Демек, анықталу облысын табудың өзі алынған теңдеуден табылған түбірдің мәні есеп шарты мен талабын қанағаттандыра ма деген сұрақты алып тастай алмайтынын ескеру қажет. Осы облысты анықтайтын шектеулер саны ұлғаюы мүмкін және кейбір шектеулер

көрінбей қалуы мүмкін. Сондықтан есепті тексерудің екінші тәсілі орынды етіп кейбір жағдайларда ғана жасауы керек, бірақ оқушыларда есепке кіретін шамалардың мәндерінің мағыналық шектеулерін айқындай білу біліктілігін дамыту қажет.

Табылған шешімді зерттеу. Оқушыларға есепті шешу процесінде осы кезеңнің мазмұнына сәйкес келесі түрдегі сұрақтар қойылады: Берілген есепті шешудің басты идеясы қандай? Берілген есепті шешудің басқа тәсілдерін көрсетуге бола ма? Қарастырылған шешу тәсілі орынды болып табыла ма?

Берілген есеп үшін шешудің барлық мүмкін іздеу жолдары басқа тәсілді айқындамайды, бұл есептің тұрақты құрылымы бар.

Мәтіндік есептерді шешуде біліктілікті тізбектей қалыптастыру оқыту әдістемесі анықталған келесі өзгерістерге бағынады: есептің мәтінін кесте түрінде жазу түрі қажеттілігі және оның шешімін іздеу. Оны шешу процесінің айқындайтын кезеңдер саны қысқартылады, бұл процестің өзі жинақтырақ болады.

Қорыта келгенде мәтіндік есептерді шешудің оқыту әдістемесі, берілген есептерді шешу процестерінде тиімді, сонымен қатар шешу кезінде теңдеудің күрделі түріне, мысалы, квадратты теңдеуге келтірілетін есепті шешу жағдайында да қолайлы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Фридман Л.М. «Логика-психологический анализ школьных задач»
2. Лиденко А.С. «Интеллектуальные системы и логика»

РЕАЛИЗАЦИЯ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА В 1 КЛАССЕ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Вагапова Н. Н.,

ст. преподаватель

ФАО НЦПК «Өрлеу»

ИПК ПР по г. Астана,

Байдавлетова Г. У., Минайчева Е. А.,

учителя начальных классов,

ШЛ № 62 г. Астана

Внедрение обновлений в содержание образования в Республике Казахстан возможно при изменении взгляда на деятельность учителя и его роли в учебном процессе, нового отношения к ученику со стороны учителя и родителей. Важно, понимать, что учитель понимает суть новых изменений, смысл нового качества образования и новых образовательных результатов.

Необходимо отметить, что внедряемая программа обновления образования предполагает, что обучение должно быть активным, проводиться в условиях созданной коллаборативной среды, должна осуществляться дифференциация обучения, должны реализовываться межпредметные связи, использоваться ИКТ, диалоговое обучение, исследовательская деятельность и своевременное реагирование учителя на потребности учащихся. Учебный процесс в данных условиях характеризуется активной деятельностью самих учащихся по «добыванию» знаний на каждом уроке, а учитель выступает организатором познавательной деятельности учащихся.

Учителям, работающим в первом классе, предлагается нормативное обеспечение: учебные программы и планы,

сборники с заданиями для формативного оценивания, руководство по критериальному оцениванию, что позволяет планировать эффективные и качественные уроки.

По мнению психологов, целью дифференциации является индивидуализация обучения, основанная на создании оптимальных условий для выявления и учета в обучении склонностей, развития интересов, потребностей и способностей каждого школьника. Таким образом, дифференциация отражает учет индивидуальных особенностей детей, организацию коллаборативной среды обучения и вариативность учебного процесса.

Целью учителя на уроке является не только достижение учебных целей каждым ребенком, но и разглядеть индивидуальность каждого учащегося, оказать необходимую поддержку, а главное мотивировать на учебно-познавательную деятельность.

С этой целью учитель должен более тщательно определять учебные цели урока и содержание учебной информации, планировать виды активной деятельности учащихся на уроке.

В 1 классе учитель реализует диф-

ференцированный подход следующим образом:

1. Планирование целей урока с учетом ожидаемого результата и индивидуальных особенностей учащихся. Каждый ребенок может достичь учебную цель. Таким образом, учитель применяет принцип дифференциации при планировании целей обучения:

- все учащиеся смогут, большинство учащихся;
- некоторые учащиеся смогут достичь учебную цель.

Для определения целей урока учителю необходимо учесть:

- различный уровень усвоения учебного материала учащимися;
- разные уровни работоспособности и темпа выполнения заданий;
- особенности восприятия информации (аудиалы, визуалы, кинестетики).

2. Выполнение учащимися заданий различного уровня сложности (разноуровневые задания). Задания должны включать в себя методические приёмы, которые помогут детям самостоятельно справиться с заданием, а также более сложные задания.

Усложнение можно планировать с использованием ранее изученного учебного материала, когда ученикам необходимо установить близкие или далекие связи между различными частями содержания. Усложнение заданий может происходить и за счет изменений видов деятельности при выполнении заданий, уровней применения творческой деятельности, необходимой при выполнении задания.

3. Организация группового сотрудничества, где планируется четкая постановка целей в учебной деятельно-

сти: что ученики должны знать и уметь, какие умения и навыки должны у них формироваться в ходе обучения. Достижение целей должно быть проверяемым, то есть ученики должны знать критерии оценивания.

4. Применение на уроке различных форм работы в классе: индивидуальные, работа в парах, групповые, коллективные. Это позволит учащимся достигать учебные цели, так как учитель учитывает психолого-педагогические и возрастные особенности детей.

5. Учет индивидуальных особенностей ребенка.

Учащихся, не владеющих навыками самостоятельной деятельности и требующих постоянной поддержки и помощи от учителя, необходимо поддерживать, наблюдать за такими детьми, оказывать им поддержку в виде стимуляции, мотивации, определении четкого регламента, проверке качества выполнения заданий.

Учащимся, владеющим навыками самостоятельной работы, учитель оказывает поддержку в виде заданий, формирующих навыки высокого порядка, т.е. задания творческого характера, а также задания с дополнительным уровнем усложнения.

Учебный предмет «Познание мира» в 1 классе. Тема урока «Вкусно и полезно». Учитель начальных классов Байдавлетов Г.У.

Цель обучения: 1.1.4.2. объяснять необходимость соблюдения режима питания.

Цель урока вытекает из цели обучения и соответствует трем условным уровням: все учащиеся смогут: определить условия соблюдения режима питания; большинство учащихся смогут

классифицировать продукты питания; объяснять необходимость соблюдения режима питания и некоторые учащиеся смогут: составить правильный режим питания.

Цели урока сформированы в формате SMART целей, т.е. составлены с учетом индивидуальных потребностей каждого учащегося.

При планировании задания «Составь меню», использовались ресурсы, для распределения учащимися картинок с продуктами питания в соответствии со словами «Завтрак», «Обед», «Ужин». Цель задания: составить меню.

1 группа

Составить меню питания на завтрак.

2 группа

Составить меню питания на обед.

3 группа

Составить меню питания на ужин.

ФО: Взаимооценивание. «Две звезды и одно пожелание». Группы оценивают друг друга.

Применяя метод дифференциации, учитель, наблюдает за учащимися, поддерживает их, используя открытые - закрытые вопросы. В процессе урока учащиеся составляют режим питания, учитывая время питания. Это групповое задание, в котором дети подбирают картинки и составляют меню, но результат задания получают разный. При этом учащиеся представляют разнообразное меню: на завтрак, на обед и ужин.

Учебный предмет математика в 1 классе. Тема урока «Логические задачи». Учитель начальных классов Миничева Е. А.

Цель обучения: 1.4.2.1 определять верные и неверные утверждения.

1.4.2.2 решать простейшие логиче-

ские задачи на соответствие и истинность.

Цель урока вытекает из цели обучения и соответствует трем условным уровням:

- все учащиеся смогут: находить верные и неверные утверждения;

- большинство учащихся смогут: решать простейшие логические задачи на соответствие и истинность;

- некоторые учащиеся смогут: составлять условия и решать логические задачи.

Цели урока сформированы в формате SMART целей, т.е. составлены с учетом индивидуальных потребностей каждого учащегося.

Для достижения результативного урока, как для ученика, так и для учителя планируется реализация дифференцированного подхода:

1. Разноуровневые задания в групповой работе (все учащиеся - определяют верные и неверные утверждения, с помощью ресурсов; большинство учащихся - решают логические задачи; некоторые учащиеся - составляют условие и решают логические задачи).

2. Поддержка учащихся, испытывающих сложности при выполнении заданий (невнимательность, медленный или быстрый темп выполнения заданий). Основной инструмент учителя на уроке - наблюдение. Учитель должен наблюдать за детьми для оказания поддержки. Рекомендуется использовать прием обратной связи «Измерение температуры».

Учет индивидуальных особенностей учеников позволяет педагогу составлять задания таким образом, чтобы способствовать реализации возможнос-

тей каждого ребенка в рамках личностно-ориентированного обучения.

Например, задание «Логические задачи». Цель задания: решать логические задачи. Это задание сложное и выполняется в группах. Учащиеся в группах поддерживают друг друга, обучают друг друга, оценивают друг друга. Принцип задания: от простого к сложному.

Цель задания: решать логические задачи.

Мы продолжаем путешествовать. И наш паровозик приближается к станции «Логические задачи».

1 группа

Ира вымыла 5 тарелок, а 2 из них протерла полотенцем. Сколько мокрых тарелок?

2 группа

В коробке 8 пирожных. Сколько пирожных нужно взять из коробки, чтобы в ней осталось 5 пирожных?

3 группа

В группе 15 детей. 10 детей любят

мороженое, 9 человек — конфеты. Как это может быть?

Учащиеся группами выполняют на листе А3. Спикер группы у доски защищает данную задачу.

ФО: оценочный лист.

В условиях современной школы без применения дифференцированного подхода к обучению учебный процесс будет малоэффективен для учащихся. Интеллектуальные способности детей различны, разные особенности обучаемой деятельности: кто-то из учащихся может очень быстро усвоить новый учебный материал, другим необходимо гораздо больше времени, большее число повторений для закрепления его.

Обеспечить каждому ученику условия для максимального развития его способностей, склонностей, удовлетворения познавательных потребностей и интересов в процессе усвоения им содержания среднего образования является целью дифференциации процесса обучения в школах Казахстана.

Литература:

1. Грудунс К. Я. Обновление содержания образования в Республике Казахстан. <https://infourok.ru/obnovlenie-soderzhaniya-obrazovaniya-v-respublike-kazahstan-1508631.html>
2. Матухнова В. П. Взгляд учителя-практика на процесс реализации обновления содержания образования в Республике Казахстан. <http://zkoipk.kz/ru/2016-01-3003-1/2163-conf.html>
3. Чеснова С. В. Организация дифференцированного подхода на уроках математики в начальной школе. - <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/matematika/2017/01/31/organizatsiya-differentsirovannogo-podhoda-na-urokah>.
4. Хамзина Р. Г. Обновление содержания образования: ориентир на будущее. - <https://multiurok.ru/files/piedsoviet-obnovlieniie-sodierzhaniiia-obrazovaniia.html>.
5. https://yadi.sk/i/raRK_sX5wzNA6
6. <https://plani.kz/differentsirovanny-j-ili-raznourovnevy-j-podhod-v-obuchenii/>

ТҰЛҒАНЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Даулетбаева Г. К.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Астана қаласы бойынша ПҚ БАИ,
Кабажаева С. К.,
№59 мектеп-лицейдің «Өзін-өзі тану» РАББ ісі
жөніндегі директордың орынбасары, Астана қаласы

Білім беру ошағының өзекті мәселесі жас ұрпаққа рухани-адамгершілік тәрбие беру. Бұғанасы қатпаған жас тұлғаның бойына ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, жанашырлық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді дарыта отырып, өз-өзіне сенімділікті ұялата білуге, өзіндік таңдау жасауына ықпал ету үшін отбасы мен педагогтер маңызды рөл атқарады.

Отбасы – адам баласының алтын дінгегі. Өйткені адам ең алғаш шыр етіп дүниеге келген сәтінен бастап, ержетіп, отбасының тәрбиесін алады.

Адамның адамгершілігі жақсы ұстаздан болады.

Абай Құнанбайұлы

Сондықтан да отбасы – адамзаттың аса қажетті, әрі қасиетті алтын мектебі екендігін есте сақтай отырып, ең алдымен жақсылық жасауды отбасынан үйренеді. Отбасының негізгі міндеті – баланы еңбек етуге, жарқын сезімдермен нұрлы мұраттарға тәрбиелеу және адамдар арасында өмір сүре білуге үйрету. Бұл қасиеттердің бәрі негізінен отбасы - ошақ қасында тәрбиеленеді. Мұнда әсіресе отбасындағы ересек адамдар өздерінің жеке бастарының өнегесі арқылы жас балалардың бойын-

да сезімдерді ұштайды.

Өз ата-анасын сыйлап, құрметтеп үйренген бала өзге ата-аналарды да құрметтей біледі. Бала тәрбиелеу оңай жұмыс емес, ол үлкен шеберлік пен шыдамдылықты талап етеді. Осы орайда Астана қаласының пилоттық ұйымдарының бірі №59 мектеп-лицейінің «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру бағытының үштік одақ (ұстаз-оқушы-ата-ана) көптеген ішаралар атқаруда. Айта кететін болсақ, ата-аналарының қатысуымен «Жанұя - қорғаным, ата-ана - тірегім», «Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер», «Бала тәрбиесіндегі ата-ананың рөлі», «Жеті атасын білген ер, жеті жұрттың қамын жер», «Ұстазым, анам және мен», «Үлгілі аналар келбеті», «Үлгілі отбасы», «Отбасы - қоғамның алтын тірегі», «Үлкен отбасы - кіші мемлекет», «Жұлдызды отбасы», «Әрбір бала бір жұлдыз, жарқырауына көмектес», «Қазақ отбасындағы бала тәрбиесінің ерекшеліктері», «Менің отбасым - менің бекінісім», «Үлгілі отбасылар өмірі», «Бақытты жанұя - бақытты ел», «Ізгілік ұядан», «Ізгілікке толы, аяулы менің мектебім», «Әкелер келбеті», «Отбасындағы әкенің рөлі», «Әкем - тірегім, анам - жүрегім» тақырыптарындағы үштік одақ (ұстаз-оқушы-ата-ана) бірлесе ізгілік қарым-қатынас орнату, «ой-сөз-іс»

әрекеттері шынайы болуға тәрбиелеу мақсатында ішаралар жалғасын табуда. Сонымен бірге сыртқы ұйымдар «Отбасылық тәрбие институты», «Қазақ қызы» институты, «Ана мен бала» мүмкіндігі шектеулі балалар орталығы, «Жетімдер», «Қарттар» мекемелерімен жоспарға сәйкес жұмыс бағыттары орындалу үстінде. Аталған ішаралардың маңыздылығы үштік одақта бір-бірімен тығыз байланыста болуы арқылы рухани жан дүниесін байыта отырып, қызығушылықтары артып, өз белсенділіктерін жоғары деңгейде көрсете біліп, тереңнен ұғынды.

Тұлғаның бір қырын ата-ана, екінші қырын ұстаз тәрбиелесе жемісін береді. Ыбырай Алтынсариннің қанатты сөздерінің бірі «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім – мектептің жүрегі». Егерде жүрексіз адам болмаса, мұғалімсіз тәрбиенің, білімнің іске аспайтыны белгілі. Жүректен шыққан түйінді сөз: «Жүректің әсерлі тілі бар - сөйлете білсең, жүректің құлақ құрышын қандырар әуені бар - тыңдай білсең, жүректің ғажайып бір құнды сыры бар – сақтай білсең». Барлық жолдың кілті - жүректе.

Мұғалім өзінің жеке басының оқушыларға үлгі көрсетуі арқылы және олардың рухани-адамгершілік дамуына жағдай жасай отырып, шабыттандырады, ынталандырады – бұл рухани-адамгершілік білім беретін өзін-өзі тануды оқыту әдістемесінің негізі болып табылады.

Ізгілік педагогикасының негізін қалаушылардың бірі Ш. А. Амонашвили өзінің әсерлі дәрістерінде көптеген тамаша ойларымен бөлісіп, баланы

дұрыс қабылдау, оларды шексіз сүю, «балаларымыздың табиғатына араласпай, оларды сол күйінде қабылдау» туралы пікірлері, «балаларды түсіну, яғни солардың орнына өзіңізді қою» дейді. «Мұғалімнің заңдары мыналар болуы тиіс: баланы шексіз сүю, оларды түсіну, балаға деген оптимистік көзқараста болу. Қағидалары: баланың сүйіспеншілігіне шексіз сүю, олардың педагогикалық қабілеттеріне сену, баланың ізгілікті күшіне сенімділік. Баланың мына тіректеріне сүйену: еркіндікке, ересектілікке, дамуына деген ұмтылыс. Мұғалімнің тұлғалық қасиеттері: жақсылық, ашық болу, адал болу, өз ісіне деген жауапкершілік. Мұғалімді ойшыл, шығармашыл, еркін етіп тәрбиелеу керек. Мұғалімдерді төмендетудің орнына оларды ұлықтау қажет. Олар өмір суретшілері ғой. Бүгінгі мұғалімдер ХХІ ғасырдың ортасын салып жатыр. Мұғалім мамандығы ең қиын да маңызды, жауапкершілікті әрі қызықты мамандық».

Мұғалім алдына келген шәкірттерінің ақылына ақыл қосып, саналы тәрбие беріп, өмірде кездесетін түрлі жағдаяттарда өзін ұстай білуге үйретеді. Егер шәкірт өзін нашар ұстаса, бір адамның мінезі азап шегеді, егер мұғалім өзін нашар ұстаса, бұл көптеген оқушының мінезіне зиян келтіреді. Егер мұғалім өз ісіне беріліп, таза болса, онда мыңдаған оқушы жақсара түседі және еліміз білімді де кемел ұл-қыздарға ие болады.

Ежелден мұғалімнің рөлі барлық әлем халықтарында ұлық болған, мұғалімнің міндеттері басқарушылар мен ата-аналардың міндеттерімен қатар құрметтелген. Ежелгі заманда

мұғалімдерді, адамдарға деген құрмет қатынастарын, өскелең ұрпаққа білім беру жауапкершілігін өз қолдарына алғандықтарын ескере отырып, Шеберлер деп атаған. Мұғалімдер кез келген қоғамда жоғары сұранысқа ие, себебі әлеуметтік ортаны тәрбиелеу солардың қолдарында, олар ғасырдан ғасырға болашақ ұрпақты даярлайды.

Оқу білімдерін меңгертумен қатар, педагог тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына да жауапты екендігін ұмытпаған жөн. Мұғалімнің басты борышы дәл осында, өскелең ұрпақтың рухани әлемін тәрбиелеуде, адамның қоғамда өмір сүруінің моралдық нормалары мен ережелерін айқындауында болып табылады. «Мұғалімдік мамандық – бұл адамның күрделі және қызықты, шым-шытырығы мол рухани жан дүниесіне үңіле білу. Педагогикалық шеберлік пен педагогикалық өнер – ол даналықты жүректен ұға білу болып табылады», - деген кезінде В. А. Сухомлинский. Мұғалімдердің тәрбие алушылар үшін жасайтын кішігірім ерліктері оқушылардың оларды өмір бойы жадыларында ұстауына мүмкіндік туғызады. Кез келген жағдайда өз шәкіртінің мұқтаждығына көмекке келе алатын шынайы мұғалім балалардың тағдырларында орасан зор рөлге ие болады және оның келбеті тіл алмайтын оқушының өзінің жүрек тереңінде мәңгілікке қалады. Мұғалім оқушыны тәрбиелеп отырып, өзін де тәрбиелейді. Жеке тұлғаның рухани-адамгершілігін дамыту тәрбие мен оқытудың бірлігін сақтай отырып, сабақты шәкірт жанының ішкі қуатының оянуына ықпал жасайтындай етіп ұйымдастыру және сыныптан тыс жұмыстар бары-

сында бойындағы жалпыадамзаттық құндылықтарды қарым-қатынасына түсіру арқылы дамыту және оларды білім, білік, дағдылар негізінде тәрбиелеу. Рухани-адамгершілік тұрғыдан дәріс алған балалар өмірлік маңызды құндылықтар жүйесін зерделейді, рухани және материалдық ара қатынас мәселесін пайымдай отырып өзіндік көзқарастарын шындай түседі. Назарбаева Сара Алпысқызының «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру авторлық бағдарламасы жүректерден жол тапқан бағдарлама. Бұл пән жеке тұлғаның өзін-өзі тануына және рухани баюына әсер етеді. «Өзін-өзі тану» пәні мұғалімінің бейнесі мынадай: шабыттандырушы, ізгілендіруші, ізденуші. Мұғалім-нұр, сәуле таратушы. Оқушы - сәуле, нұрды іздеуші және аңсаушы.

Өзін-өзі тану сабағы – бұл оқушының ғана емес, ұстаздың да өзгеруі жүзеге асырылатын, бірлескен асқақ өмірдің айрықша кезеңі. Өсіп келе жатқан бала мұғалімнің ісі, сөзі және ойымен нұрланады, өзінің шынайы рухани табиғатын ашады, шабыттана отырып, өзінің рухани сыйын әлемге таратады. Өзін-өзі тану пәнін оқыту барысында біртұтас білім беру процесін құстың қос қанатындай қарастырады. Бір қана-ты – рухани-адамгершілік білім бола-тын болса, ал екінші қанаты – зияткерлік. Көкке самғау үшін құстың екі қанаты да сау болу керек екенін білеміз. «Өзін-өзі тану» пәнін оқыту процесінде жүзеге асырылатын рухани-адамгершілік білімнің жетістігі оқытудың мақсаты, қағидалары, міндеттері, мазмұны және шарттарының біртұтастығына байланысты болады. «Шарттар» сөзі

педагогикалық сөздікте өмірдің қандай да бір саласындағы бір нәрсенің дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз етуші талаптар, ережелер ретінде түсіндіріледі. Осы тұрғыдан алғанда мәңгілік рухани-адамгершілік құндылықтар әр адам бойында әлеуетті түрде бар, сондықтан өзін-өзі тану сабағында оларды анықтау үшін қолайлы жағдай туғызу қажет екенін ескеру керек. Мұғалімнің мақсаты: оқушының бойында бар жалпыадамзаттық құндылықтарды айқындау, жарыққа шығару, дамыту. Өзін-өзі тану сабағы оқушы мен мұғалімнің жүрегін ашуға мүмкіндік және рухына қорек береді. Әртүрлі өмірлік жағдайлар біздің ұстаздарымыз

бола алады, себебі өмірдің өзі бізге көп нәрсені үйретеді. Сондықтан, қиындық туындайтын мәселелер мен жағдайлардан қашуға тырыспау керек, себебі, оларды жеңе отырып, біз рухани деңгейде өсеміз. Тәжірибесімен көреген, сөзі мен ісі сай мұғалімнің қасындағы шәкірттің жолы, қандай, жеңіл. Соған қарамастан, мұғалім өз ізденісін тоқтатпайды, себебі өмірдің өзі – ұлы мектеп.

Қорыта айтқанда, рухани-адамгершілік тәрбиесі - ол жүрек тәрбиесі. Рухтың ұясы да - жүрек. Ақыл жүрекпен нұрланса, адам баласының орындалмайтын арманы жоқ.

Әдебиеттер:

1. Алпысқызы Сара. *Өмір әдебі* – Алматы, 2003. – 104 б.
2. Амонашвили Ш. А. *Как любить детей / Основы гуманной педагогики. В 20 кн.* – М.: Амрита, 2012.
3. Мукажанова Р. А, Омарова Г. А. *Методика преподавания дисциплины «Самопознание» в школе. Учебно-методическое пособие для учителей.* – Алматы: ННПООЦ «Бобек», 2013. – 128 с.
4. Мукажанова Р. А., Омарова Г. А. *Роль учителя в программе НДО «Самопознание». Учебно-методическое пособие для учителей.* - Алматы: ННПООЦ «Бобек», 2013. С.5

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

Нәлібаева Г. Р.,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы
Астана қаласы бойынша ПҚ БАИ

Әрбір мемлекеттің болашағы ол жастардың қолында. Болашақта ел тізгінін ұстайтын азаматтар – бүгінгі жастар. Елбасымыз Н. Ә. Назарбаевтың «Ұлт болашағы - білімді ұрпақ қолында», - деген жалынды сөздері

жарқын істерге апарар жолды меңзеп тұрғандай. Расында, бүгінгі жас – ертеңгі елдің тірегі, келешектің келбеті емес пе?! Сол себепті олардың білімді, алғыр, бәсекеге қабілетті болып өсуі ел дамуындағы аса маңызды фактор. Олай

болса, өскелең жас ұрпақты болашақ еліміздің тұтқасы етіп тәрбиелеу – әр ұстаздың, оқытушының, тәрбиешінің, қоғамның міндеті. Осы міндеттерді атқару баршамыздың азаматтық парызымыз болмақ. Бұл жауапкершілікті сезіне отырып, жаңа заманның салмақты жүгін қайыспай, жұмыла, бірлесе көтерген жүктің жеңіл болатыны сияқты отбасы, балабақша, мектеп, оқу орындары және қоғамның бірлескен жұмысының нәтижесі көрсететін болады.

Ұлттық мәдениеттен жұрдай рухпен тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жақтайтын пайдалы азамат шықпайды.

Мұстафа Шоқай

Ұрпақ тәрбиелеу – ұстаздар мен ата-ананың басты міндеті. Бүгінде жан-жақты білім аламын деген жастарға мемлекет барынша жағдай жасап отыр. Кез-келген ата-ана өз баласының бірнеше тілді меңгеріп, болашақта білікті маман болғанын қалайды. Ал мұндай жетістікке жетер жолдың бастауы – мектеп. Мектепте берілген білім жеткіншектің бар тірлігінің қайнар бастауы болып табылады.

Мемлекетіміздің болашағы – білімді жастар. Жалын мен жігерді, ізденіс пен талпынысты талап ететін жастық шақта ел болашағы үшін еңбек ету әркімнің міндеті.

Бүгінгі жас болашақ Қазақстанның жанды бейнесі. Жастарды білім жолына салып, түзу жолдан тайдырмай, санаға сәуле шашар оқу білімнің тізгінін ұстату мемлекет пен қоғамның міндеті саналады. Қандай мықты мемлекет болмасын, жастардың білімі мен оқу-ағарту

ісіне көп көңіл бөледі. Келешектің іргетасын қалау үшін, ең алдымен сол елдің жастарының саналы ұрпақ болып жетілуіне күш салу керек. Қазіргі таңда Елбасымыз дәл осы бағытта көптеген жұмыстар атқаруда. Әрбір жастың алаңсыз, білім нәрімен сусындауына барынша жағдай жасалған. Нұрлы болашақтың даңғыл жолында шабысы қатты тұлпардай жүйткіген Қазақстанның жастары текті ұлттың ұрпақтары екеніне келер күн мен атқан таң бірден-бір куәгер болмақ.

Ұлт болып ұйысып, ел болып еңсемізді көтерген кезеңде қолға алар ісіміздің бірі – ұрпақ тәрбиесі. Халқымыздың болашағы – бүгінгі ұрпағы. Бүгінгі таңда мемлекетіміз өз тәуелсіздігін алып, өзінің дербес мемлекеттілігін қалыптастыруда. Болашақ мемлекетіміз ұрпаққа деген сабақтастықтан туындайтын дүние болғандықтан, әр халықтың болашағы жастарына тәуелді екені даусыз мәселе. Егер бүгін жастар өз халқының рухымен тәрбиеленіп өспесе, онда елдің келешегі бұлыңғыр болмақ. Өйткені, ұлттың барша мұрасы жастарға аманат етіледі. Ал, жастар оны сақтамаса және өзінен кейінгілерге тапсырып кетпесе, біртіндеп ұлттың атауы да өшіп жоғалмақ.

Бүгінгі жастардың қоғамдық өмірден еш уақыт қол үзбей, өз елін сүйге, салт-дәстүр мен әдет-ғұрпын білуге тәрбиелеу – бүгінгі педагогика ғылымдарының алдында тұрған зор міндеттердің бірі. Қай ғасырда болсын ұлт өмірін өркендетуші саналы да салауатты, ұлтжанды, рухы биік парасатты ұрпақты тәрбиелеу – қоғам алдындағы басты міндеттердің бірі. Сонымен

қатар өз елінің рәміздерін, Ата заңын білуге, әрі құрметтеуге әрбір азамат міндетті. «Бүгінгі өскелең ұрпақ нағыз білімді, жан-жақты дамыған, бірнеше тілді меңгерген, нағыз өз елін сүйетін, ұлт жанды азамат болуы керек», – деп атап өтті ел Президенті Н. Ә. Назарбаев. Ұлтты қалыптастыратын қазақ мектебінің тағдыры – ел тағдыры. Ұлтымыздың болашағын ойлаған алаштың ардақтылары мұны әрқашан ескеріп отырған. Қазақ халқының ұлы перзенті Мұстафа Шоқай: «Ұлттық мәдениеттен жұрдай рухпен тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жақтайтын пайдалы азамат шықпайды», – деп, ұлт болашағын алға апарар ұрпақты ұлттық мектепте, ұлттық рухта тәрбиелеу керектігін көрсеткен.

Ұлтына адал қызмет етіп, ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұстануға өсиет айтқан Абайдай тұлға, әрине, біреу емес, бірегей. Жалпы «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының басты мақсаты – жеке тұлға тәрбиелеу және оны әлеуметтендіру. Осы бағытта тұлғаны тәрбиелеу үшін мектептегі түрлі бағыттағы шаралармен қатар қазақы қасиетімізге сіңген асыл сөздің құдіреті арқылы адам баласының өзін-өзі реттеуіне, қадір тұтуына, бейімделуіне әсер етуін қолға алған жөн.

Жас ұрпақты ұлттық құндылықтар дүниесіне бағдарландыру арқылы санасезіміне өзгеріс енгізу, көзқарастарын дұрыс ықпалға икемдеу, әрине, тұлғаның әлеуметтенуіне әкеледі. Әлеуметтену үдерісі дамыған жеке тұлға өзіне де, еліне де қызмет етіп, елдің мәңгілік ұстанымын ту етеді. Еліміздің білім беру саясатының да басты мақсаты,

осы мақсаттарды орындау бағытын ұстануда.

Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру – ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. «Тәрбие мен оқу – егіз» деген сөз бар, ол өмір шындығы. Қазіргі кезде «Жастар – еліміздің болашағы» деген қанатты сөзді жиі айтамыз. Ал, сол жастардың болашағы, Отанымыздың ертеңгі тағдыры өзіміздің бүгінгі қызметімізді қалай атқарып жүргенімізге тікелей байланысты. Ендеше мына өтіп жатқан жаһандану, ғаламдану үрдістеріне жұтылып, ұлт ретінде жойылып кетпейік десек ұлымызды рухты, қызымызды ғұрыпты етіп, қазақ өміріне жақындатып тәрбиелейік, дегім келеді.

Біз болашақта Қазақстан Республикасын өркениетті, бәсекеге қабылетті

30 елдің қатарына қосамыз деп үміт етіп отырған халықпыз. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында. «Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу. Аталған жаңғыру процессін де нақты мақсат-міндеттері, басымдықтары мен оған жеткізген жолдары бар. Мен көздеген жұмыстарымыздың бәрі дер уақытында және барынша тиімді жүзеге асарына сенімдімін. Бірақ, ойлағанымыз орындалу үшін мұның өзі жеткіліксіз. Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады» деген еді.

XXI ғасыр жан-жақты дамыған, білімді, өз ісіне де, өзгенің ісіне де әділ

баға бере алатын, өзіне сенімді, тәуелсіз Қазақстанның әлеуметтік экономикалық жағынан дамуына зор үлес қоса алатын тұлға тәрбиелеуді талап етіп отыр. Осыған байланысты бүгінгі күннің басты мәселесі – жас ұрпаққа нәтижеге бағытталған білім беру.

Ұлттың болашағы ұрпағында болса, ұрпақтың тәрбиесі ұстаз қолында. Ал ұстаз мұраты мен мақсаты жетілген, толыққанды жеке тұлғаны тәрбиелеу. Мұғалім балалармен қандай жұмыс істесе де, олардың мінез-құлқының,

тәртібінің сана-сезімінің қалыптасуына ықпал етеді. Ұстаз екенсің, ұстазға тән қасиетті бойыңа дарытып, көкірегіңе ұялат, ұстазға сеніп тапсырған әр отбасының келешегіне, үміт күтіп отырған мұрагерінің санасына білім, жанына жақсылық сыйла.

Бүгінгі жастар – мемлекетіміздің ертеңін ойлайтын, ел тұтқасын ұстар азаматтар. Қазіргі таңда сапалы білім алып, біліктерін арттыруға жан-жақты жағдай жасалып, зор мүмкіндіктер беріліп отырғаны – еліміздің жастары үшін жасалған даңғыл жол.

Әдебиеттер:

1. <http://www.astana.adilet.gov.kz/kk/node/80738>
2. Қазақстан мектебі. Ғылыми-педагогикалық журналы. № 3 (1094).
3. Білімді ел – Образованная страна. Республикалық білім беру қоғамдық-саяси газеті. № 11 (48).

ВОСПИТАНИЕ ДОБРОТЫ ПОСРЕДСТВОМ СКАЗОК

(Из опыта работы по нравственному воспитанию детей с ограниченными возможностями)

Безус Н. А.,

учитель русского языка
и литературы СШ № 36,
г. Астана

Дети с ограниченными возможностями (далее ОВЗ) какие они? Как они чувствуют себя рядом со сверстниками, обучающимися в обычных классах? Я думаю, что все зависит от того, как мы, педагоги, относимся к детям, какие цели и задачи ставим перед собой в своей работе. Считаю, что должна дать то, что не получили дети в детских дошкольных учреждениях (если они их посещали) и, конечно, в семье. Ведь многие из моих воспитанников из малообеспеченных,

неполных и даже неблагополучных семей. Но, как и все дети, они верят в добро и справедливость, радуются, когда их поощряют, и огорчаются, когда порицают. И не случайно все они любят сказки. Вот только сегодня современное телевидение и интернет заменили традиционные сказки «ужастиками», забыв о том, что «Сказка – это зернышко, из которого, по словам В. А. Сухомлинского, прорастает эмоциональная оценка жизненных явлений». Сказки оказывают большое влия-

ние на формирование личности. На примере сказок у детей развиваются такие качества, как смелость, сила воли, умение слушать и понимать другого человека. И главное – сказка учит добру.

На вступительном занятии я предложила детям несложную викторину по самым известным сказкам. Результаты просто ошеломили: во 2-м классе дети не читали «Теремок», только один из 10 учеников видел мультфильм по сюжету сказки. В 4-м классе дети с ОВЗ не знают сказок «Три толстяка», «Сестрица Аленушка и братец Иванушка» и др. Также следует отметить, что во 2-3 классах не все дети с ОВЗ умеют читать. Такие результаты натолкнули на мысль включить в занятия по развитию речи чтение, анализ небольших сказок и рассказов, притч с целью решения основных задач: развития речи учащихся и воспитания нравственных ценностей. Начинается работа с осмысления названия произведения. Затем в течение 5 минут дети самостоятельно рассматривают иллюстрации и готовят небольшой рассказ по содержанию текста (о чем, по их мнению, текст). Следующий этап работы – чтение вслух. Для решения воспитательных задач после чтения сказки «Медвежонок и зайчонок» предлагаются вопросы:

- Почему Зайчонок не хотел идти просить прощения у медвежонка?
- Почему мама зайчонка пошла вместе с ним к медвежонку и почему она говорит: «Мы пришли просить у тебя прощения», «На этот раз мы обидели тебя»?
- В чем мама, по вашему мнению, считает себя виноватой перед медвежонком?

Приходим к общему мнению: мама считает себя виноватой в том, что еще не научила своего ребенка признавать свою вину и просить прощения, не научила

правильному общению с друзьями. Выясню личностное отношение к прочитанному: «Чему учит эта история нас? Найдите ответ в тексте». Дети читают: «Чем меньше они дразнили бы друг друга, тем больше времени у них оставалось бы на игры». «А как вы ведете себя со своими друзьями?» - спрашиваю у учеников (дети делятся опытом общения со сверстниками). Так, используя богатый нравственный потенциал сказки, можно научить детей чему-то важному и настоящему.

Следующее занятие тематически связано с предыдущим – пословицы и поговорки о дружбе: говорим о содержании пословиц, составляем короткие рассказы по пословице, заучиваем наизусть. Обращаем внимание, что пословицы о дружбе есть у людей разных национальностей:

«Ағаш тамырымен, Адам досымен мықты» (казахская)

«Жақсы адамды досына қарап таниды» (казахская)

«Друга ищи, а найдешь – береги» (русская)

«Друга на деньги не купишь» (русская)

«Когда загорелся мой дом, я познакомился со своими друзьями» (английская).

И вновь вернемся к сказке. Подбираю ее в соответствии с воспитательными задачами урока и всегда небольшого объема. О своеобразии устного творчества казахского народа, его традициях идет разговор после чтения сказки «Золотой биток», где сама лексика («мыстан кемпир», «журт», «курук», «биток» и др.) к этому располагает.

Через волшебный мир сказки к детям идет чистый, лучезарный свет добра и истины. И если он войдет в их души, они приблизятся к пониманию истины жиз-

ни, ее мудрости. В короткой сказке «Находчивый муравей» содержатся ключики к постижению этой истины и мудрости. Их дети осознают во время беседы:

- Почему Мудрец попросил прощения у Муравья?
- Прочитайте и объясните концовку сказки. («Теперь он отлично знал цену терпению и цену довольства...»).
- Чему Мудрец теперь будет учить своих учеников?
- Чему мы учимся у Муравья, прочитав сказку?

Делая обобщение, вспоминаем и сказку «Кто же самый сильный?»: «Если хочешь быть сильным, закаляйся, как я! Я трудом закален! Муравьем зовут меня!» В процессе работы расширяется словарный запас, дети учатся образно говорить и правильно выражать свои мысли.

В 4-м классе они уже подготовлены к выполнению более сложных заданий. Вот одно из них. Читаем две разные сказки (народную сказку и сказку Ш. Перро) с одинаковым названием – «Мальчик с пальчик». Сравниваем их. Записываем общее и различие. Отвечаем на вопрос: «Чем можно объяснить наличие множества различий в сказках?» Вместе с детьми приходим к выводу: различны природные условия жизни героев, занятия, образ жизни. Перед нами люди разных национальностей, и поэтому так много различий. Но, благодаря именно этим различиям, мы узнаем о своеобразии жизни людей двух стран, находящихся в разных частях света. Нам, конечно, интересны обе сказки. А общее в сказках говорит о том, что добро и справедливость – это основные нравственные ценности всех людей. И еще один важный вывод: жизнь народа отражается в его творчестве (в устном народном творчестве и

в художественной литературе). Важно, чтобы дети на занятиях не только много узнали, но и многому научились.

С целью развития монологической речи учащихся и работы над правильной дикцией после чтения и анализа текстов читаем по ролям, а потом предлагаю детям поиграть в театр. Выбираем актеров, определяем, кто будет зрителем. Задача зрителей объективно оценить игру «актеров». На таких занятиях дети с ОВЗ проявляют инициативу, любят выполнять различные задания, развивают свою память, заучивают наизусть, учатся слушать других. При оценивании работ порою проявляют потрясающее великодушие и такт.

Таким образом, постепенно усложняя задания, идем с детьми к созданию самостоятельных творческих работ. Наш путь от простого к сложному. Читаем сказку «Лиса, Черепаха и Клещ», где содержится интересный пример проявления смекалки: Клещ забрался к Лисе на хвост, потом отцепился и оказался первым на месте финиша. Таким образом он победил в состязании. Это подсказка детям на следующее занятие, когда в творческой работе они могут использовать данный эпизод при выполнении задания написать продолжение сказки «Лиса и рак»:

Лиса и рак стоят рядом и разговаривают между собой. Лиса говорит раку:

- Давай с тобой перегоняйся.

- Что же, Лиса, ну давай! – отвечает рак.

Из двух 4-х классов три ученика проявили смекалку и воспользовались знаниями, полученными на предыдущем уроке, написав, что рак уцепился за хвост лисицы, а когда прибежали до места, он отцепился и сказал, что давно ее ждет.

Для подобной творческой работы

подбираю небольшие сказки. Половина сказки записана на доске (3-5 предложений), дописать предлагается не более 4-5 предложений. Например, сказка «Пузырь, соломинка и лапоть».

Начало сказки:

- Жили-были пузырь, соломинка и лапоть. Пошли они в лес дрова рубить. Дошли до реки, не знают: как через нее перейти?

Вот несколько работ учащихся 4 класса.

Рашид Ш.:

Лапоть просит Пузыря:

- Пузырь, перевези нас.

Пузырь долго думал, потом сказал:

- Я двоих не могу перевезти. Перевезу лаптя, а ты, соломинка, легкая. Плыви сама. Садись, лапоть!

Только лапоть сел, как пузырь лопнул. Испугалась соломинка и вернулась домой.

Карина Г.:

Соломинка сказала:

- Надо построить плот из сухих веток. Взять палки, чтобы направлять плот в нужную сторону. Лапоть и пузырь согласились. Они дружно работали, а потом переправились на другую сторону.

Прослушав творческие работы и оценив их, дети слушают окончание русской народной сказки, сравнивают его со своими вариантами:

Лапоть говорит пузырю:

- Пузырь, давай на тебе переплывем?

- Нет, лапоть, лучше пусть соломинка перетянется с берега на берег, а мы перейдем по ней.

Соломинка перетянулась, лапоть пошел по ней, она переломилась. Лапоть упал в воду, а пузырь хохотал, хохотал, да и лопнул.

Бесценный материал для работы с

детьми я нашла в притчах и коротких рассказах В. Осеевой, Ы. Алтынсарина и др. писателей. Прочитав и пересказав притчу «Солнце и Ветер», дети находят мораль в последнем предложении: «Солнце сказало Ветру, что ласка и дружелюбие всегда сильнее ярости и силы».

В притче В. А. Сухомлинского «Стеклоклянный человек» находят главную мысль: «Стеклоклянный человек учил мальчика жить. Это была его совесть».

Всегда ли дети поступают по совести? От рассуждений учащихся переходим к комментированному чтению рассказа В. Осеевой «Волшебное слово». Обсуждаем:

- Почему Павлик называет старика «волшебником»?

- Какое слово названо волшебным?

- Как его нужно произносить?

- Как слово «пожалуйста» изменило Павлика и его родных?

- Умеете ли вы правильно писать и произносить это слово? (Пишем и произносим).

Потрясающие рассказы В. Осеевой по своему воздействию на младших школьников. Одно слово «пожалуйста» сделало мальчика счастливым (рассказ «Волшебное слово»). Естественный поступок одного из трех друзей («разломил пополам кусок хлеба с маслом и протянул товарищу: «Бери, ешь!») – вернуло Вите веру в людей, в дружбу (рассказ «Три товарища»). Короткий рассказ-миниатюра «Потерянный день» заставляет задуматься о полезных делах, которые нужно делать каждый день.

Как видим, все виды и формы работы по нравственному воспитанию направлены на формирование гуманистического отношения и взаимоотношения детей, опираются на их чувства и эмоциональ-

ную отзывчивость, благодаря чему мы можем вовремя «разжечь божественные огоньки, таящиеся под телесной оболочкой», разбудить юные души и наполнить их желанием творить добро.

Добро творить
Лучами сердца

Как воздухом дышать,
Мир отогревать,
Потребность, людям
И отдавать, и не считать,
Данная от Бога.
Что отдал много.

Марианна Озолия.

РОЛЬ СЕМЬИ В ВЫЯВЛЕНИИ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ У ДЕТЕЙ

Хасенова Г. О.,
*ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР
по Карагандинской области*

Важным средством гармонизации международных отношений в современных условиях становятся общечеловеческие ценности, составляющие базовое содержание культуры мира как универсальной мировоззренческой и поведенческой модели, аккумулировавшей в себя важнейшие принципы демократии и прав человека, толерантности и устойчивого мирового развития. Образование как социальное и общечеловеческое явление призвано ориентировать подрастающее поколение на общечеловеческие ценности, тем самым, воспитывая у него культуру мира, дружбы и взаимодействия народов.

Воспитанием детей в основном занимаются семья и образовательные учреждения. Роль и тех, и других для ребенка колоссальна, исключение из воспитания любого из звеньев приводит к плачевным последствиям. Семья традиционно является источником таких нравственных ценностей, как любовь, дружба, верность, честность, забота о старших и т.д. Школа – развивает интеллект, дарит ребенку знания, помогает в поисках исти-

ны, учит творчеству. Роли семьи и школы в воспитании обязательно должны взаимодополнять друг друга. Вместе они должны давать ребенку знания о таких общечеловеческих ценностях, как ответственность, справедливость, чувство долга, патриотизм [1, с. 25].

Главная особенность семейного воспитания состоит в том, что оно наиболее эмоционально по своему содержанию, его главной предпосылкой является родительская любовь к детям и соответствующее ответное чувство детей к родителям.

Влияние семьи особенно в начальный период жизни ребенка намного превышает другие воспитательные воздействия. По данным исследований, семья здесь отражает и школу, и средства массовой информации, общественные организации, трудовые коллективы, друзей, влияние литературы и искусства. Это позволило педагогам вывести довольно определенную зависимость: успешность формирования личности обуславливается, прежде всего, семьей. Чем лучше семья и чем лучше влияет она на воспитание, тем выше результаты физическо-

го, нравственного, трудового воспитания личности. За редким исключением, роль семьи в формировании личности определяется зависимостью: какая семья, такой и выросший в ней человек.

Эта зависимость давно используется на практике. Опытному педагогу достаточно посмотреть и пообщаться с ребенком, чтобы понять, в какой семье он воспитывается. Точно так же не составляет труда, пообщавшись с родителями, установить, какие в их семье вырастают дети. Семья и ребенок — зеркальное отражение друг друга.

Крепкие здоровые, духовные семьи — мощное государство. Это аксиома, от которой ни на йоту не отступают в цивилизованных странах.

Семейное воспитание более эмоционально по своему характеру, чем любое другое воспитание, ибо «проводником» его является родительская любовь к детям, вызывающая ответные чувства детей к родителям». Рассмотрим влияние семьи на ребенка [2, с 54].

1. Семья выступает как основа чувства безопасности. Отношения привязанности важны не только для будущего развития взаимоотношений — их непосредственное влияние способствует снижению чувства тревоги, возникающего у ребенка в новых или в стрессогенных ситуациях. Так, семья обеспечивает базисное чувство безопасности, гарантируя безопасность ребенка при взаимодействии с внешним миром, освоении новых способов его исследования и реагирования. Кроме того, близкие являются для ребенка источником утешения в минуты отчаяния и волнений.

2. Важными для ребенка становятся модели родительского поведения. Дети обычно стремятся копировать поведение других людей и наиболее часто тех, с ко-

торыми они находятся в самом близком контакте. Отчасти это сознательная попытка вести себя так же, как ведут себя другие, отчасти это неосознанная имитация, являющаяся одним из аспектов идентификации с другим.

Похоже, что аналогичные влияния испытывают и межличностные отношения. В этой связи важно отметить, что дети учатся у родителей определенным способам поведения, не только усваивая непосредственно сообщаемые им правила (готовые рецепты), но и благодаря наблюдению существующих во взаимоотношениях родителей моделей (примера). Наиболее вероятно, что в тех случаях, когда рецепт и пример совпадают, ребенок будет вести себя так же, как и родители.

3. Семья играет большое значение в приобретении ребенком жизненного опыта. Влияние родителей особенно велико потому, что они являются для ребенка источником необходимого жизненного опыта. Запас детских знаний во многом зависит от того, насколько родители обеспечивают ребенку возможность заниматься в библиотеках, посещать музеи, отдыхать на природе. Кроме того, с детьми важно много беседовать.

Дети, жизненный опыт которых включал широкий набор различных ситуаций и которые умеют справляться с проблемами общения, радоваться разносторонним социальным взаимодействиям, будут лучше других детей адаптироваться в новой обстановке и положительно реагировать на происходящие вокруг перемены.

4. Семья выступает важным фактором в формировании дисциплины и поведения у ребенка. Родители влияют на поведение ребенка, поощряя или осуждая определенные типы поведения, а

также применяя наказания или допуская приемлемую для себя степень свободы в поведении. У родителей ребенок учится тому, что ему следует делать, как вести себя.

5. Общение в семье становится образцом для ребенка. Общение в семье позволяет ребенку вырабатывать собственные взгляды, нормы, установки и идеи. Развитие ребенка будет зависеть от того, насколько хорошие условия для общения предоставлены ему в семье; развитие также зависит от четкости и ясности общения в семье [4, с 19].

Если в семье нет гармонии чувств, то в таких семьях развитие ребенка осложняется, семейное воспитание становится неблагоприятным фактором развития личности.

Таким образом, современное семейное воспитание должно основываться на принципах гуманистической педагогики:

- креативности — свободного развития способностей детей;
- гуманизма — признание личности в качестве абсолютной ценности;
- демократизма, основанного на установлении равноправных духовных отношений между взрослыми и детьми;
- гражданственности, основанной на осознании места своего «Я» в общественно-государственной системе;
- ретроспективности, позволяющей осуществлять воспитание на традициях народной педагогики;
- приоритетности общечеловеческих нравственных норм и ценностей.

Литература:

1. Божович Л. И. *Личность и её формирование в детском возрасте.* – М., 1968.
2. Куликова Т. А. *Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений.* – 2-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 232с.
3. Любичына М. И. В. А. *Сухомлинский о воспитании детей.* - Л., 1974.
4. Мукажанова Р. А, Омарова Г. А. «Самопознание» и другие учебные предметы: возможности интеграции содержания и методов обучения». *Учебно-методическое пособие для учителей.*.- Алматы: ННПООЦ «Бобек», 2013.– 96 с.

КРАЕВЕДЧЕСКАЯ РАБОТА КАК ОДНА ИЗ ФОРМ ВОСПИТАНИЯ ПАТРИОТИЗМА

Щеглов С. Г.,

ст. преподаватель филиала
АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по ВКО

Как известно, в программе Плана нации «100 конкретных шагов по реализации институциональных реформ» и статье Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева «Взгляд в будущее.

Модернизация общественного сознания» уделено внимание дальнейшему развитию патриотических начал в казахстанском обществе. Такие программы государственного значения как «Туған жер»,

«Туған ел», «Рухани жаңғыру» также направлены на выполнение данной задачи.

Патриотизм рассматривается сегодня в нашем обществе, как важнейшая ценность, интегрирующая не только социальный, но и духовный, нравственный, культурный, исторический и другие компоненты. Таким образом, можно дать такое определение: «Патриотизм - одна из наиболее значимых, непреходящих ценностей, характеризует высший уровень развития личности и проявляется в её активно-деятельностной самоорганизации на благо Отечества». Программа «Рухани жаңғыру» - это новый подход к решению задач, связанных с воспитанием казахстанского патриотизма. Глава нашего государства Н. Назарбаев в статье «Взгляд в будущее. Модернизация общественного сознания» подчеркнул, что одним из главных условий модернизации общественного сознания является сохранение собственного национального культурно-генетического кода, фундаментальная основа которого - патриотизм. Соединяясь с ценностями и нравственными ориентирами, патриотизм, приобретает национальную идею. В этой связи патриотизм рассматривается, как часть национальной стратегии государства, и одна из его основ заключается в любви к своей малой родине, родной земле - Туған жер. Любовь к Родине проявляется не только в привязанности человека к определённому месту проживания, любовь состоит из особых чувств к близким, старшему поколению, к своему дому, городу, селу, природе. Задача педагогов и воспитателей развивать у ребёнка умение видеть и понимать красоту малой родины, желание больше узнать об истории родного края, формировать стремление оказывать посильную помощь людям. Эту задачу

сегодня способно решить только повсеместное внедрение в образовательный процесс краеведения. Но если мы желаем достигнуть конечной цели- воспитать нравственного гражданина Казахстана, любящего и знающего свой край, то для достижения цели необходимо решить ряд задач:

- познакомить учащихся с историей и современностью края;
- развить у школьников стремление знать свой край;
- способствовать формированию личностного отношения ученика к нему;
- способствовать развитию гражданских качеств учащихся, патриотического отношения к малой родине.

10 августа 2017 года министр образования и науки РК Е. Сагадиев утвердил учебную программу по курсу «Краеведение» для 5-7 классов уровня основного среднего образования по обновлённому содержанию. «Краеведение» - это учебный интегрированный курс, который дополняет общеобразовательные предметы «История Казахстана», «Казахская литература», «География», «Музыка». Целью курса является формирование знаний о географических, исторических, культурных, природных и других факторах развития родного края. Данный курс позволит учителям краеведам ориентироваться на то, чтобы учащиеся стали функционально грамотными личностями. Такая личность - это человек, думающий и действующий с высокой степенью самостоятельности и ответственности, умеющий добывать нужные ему знания, человек обладающий набором ключевых компетенций. Организация учебной деятельности при изучении краеведения должна опираться на следующие принципы:

- преобладание самостоятельной работы

учащихся;

- поощрение инициативы и творчества детей;
- право выбора форм творческой деятельности, то есть применение знаний должно проходить в процессе создания самими детьми собственных образовательных продуктов (гипотез, проектов, рефератов, видеофильмов макетов, фотоальбомов, презентаций и т.д.);
- многообразие видов уроков (урок-лекция, экскурсия, семинар, диспут, игра, исследование).

Недостатком занятий по краеведению было то, что краеведческие знания преподносились ребёнку в готовом виде, монологовая форма проведения урока. Ученик не имел возможности реализовать свои потребности в самовыражении, самопознании и самоусовершенствовании. Применение интерактивных методов позволит ученикам реализовать свои способности, развить инициативу, обострить эмоциональное восприятие, активно использовать свой творческий потенциал, придает занятию живой, неформальный характер. Краеведческое занятие должно быть не скучным и академичным, а живым, современным и крайне интересным для ученика. Яркая форма подачи, занятие-акция, вот, что может стать эффективным способом краеведческой работы. Театрализованные действия, викторины, конкурсы, игры, тренинги, презентации, экскурсии, дискуссии, дебаты, просмотр фильмов, выставки, презентация сайтов, встреча с ветеранами и знаменитыми земляками.

Будущее краеведения в школах заключается в использовании интерактивных методов и следовательно обязательным условием организации интерактивного обучения, таким, как:

- доверительные, позитивные отношения между учителем и учеником;
- демократический стиль;
- сотрудничество в процессе обучения учащихся с учителем и между собой;
- опора на личный опыт учащихся, яркие примеры, факты;
- многообразие форм и методов предоставления информации, форм деятельности;
- включение внешней и внутренней мотивации деятельности.

Интерактивные формы обучения краеведению обеспечивают высокую мотивацию, прочность знаний, творчество и фантазию, активную жизненную позицию по отношению к своей малой родине.

Для того, чтобы углубить теоретическую и методическую подготовку учителей краеведов в ИПК ПР по ВКО в 2018 году планируется провести курсы учителей истории, географии, биологии, музыки, казахского и русского языков и литературы, которые будут преподавать в новом учебном году интегрированный курс «краеведение» в 5-7 классах. На курсах педагоги получают практические навыки использования современных образовательных подходов в организации обучения краеведению, научатся анализировать учебно-методические материалы и ресурсное обеспечение с целью выбора адекватных технологий для изучения истории, природы, культуры родного края. Краеведение сегодня требует нестандартного подхода и курсы планируется провести в интерактивном режиме с упором на практикумы, тренинги, мастер-классы, экскурсии, микропреподавание. Много времени на курсах будет уделено методике использования музейной педагогики на занятиях по краеведе-

нию, организации работы с краеведческими материалами в музеях, архивах, библиотеках, интернете. Очень перспективное направление в преподавании краеведения - это использование цифровых ресурсов. Специально к курсам преподаватели института повышения квалификации педагогических работников ВКО разработали электронный виртуальный атлас сакральных памятников Восточного Казахстана.

Разноплановость содержания курса «Краеведение» предполагает использование разнообразных форм, методов и средств обучения. Ведущей формой определяющей краеведческий характер обучения является экскурсия. Важно, чтобы дети во время экскурсии наглядно увидели природные, культурные, исторические объекты родного края, с целью формирования у них активной гражданской позиции. Наряду с традиционными методами: беседой, рассказом – учителям следует широко использовать новые педагогические технологии и инновационные методы. Заглядывать в глубину веков, собирать сведения о родном крае возможно сегодня не только во время реальных экскурсий, но и путешествуя виртуально, используя электронную программу.

В своей программной статье «Взгляд в будущее. Модернизация общественного сознания.» президент предложил перейти от слов к делу с помощью проекта «Духовные святыни Казахстана» или как его ещё называют «Сакральная география Казахстана». «У каждого народа, у каждой цивилизации есть святыне места, которые носят общенациональный характер, которые известны каждому представителю народа. Это одно из оснований духовной традиции. Для

Казахстана это особенно важно. Вопрос даже не в реставрации памятников, зданий, сооружений. Вопрос в том, чтобы увязать в национальном сознании воедино комплекс памятников вокруг Улытау и мавзолеев Кожа Ахмета Яссауи, древние памятники Тараза и захоронение Бекет-Ата, древние комплексы Восточного Казахстана и сакральные места Семиречья и многие другие места»: указал Президент.

Создание единой сети мест памяти на всей территории страны, культурно-географического пояса святынь Казахстана - это по мнению Президента страны, один из элементов каркаса национальной идентичности. В сакральную географию входят места, которые наш народ считает особо почитаемыми. При отборе опираются на три источника. Первый - традиции и народные предания. Они существуют с незапамятных времен и придают тому или иному объекту сакральность, определяют место паломничества и поклонения. Примером могут служить пещера Коныр-Аулие, или гора Белуха в ВКО. Второй источник отбора – рекомендации и исследования ученых. Например, Берельская долина в которой найдены могильники 5-4 веков до нашей эры. Здесь захоронена кочевая знать, найдены золотые украшения в «зверином» стиле сакско-сарматского периода. Подобных захоронений у нас много. К сакральным относятся Шиликтинские курганы, а так же и археологическая площадка в урочище Ак Баур с наскальными петроглифами, которые, по мнению ученых, в древние времена считались сакральными рисунками. Третий критерий - интересы государства, то есть речь идёт о символических объектах. Это те места, которые являются

олицетворением возрождения нашего государства, места связанные с политическими событиями и историческими личностями. К числу символических относится монумент «Сильнее смерти» в Семее, посвященный жертвам семипалатинского полигона.

Перечисленные выше сакральные памятники обозначены в виртуальном атласе, который будет предложен для краеведческой работы учителям области. На курсах преподаватели института проведут практические занятия по использованию атласа на уроках и внеклассных мероприятиях. Такие цифровые ресурсы, как «Виртуальный атлас сакральных памятников Восточного Казахстана» наш вклад в выполнение государственной программы «Рухани жаңғыру» и проект «Сакральная география Казахстана».

В основе проекта «Сакральная география Казахстана» три ключевые направления: создание культурно-географического пояса святынь и образовательная подготовка каждого казахстанца, через системное национальное информационное сопровождение, а также развитие внутреннего и внешнего туризма с опорой на культурно-географический пояс Казахстана. Именно на занятиях по краеведению эти три направления могут слиться воедино и дать результат в виде стойкого интереса учащихся к до-

стопримечательностям родного края, желания путешествовать не в дальних чужих странах, а в пределах малой родины и Казахстана. Ведь сегодня требуется развивать культурно-образовательный, «сакральный туризм», чтобы люди посещали эти места для изучения истории и могли почувствовать их духовную ценность. На уроках краеведения ученики будут изучать не только сакральные места малой родины, но и общенациональные сакральные места. Всё больше появляется энциклопедий, специальных брошюр, интерактивных карт, фильмов посвященных сакральным памятникам Казахстана. Этот материал становится обязательным для использования на краеведческих занятиях. Задача методистов, преподавателей ИПК научить педагогов организовать работу с современными средствами обучения наиболее эффективно и профессионально.

Воспитание патриотизма через краеведение – это многогранный и сложный процесс, который расширяет кругозор и развивает познавательный интерес учащихся, приобщает к творческой деятельности, формирует практические и интеллектуальные умения, помогает в выборе профессии. Изучение родного края дает возможность привлечь учащихся к поисково - исследовательской и экспедиционной работе.

БАЙҚАУҒА ҚАТЫСУҒА ҮЛГЕРІҢІЗ!

Құрметті «Білімдегі жаңалықтар» журналының жазылушылары! Білім беру ұйымдарының педагогтеріне арналған «Педагогикалық идеялар панорамасы» атты бейне-сабақтар мен бейне-дәрістердің қалалық байқауы өткізілетіні туралы хабарлаймыз.

Байқау Қазақстан Республикасы Президентінің Н. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауын іске асыру аясында өткізіледі.

Байқау білім беруді дамытуға ықпал етеді және үздік педагогикалық тәжірибеге қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Байқау мұғалімдердің кәсіби және ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілігін жетілдіруге қызмет етеді, олардың ішіндегі ең үздігі қоғамға таны-

лады.

Байқаудың мақсаты – бірыңғай ақпараттық-білім кеңістігінде заманауи педагогикалық тәжірибені жинақтау және насихаттау, педагогтердің ақпараттық-коммуникациялық және технологиялық құзыреттіліктерін арттыру.

Байқауға ведомстволық бағыныстылығына, меншік түрі мен нысанына қарамастан жиырма екі аталым бойынша білім беру ұйымдарының педагогикалық қызметкерлері қатыса алады. Байқау туралы толық ақпаратты «Өрлеу» БАҰО АҚ Астана қаласы бойынша ПҚ БАИ филиалы сайтынан алуға болады: <http://orleuastana.kz/panorama-pedagogicheskikh-idej/> және телефон: 8 (7172)497742

УСПЕЙ ПРИНЯТЬ УЧАСТИЕ В КОНКУРСЕ!

Уважаемые подписчики журнала «Білімдегі жаңалықтар», сообщаем Вам о проведении городского конкурса видео-уроков и видео-лекций для педагогов организаций образования «Панорама педагогических идей».

Конкурс проводится в рамках реализации Послания Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции». Проведение Конкурса будет способствовать развитию образования и обеспечению доступности к лучшим педагогическим практикам. Конкурс послужит росту профессиональных и информационно-коммуникационных компетенций педагогов, а лучшие из них получают общественное

признание.

Целью данного конкурса является обобщение и популяризация современного педагогического опыта, повышение информационно-коммуникационной и технологической компетентности педагогов в едином информационно-образовательном пространстве.

В Конкурсе могут принять участие педагогические работники организаций образования независимо от ведомственной принадлежности, типа и форм собственности. Более подробную информацию о конкурсе можно получить на сайте филиала АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана <http://orleuastana.kz/panorama-pedagogicheskikh-idej/> и позвонив по телефону: 8 (7172)497742